

ISSN 2078-1628

*Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський університет
економіки і менеджменту*

***Вісник
Східноєвропейського університету
економіки і менеджменту***

Науковий журнал

***СЕРІЯ:
ЕКОНОМІКА І МЕНЕДЖМЕНТ***

Виходить 2 рази на рік

Заснований у серпні 2007 року

№ 2 (23), 2017

Черкаси 2017

ВІСНИК
Східноєвропейського університету
економіки і менеджменту

Серія: економіка і менеджмент
Науковий журнал

2 (23), 2017

*Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з економічних наук (наказ Міністерства освіти і науки України № 1328 від 21.12.2015)
Журнал «Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту» входить до таких міжнародних наукометричних баз реферування та індексування: Російський індекс научного цитування, Росія (<http://elibrary.ru/>), Index Copernicus Journals Master List, Польща (<http://www.indexcopernicus.com/>), Google Академія (<http://scholar.google.com.ua>)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Почесний редактор: Аблязов Р. А., д. т. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Інженерної академії України, президент Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.

Головний редактор: д. е. н. Савченко С. О.

Заступники головного редактора: д. е. н. Козловський В. В.; к. е. н. Дмитрук Б. П.

Редакційна колегія: д. е. н. Шпак Л. О.; д. е. н. Войтоловський М. В.; д. е. н. Ус Г. О.; д. е. н. Чудаєва І. Б.; д. е. н. Михайленко С. В.; д. е. н. Сергєєва Л. Н.; д. е. н. Кисель Р.; д. е. н. Медведєв В. Ф.; д. е. н. Чаплигін В. Г.; к. е. н. Сукач О. М.; к. і. н. Захарова І. В.

Відповідальний секретар: Дешевенко Л. П.

Науковий журнал публікує статті з економічних проблем підприємств різних галузей промисловості, національного господарства, менеджменту, маркетингу, підготовлені науково-педагогічними працівниками, науковими співробітниками, аспірантами та здобувачами наукових ступенів вищих навчальних закладів, а також ученими та спеціалістами інших організацій, підприємств, установ.

Призначений для науковців, викладачів, аспірантів і студентів, спеціалістів національного господарства, державних і регіональних органів управління.

- Статті для публікації в науковому журналі відбираються на умовах конкурсу.
- Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен, прізвищ, цифрових даних, які наводяться, несуть автори статей.
- Редакція може публікувати статті в порядку обговорення, не поділяючи точки зору авторів.

**ЗМІСТ****ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ**

<i>Савченко С. О., Лисенко А. В.</i> Особливості організації дистанційного навчання іноземних студентів у ВНЗ.....	5
<i>Одінцов М. М., Одінцова Т. М.</i> Економічні кризи та роль освітньої діяльності у їхньому подоланні.....	13
<i>Панкова Л. І.</i> Оцінка економічної ефективності управління комерціалізацією в підприємницьких структурах регіону.....	21
<i>Титаренко Ю. С.</i> Державне регулювання та підтримка аграрно-промислового комплексу України.....	32

УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

<i>Дмитрук Б. П.</i> Заробітчани України: особливості працевлаштування в Польщі та проблеми їхнього соціального захисту.....	42
<i>Драган І. О.</i> Удосконалення механізму державного регулювання діяльності суб'єктів природокористування.....	53
<i>Мани Р. В.</i> Інноваційно-інвестиційний потенціал сільськогосподарського виробництва у контексті забезпечення економічного розвитку Черкаського регіону.....	63
<i>Проданова Л. В., Миргородська Д. О.</i> Специфіка умов і факторів розвитку ринку в'їзного медичного туризму в Україні.....	70
<i>Дешевенко Л. П., Щербина С. І.</i> Вплив економічної політики держави на розвиток Галичини на рубежі XIX – поч. XX ст.	79
<i>Ткаченко О. О.</i> Регіональні територіально-галузеві підсистеми як системні мультиплікатори розвитку регіональної економіки.....	89

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

<i>Пасічник Ю. В.</i> Трансформація податкової системи України в процесі європейської інтеграції.....	96
<i>Тарангул Л. Л.</i> Бюджетно-податкова політика України: реалії та перспективи.....	105
<i>Єфіменко Т. І., Мінка В. Ф., Грушева А. А.</i> Таксономія фінансової звітності: методичні питання.....	113
<i>Сукач О. М., Луценко Н. О.</i> Бюджетна децентралізація в Україні: проблеми і перспективи.....	120

ПРОГРАМИ ТА ПРОЕКТИ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

<i>Коваль В. В., Могілей С. О.</i> Методологічні засади розв'язання багатокритеріальних задач оптимізації.....	128
<i>Плаксюк О. О.</i> Міжнародні трансфери знань в системі кластеризації університетів України: регіональні та галузеві аспекти.....	136
<i>Сурай А. С.</i> Теорія систем як базис побудови мультикомпонентного прототипу ділового середовища регіону.....	143
<i>Костян Н. Л., Тарандушка Л. А.</i> Аналіз доцільності створення спільних інформаційних локальних ресурсів мешканців багатоповерхового житлового будинку.....	154

НАШІ АВТОРИ	165
--------------------------	-----

Про набір до аспірантури зі спеціальності 051 «Економіка».....	167
--	-----



CONTENTS

ECONOMY AND BUSINESS MANAGEMENT

Savchenko S., Lysenko A. Special aspects of online teaching process organisation for foreign students in higher educational establishments5
Odintsov M., Odintsova T. Economic crisis and the role of educational activities in the process of its overcoming..... 13
Pankova L. Evaluation of economic efficiency of commercialization management in enterprises structures of the region.....21
Tytarenko Ju. State regulation and support agricultural-industrial complex of Ukraine32

NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT AND REGIONAL ECONOMY

Dmytruk B. Ukrainian migrant workers: peculiarities of employment in Poland and the problems of their social protection42
Dragan I. The improvement of state regulation mechanism of the activities of natural resources subjects..... 53
Mann R. Innovation-investment potential of agricultural production at the context of providing the Cherkasy region economic development 63
Prodanova L., Myrhorodska D. Specific character of conditions and factors of incoming medical tourism market development in Ukraine.....70
Deshevenko L., Shcherbyna S. The impact of state economic policy on the development of Halychina at the turn of XIX–XX centuries.....79
Tkachenko O. Regional area industry-specific subsystems as system multipliers of the development of regional economy 89

FINANCE, BANKING BUSINESS AND INSURANCE

Pasichnyk Yu. Transformation of the tax system in Ukraine along the European integration process.....96
Tarangul L. Fiscal policy of Ukraine: realities and prospects..... 105
Ifemenko T., Minka V., Hrusheva A. Taxonomy of financial reporting: methodical issues 113
Sukach O., Lutsenko N. Budgetary decentralization in Ukraine: problems and perspectives 120

PROGRAMMES AND PROJECTS IN THE SYSTEM OF MANAGEMENT IN SOCIAL AND ECONOMIC SYSTEMS

Koval V., Mohilei S. Methodological foundations of solving of multi-criterian optimization tasks..... 128
Plaksyuk O. International transfer of knowledge in the Ukrainian universities clusterization system: regional and industrial aspects 136
Suray A. Theory of systems as the basis of construction of the multicomponent prototype of business environment of the region..... 143
Kostian N., Tarandushka L. Analysis of the feasibility creating a joint information local resource of the multystoried house inhabitants 154

OUR AUTHORS 165

Postgraduate registration and enrolment in speciality 051 Economics 167



ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 378.147

JEL Classification: I21: J25

Савченко С. О., Лисенко А. В.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ВНЗ

У статті представлено організацію дистанційного навчання у Східноєвропейському університеті економіки і менеджменту. Розглядаються особливості організації дистанційного навчання для іноземних студентів. Визначено базові поняття електронних освітніх ресурсів, їхнє місце та функції у навчальному процесі. Наведено опис основних підходів щодо уніфікації і формалізації навчального матеріалу в електронному навчальному курсі, розглянуто процес створення та структуру електронного навчально-методичного комплексу дисципліни.

Ключові слова: *дистанційне навчання, електронний освітній ресурс, електронна освіта, електронний навчально-методичний комплекс дисципліни, система дистанційного навчання, дистанційний курс, електронний навчальний курс, інформаційно-освітнє середовище.*

Savchenko S., Lysenko A.

East European University of Economics and Management

SPECIAL ASPECTS OF ONLINE TEACHING PROCESS ORGANISATION FOR FOREIGN STUDENTS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The organization of online teaching process in East European University of Economics and Management is represented in this article. The special aspects of online teaching process for foreign students are shown. Fundamental concepts of online educational resources, their place and functions in the teaching process are determined. The description of main approaches to harmonization and formalization of learning material in an online educational course is given. The process of creation and the structure of DE package for a course are analyzed.



Keywords: *online learning, online educational resource, E-education, DE package for a course, online learning system, E-course, online educational course, information and education environment.*

ВСТУП

Розвиток дистанційних технологій у освіті відбувається поруч із традиційними, використання перших дозволяє навчати і навчатися в індивідуальному режимі, незалежно від місця і часу. У всьому світі помітно збільшується кількість студентів, які навчаються за дистанційними технологіями, та збільшується кількість вищих навчальних закладів, що використовують дистанційні технології в навчальному процесі.

Удосконалення дистанційної освіти полягає у підвищенні ефективності навчального процесу за рахунок розширення обсягів інформації та вдосконалення методів її обробки. У навчальному процесі вагомим є формат подання інформації слухачам [2].

Першим кроком при впровадженні дистанційного навчання у навчальний процес є вибір навчальним закладом відповідного навчального середовища. Як відомо, існує практика, коли кілька університетів створюють свою власну віртуальну платформу. Наприклад, в Австралії 24 університети використовують WebCT, 12 – Blackboard, 6 – власне університетське програмне забезпечення. В Україні успішно використовують закордонні віртуальні продукти: LearningSpace, WebCT, ILIAS, Moodle, Прометей та інші [3].

У праці О. О. Андреева і В. І. Солдаткіна дистанційне навчання розглядається як нова організація освітнього процесу, що базується на принципі самостійного навчання студента. Середовище навчання в цьому випадку характеризується тим, що студенти здебільшого віддалені від викладача у просторі або в часі. Водночас вони мають можливість у будь-який момент встановлювати і підтримувати діалог за допомогою засобів телекомунікації.

Методологію організації дистанційного навчання іноземних студентів у своїх працях досліджували Ю. Л. Господарик, О. П. Околелов, В. І. Солдаткін, І. Л. Роберт, В. П. Тихомиров та інші.

Сьогодні швидкими темпами збільшуються можливості персональних комп'ютерів і програмного забезпечення, що створює досить сприятливі умови для розвитку та застосування технологій дистанційного навчання. Це в свою чергу потребує оновлення формату подачі матеріалу студентам для розвитку їхніх здібностей та збільшення активності в умовах дистанційної освіти.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є представлення досвіду Східноєвропейського університету економіки і менеджменту щодо організації дистанційного навчання з використанням можливостей платформи управління



навчальним контентом Moodle або СДН «Прометей» та особливостей навчання іноземних студентів з використанням когнітивних технологій в навчальному процесі, які спрямовано на виявлення і розвиток здібностей студентів, розвиток їхньої навчально-пізнавальної активності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформатизація освіти є однією з ключових умов успішного розвитку сучасного суспільства, але внаслідок стрімкого розвитку новітніх інформаційних технологій у світі стала нова соціальна економічна проблема – інформаційна нерівність. Основною метою впровадження дистанційної форми навчання є вирішення цієї проблеми, а також оперативне поширення знань, забезпечення доступності освіти широкому колу населення. Значною мірою ця мета реалізується за допомогою програмних засобів, побудованих на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях, які одержали загальну назву «системи дистанційного навчання» (СДН). До найпопулярніших СДН можна зарахувати Moodle, Lotus Learning Space, Blackboard Learning System, REDCLASS, «Прометей», «Віртуальний Університет», ГЕКАДЕМ, «Веб-клас ХІІ», e-University [3].

Навчання іноземних студентів в умовах СДН дає змогу активізувати їхню навчальну діяльність, спонукає до самостійного засвоєння студентом навчального матеріалу, використання сучасних технічних засобів передачі інформації. В такому випадку очні заняття з викладачем зведено до мінімуму або їх взагалі немає, це переважно самостійна освіта (самоосвіта), що включає в тій чи іншій формі зворотний зв'язок з викладачем (освітнім закладом). Така форма зв'язку здійснюється за допомогою групових відеоконференцій між студентами та тьютором.

Визначення основних напрямків для тьюторів і студентів, задіяних у реалізації дистанційного навчання, має як пряму, так і зворотну взаємозалежність, проте основні вимоги до зазначених учасників будуть різні (табл. 1).

Таблиця 1

Вимоги до учасників дистанційного навчання у СУЕМ

	Студент-слухач	Тьютор
Вимоги	знання російської або української мови	знання російської, англійської мови
	досвідчений користувач ПК та інтернет-технологій	досвід роботи в СДН
	уміння працювати з електронною поштою, у чатах та форумах	володіння різноманітними технологіями навчання у режимі реального часу

Джерело: власна розробка



Східноєвропейський університет економіки і менеджменту (СУЕМ) із 2004 року застосовує дистанційні технології у навчальному процесі. Формою реалізації дистанційного навчання в університеті виступає поєднання форм стаціонарного, заочного і дистанційного навчання [4].

Наукові засади дистанційного навчання та електронних технологій освіти формувалися в університеті з перших років його створення. Ці напрями вважаються інноваційними складовими розвитку ВНЗ нового типу і розгортались у контексті створення наукових і організаційних засад управління вищим навчальним закладом у новій українській економіці.

Організація навчального процесу у дистанційній формі в університеті здійснюється засобами СДН «Прометей» [5] та СДН Moodle [6]. Підготовка навчального матеріалу проводиться з урахуванням професійно-педагогічних вимог до тьюторів і використання у формуванні ЕНМКД когнітивних технологій.

Під когнітивними технологіями розуміємо навчальний процес інтелектуального розвитку слухачів, заснований на модульному поданні навчальної інформації. В рамках когнітивного підходу слухач вважається активним і свідомим учасником процесу навчання, а не об'єктом навчальної діяльності тьютора, тобто реалізуються суб'єкт-суб'єктні відносини між слухачем і тьютором, тому процес навчання має особистісно та соціально обумовлений характер.

Одне з центральних понять когнітивної технології – поняття когнітивні схеми. Людина сприймає інформацію за допомогою доступних йому когнітивних схем, якщо ж вони відсутні, то інформація або сприймається, або частково спотворюється. Сприйняття людини – активний процес збору інформації, що здійснюється за допомогою спеціальних когнітивних схем, які «формується в процесі навчання протягом усього життя, тому «досвід, знання, навички сприймає надають критичний вплив на повноту сприйняття реальних предметів і подій» [7]. Підготовка нового навчального матеріалу завжди супроводжується застосуванням деяких прийомів, методів пізнання або логічних операцій, що являють собою спосіб перетворення інформації. Для вбудовування нової інформації у вже існуючу в слухача систему знань необхідно, щоб у його свідомості існували когнітивні схеми [7].

Когнітивна технологія має модульну структуру (рис. 1). Кожен модуль – система занять, об'єднаних спільною дидактичною метою. Фактором формування модуля є процедурна інформація в основі приватного або загального методу наукового пізнання. Кожен модуль ділиться на три блоки занять, на кожному з яких вирішується певне дидактичне завдання: блок вхідного моніторингу; теоретичний блок; процесуальний блок.

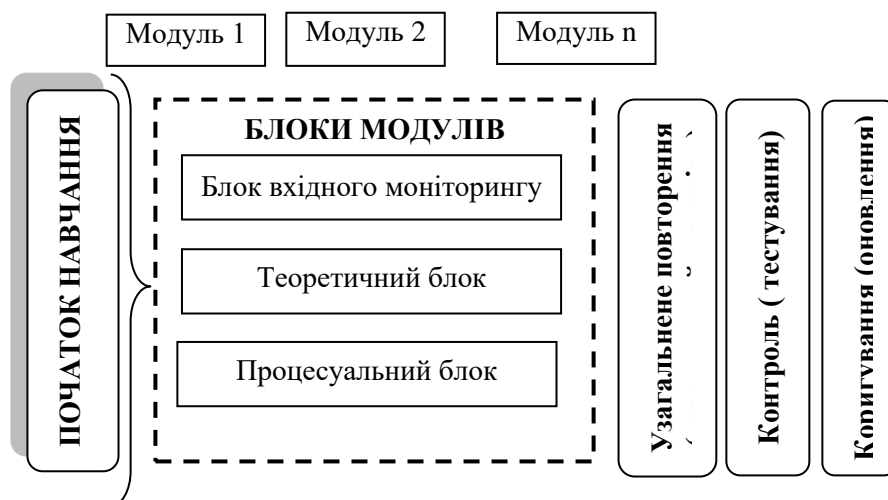


Рис. 1. Структура когнітивної технології

Джерело: адаптовано з [7]

Професійно-педогогічні вимоги до тьюторів, які беруть участь у підготовці іноземних студентів, можна сформулювати так [5]:

- вивчення тьютором особливостей і способів організації ефективної навчальної діяльності в умовах дистанційного навчання, в результаті якої іноземний студент оволодіє знаннями і вміннями, об'єднує нові знання з вже засвоєним матеріалом;

- розробка таких завдань, які повинен навчитися вирішувати в кінці навчання кожен іноземний студент;

- вміння активізувати самостійну роботу іноземного студента;

- вміння в умовах просторової або тимчасової незалежності визначити, яка мотивація до навчання у іноземного студента;

- вміння формувати потребу і мотивацію до оволодіння знаннями і вміннями у іноземного студента;

- вміння оптимізації способів організації групової та проектної роботи;

- вміння у формуванні інформаційної культури у іноземних студентів дистанційної форми навчання;

- вміння розробляти персональні завдання, при виконанні яких іноземний студент буде вирішувати абстрактні завдання, пов'язані з його майбутньою діяльністю;

- вміння адаптувати умови і фактори, які впливають на формування методики дистанційного викладання іноземним студентам.

Особливістю навчального процесу системи дистанційної форми навчання є періоди самостійного вивчення теоретичного матеріалу (лекції) і закріплення теоретичного матеріалу (контрольні роботи,



лабораторні роботи, тести, робота в чаті/форумі).

У цьому блоці вхідного моніторингу заняття призначені для отримання інформації про рівень когнітивної готовності студентів до сприйняття й розуміння нової навчальної інформації та виконання різних пізнавальних дій і операцій. Когнітивна готовність визначає успішність всієї подальшої діяльності слухачів із засвоєння нового навчального матеріалу. Для вивчення актуального рівня когнітивного розвитку використовується спеціальна система моніторингу, яка діагностує базові когнітивні характеристики інтелекту, що мають нейрофізіологічну природу, предметні та міжпредметні знання і вміння.

У теоретичному блоці вивчається декларативна інформація. Основним завданням для тьютора є формування семантичних мереж досліджуваних понять, що пов'язуються з уже відомими студенту поняттями за допомогою загальних логічних і специфічних предметних видів зв'язку.

У процесуальному блоці вивчається процедурна інформація. Вона містить правила і алгоритми виконання різних видів предметної діяльності, способи перетворення об'єктів, що застосовуються в досліджуваній предметній області для отримання заданих результатів. Засвоєння цієї інформації необхідно для оволодіння загальними і окремими методами, що забезпечують адекватне сприйняття, пізнання і перетворення навколишнього світу для адаптації до умов існування, прийнятих у цій культурі. Результатом навчального процесу є формування у свідомості кожного слухача когнітивної схеми.

Після закінчення вивчення декларативної і процедурної інформації, що входить у групу модулів, об'єднаних загальним предметом вивчення, слідує триада занять: узагальнююче повторення, тематичний підсумковий контроль і коригування. Таким чином, при неправильному сприйнятті або спотворенні навчального матеріалу при використанні такої технології можливе його оновлення [7].

Технічна реалізація дистанційного навчання іноземних студентів проводиться з використанням таких можливостей:

- управління доступом до курсів для різних груп користувачів;
- управління дистанційним навчальним процесом із використанням Інтернету;
- розміщення на навчальному порталі інформаційних і довідкових матеріалів;
- складання і контроль планів навчання і проведення занять;
- створення, імпорт тестів, а також навчальних матеріалів у різних форматах, у т. ч. імпорт електронних курсів у форматах IMS і SCORM;
- забезпечення взаємодії слухачів і викладачів за допомогою форумів;



- консультацій, чатів (семінарів) та інших електронних засобів спілкування;
- проведення екзаменаційного і самоперевірочного тестування, робота над помилками;
- формування різних звітів за наслідками навчання.

Науково-методичне забезпечення і зміст навчально-методичних матеріалів для організації дистанційного навчання в університеті формується на основі «Положення про дистанційне навчання», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 25.04.2013 № 466 [9]. Склад електронного навчально-методичного комплексу дисциплін для дистанційної форми навчання (ЕНМКД ДН) СУЕМ передбачає: візитку курсу, конспект лекцій, практикум, контроль (табл. 2).

Таблиця 2

Склад електронного навчально-методичного комплексу дисциплін для дистанційної форми навчання СУЕМ

Види ЕНМКД ДН	Компоненти	Примітка
Візитка	Анотація курсу Графік навчання Критерії оцінювання	Консультування тьютора (e-mail, Skype) Технічна підтримка (e-mail, Skype)
Конспект лекцій	Опорний конспект Презентація лекцій Відеолекції	
Практикум	Опис лабораторних або практичних робіт Алгоритм виконання Відеоуроки	
Контроль	Проміжне тестування Підсумкове тестування	

Джерело: власна розробка

Загальноприйнятою формою електронних освітніх ресурсів (ЕОР) у дистанційному навчанні є електронний навчально-методичний комплекс дисципліни (ЕНМКД), відповідно було розроблено положення «Про електронний навчально-методичний комплекс дисциплін для дистанційної форми навчання (ЕНМКД ДН)» [3].

ЕНМКД – сукупність інтегрованих між собою навчальних ресурсів, поданих у електронному вигляді і необхідних для вивчення навчальної дисципліни у повному обсязі, передбаченому навчальною програмою дисципліни [10].

ЕНМКД має бути розроблений згідно з навчальним планом відповідної спеціальності заочної (заочно-дистанційної) форми навчання і навчальною програмою дисципліни [11].

ЕНМКД є обов'язковою методичною розробкою для кожної навчальної дисципліни, передбаченої навчальними планами напрямів і



спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у Східноєвропейському університеті [12].

ЕНМКД використовується як засіб навчання для студентів денної, заочної та дистанційної форм навчання на всіх етапах навчального процесу під час вивчення відповідних дисциплін.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження визначено особливості організації дистанційного навчання іноземних студентів і розглянуто основні системи дистанційного навчання, які впроваджено в навчальний процес Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.

Навчальний процес в СУЕМ здійснюється відповідно до чинних внутрішніх нормативних документів – стандартів СУЕМ та нормативної бази України. Дистанційна освіта в університеті базується на основі СДН «Прометей» та СДН Moodle. Ці системи забезпечують взаємодію тьютора та слухача, тестування рівня їхніх знань, доступ до електронної бібліотеки для кількох сотень предметів. СДН охоплює засоби інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного й організаційно-методичного забезпечення, орієнтованого на задоволення освітніх потреб користувачів. СДН забезпечує доставку студентам основного обсягу матеріалу, що визначається за допомогою інформаційних технологій.

Спосіб організації та реалізації програми дистанційного навчання в СУЕМ передбачає навчання без відриву від роботи в умовах виконання самостійної роботи з використанням дистанційних технологій під керівництвом тьютора дисципліни. Кожному студенту видаються індивідуально логін і пароль для доступу до навчально-методичного матеріалу дисциплін. Необхідною умовою навчання є наявність в іноземного студента комп'ютера з виходом в Інтернет.

Підготовка навчально-методичного забезпечення курсів СУЕМ здійснюється у відповідності до типових програм Міністерства освіти і науки України щодо організації навчального процесу у вищих навчальних закладах та положення про ЦДЗН університету.

Когнітивні технології сприяють розвитку широкого кругозору студентів, навчають самостійно прагнути до пошуку істини, критично сприймати суперечливі ідеї. Вони допомагають аналізувати й проектувати діяльність, власні дії в умовах невизначеності, набувати нових знань; володіти стійким прагненням до самовдосконалення; прагнути до творчої самореалізації. Знання та можливості, отримані при такому підході, сприяють розвитку високого рівня інтелекту, формуванню творчого потенціалу, накопиченню практичного досвіду, формуванню необхідного в нових освітніх умовах методичного мислення.

**СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ**

1. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 № 40.
2. Положення про порядок організації та проведення апробації електронних засобів навчального призначення для загальноосвітніх навчальних закладів : затв. наказом Міністерства освіти і науки України 02.06.2004 № 433.
3. Кравцов Г. М., Тарасіч Ю. Г. Сучасний стан дистанційного навчання у ВНЗ України // Проблеми теорії та практики дистанційної та електронної освіти : матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції. 2013. С. 50–54.
4. Про Національну програму інформатизації : закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР (зі змінами і доповненнями).
5. СДН Прометей ТМ Общее описание [Електронний ресурс]. 2009. Режим доступу : http://prometeus.ru/actual/01_products/lms/opisanie.html.
6. Медведева С. Н., Тутубалин П. И. Информационные технологии контроля и оценки знаний в системе дистанционного обучения Moodle [Электронный ресурс]. 2012. Режим доступу : http://ifets.ieee.org/russian/depository/v15_i1/html/11.htm.
7. Современные проблемы науки и образования [Электронный ресурс]. Режим доступу : <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7645>.
8. Научная электронная библиотека «Киберленинка» [Электронный ресурс]. Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-aspekty-organizatsii-distantsionnogo-obucheniya-inostrannyh-studentov-v-vuzah-uf>.
9. Положення про дистанційне навчання : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466.
9. Інформаційне освітнє середовище навчального закладу. Створення ЕНМК [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://ito.vspu.net/SALT/inst_kaf/kafedru/matem_fizuka_tex_osv/www/ENK/2011-2012.
10. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01 жовтня 2012 р. № 1060 : за реєстр. в Мін'юсті України 05 жовтня 2012 р. за № 1695/22007
11. Про вищу освіту : закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 року.
12. Савченко С. О., Манькута, Я. М. Моделювання організаційно-функціональної структури системи управління ВНЗ // Вісник Хмельницького національного університету. 2015. № 5. С. 22–27.

Дата надходження до редакції – 25.09.2017 р.

УДК 336.027

JEL Classification: G01

Одінцов М. М.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Одінцова Т. М.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ ТА РОЛЬ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЇХНЬОМУ ПОДОЛАННІ

Метою статті є дослідження історичного розвитку наукових теорій з питань економічної кризи та з'ясування ролі освітньої діяльності у подоланні наслідків економічних криз. Поруч з негативними наслідками економічної кризи виявлено й позитивні тенденції (сприяння інноваційній та підприємницькій активності, наступне піднесення економіки тощо). Визначено, що серед сучасних антикризових інструментів найбільш успішними у практиці західних



країн є кластерні ініціативи, що підтримують форми кооперації між підприємствами, державним сектором та іншими інституціями. Фінансова освітня діяльність є також одним із дієвих антикризових інструментів. Запропоновано активізувати державну підтримку використання кластерного підходу (в тому числі й в освітній діяльності) та заходів забезпечення належного рівня фінансово-економічної грамотності різних вікових груп населення країни.

Ключові слова: економічна криза, фінансова грамотність, кластери, антикризові інструменти.

Odintsov M.

Kremenchug National University named after Mikhail Ostrogradsky

Odintsova T.

East European University of Economics and Management

ECONOMIC CRISIS AND THE ROLE OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE PROCESS OF ITS OVERCOMING

The article is to study the historical development of scientific theories on the economic crisis and clarify the role of education in overcoming the economic crisis. Besides the negative effects of the economic crisis there are positive trends (promoting innovation and entrepreneurial activity, following economic growth, etc.). It is determined that among the current anti-crisis tools the most successful ones in the practice of Western countries are cluster initiatives that support the forms of cooperation between businesses, the public sector and other institutions. Financial education activity is also one of the most effective anti-crisis instruments. It was offered to intensify the state support for the use of the cluster approach (including within educational activities) and steps to ensure an appropriate level of financial and economic literacy of different aged groups of the country's population.

Keywords: economic crisis, financial literacy, clusters, anti-crisis tools.

ВСТУП

Кризи супроводжують існування людства протягом усього історичного горизонту спостереження. Вважається, що перша світова фінансова криза була в I столітті до нашої ери [1]. Протягом століть кризи перетворилися з простих монофакторних у складні багатофакторні: політичні, економічні, фінансові, екологічні, соціальні. Масштаби й наслідки кожної наступної кризи збільшуються та посилюються для багатьох країн. Кризи XX століття, обмежені однією або декількома країнами, змінилася в XXI столітті на масштабні кризи



міжнародного «пандемічного» характеру. Тому вирішення питань, пов'язаних з економічними кризами, потребує поглиблених наукових досліджень та є актуальним завданням сучасності.

Фундаментальні теоретичні й емпіричні дослідження економічних циклів, механізмів антициклічного регулювання економіки країн знайшли своє відображення у працях таких відомих учених, як М. Туган-Барановський, Дж. Кейнс, М. Кондратьєв, Г. Кассель, У. Мітчелл, Г. Менк'ю, К. Ромер, Р. Хоутрі, Е. Хансен, Й. Шумпетер та інших. Такі відомі економісти, як К. Гренджер, Ж. Дебре, К. Ерроу, Р. Енгл, Л. Клейн, С. Кузнець, Р. Лукас, Г. Мюрдаль, Р. Солоу, П. Самуельсон, Я. Тінберген, Дж. Тобін, Р. Фріш, М. Фрідман, Дж. Хікс, Ф. фон Хайек, за дослідження проблем, пов'язаних з економічними циклами та методами встановлення загальної економічної рівноваги, в різні часи були нагороджені Нобелівською премією з економіки. За значний внесок у розвиток теорії реальних бізнес-циклів цю відзнаку у 2004 р. отримали американські вчені Ф. Кідланд та Е. Прескот. Дослідженню природи циклічності економічного розвитку, причин економічної кризи та розробці методів антикризового регулювання присвячено низку робіт українських учених: О. Білоруса, О. Бандури, В. Гейця, І. Грабинської, В. Лагутіна, Д. Лук'яненка, А. Павленка та багатьох інших. Разом з тим багато аспектів циклічного розвитку економіки, в тому числі й шляхів подолання наслідків криз, залишаються не повністю з'ясованими, вважаються дискусійними і вимагають подальших теоретико-методологічних і науково-практичних розробок.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження розвитку наукової думки питань циклічного розвитку економіки, певних закономірностей цього процесу та з'ясування ролі освітньої діяльності у подоланні наслідків економічних криз.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ринкова економіка розвивається циклічно, від однієї кризи до іншої, проходячи в кожному циклі одні й ті ж самі фази у певній їхній послідовності (криза, депресія, поживлення та піднесення).

Криза, як явище економічного життя суспільства, проявляється через відчутні спади обсягів виробництва, неповне використання наявних економічних ресурсів та інші негативні явища (безробіття, банкрутство, інфляція, соціальна напруга в суспільстві тощо).

Визнання самої наявності кризи як певного циклу в розвитку ринкової економіки не викликає особливих суперечок серед економістів різних шкіл.

Дійсно, не можна розглядати економічні кризи як явище випадкового характеру, особливо якщо звернутись до історичних



даних промислових криз у країнах з ринковою системою господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

Кризи XVIII–XXI століть

Роки	Вид кризи (країни походження та розвитку кризи)
1788–1792	Економічна криза у Франції
1820–1825	Перша світова фінансова криза (Англія, Латинська Америка)
1836–1843	Фондова криза в Англії
1846–1847	Фондова криза в Європі (Англія, Німеччина, Голландія)
1857–1860	Перша світова економічна криза (США, Англія, Німеччина, Франція, частково Латинська Америка)
1861–1865	Валютна криза у США
1873	Друга світова економічна криза (Австрія, Німеччина)
1907–1908	Економічна криза (США, Великобританія, Франція, Італія)
1914–1918	Міжнародна фінансова криза (США, Великобританія, Франція, Німеччина)
1920–1922	Світова банківська та фінансова криза (Данія, Італія, Фінляндія, Нідерланди, Норвегія, США, Великобританія)
1929–1933	Велика депресія (США, Великобританія, Франція, Німеччина)
1957–1958	Перша пост-воєнна світова економічна криза (США, Великобританія, Канада, Бельгія, Нідерланди)
1973–1975	Перша енергетична криза (нафтова криза) та економічна криза (США, Японія, ФРН, Великобританія, Франція, Італія)
1987–1991	«Чорний понеділок», біржова криза (США, Австралія, Канада, Гонконг, Південна Корея)
1994–1995	Мексиканська криза (криза банківської системи Мексики)
1997	Азійська криза (криза фондових ринків країн Південно-Східної Азії)
1998–1999	Російська криза
2008–2011	Світова фінансова та економічна криза (США, Західна Європа, Росія, Україна)

Джерело: складено за даними [1–3]

Вперше криза перевиробництва вразила у 1820–1825 р. Великобританію (на той час найбільш розвинуту промислову державу світу). Наступна криза (1836 р.) охопила не тільки британську економіку, а й економіку США. Криза 1847 р. поширилась вже на чотири країни (Велика Британія, США, Франція, Німеччина). Практично всі наступні кризи можна розглядати як світові.

Що ж до пояснення причин економічного циклу та відповідних теоретичних висновків і практичних рекомендацій антикризових дій, то тут існує безліч точок зору з приводу цих питань. Так, в економічній літературі можна знайти пояснення циклічних коливань несправедливістю у розподілі багатства (Д. Рікардо), суперечністю капіталістичного способу виробництва (К. Маркс), дією психологічного чинника (Дж. М. Кейнс, А. Пігу), винаходами, що впроваджуються у промисловість (Й. Шумпетер, Е. Хансен), зростанням державних витрат і динаміки грошової маси (М. Фрідмен,



Р.-Дж. Хоутрі), незбалансованвстю попиту і пропозиції грошей (І. Фішер) тощо (табл. 2).

Таблиця 2

Основні розробки з теорії криз XIX–XXI століть

Назва наукової розробки	Автор	Назва наукового дослідження
Комерційні кризи та їхня повторюваність у Франції	С. Жугляр (C. Juglar)	Juglar, C. (1862). Des Crises Commerciales Et De Leur Retour Periodique En France. Paris.
Кризи перевиробництва	К. Маркс (K. Marx)	Marx, K. (1867). Capital. Volume I. Available at http://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch01.htm
Про кредитні цикли і походження комерційної паніки	Дж. Мілс (J. Mills)	Mills, J. (1868). On Credit Cycles and the Origin of Commercial Panics. Transactions of the Manchester Statistical Society 1867–1868.
Теорія економічного розвитку: питання прибутку, капіталу, кредиту, відсотків, і економічного циклу	Дж. Шумпетер (J. Schumpeter)	Mills, J. (1868). On Credit Cycles and the Origin of Commercial Panics. Transactions of the Manchester Statistical Society 1867–1868.
Теорія довгих хвиль	Н. Кондратьєв	Н. Д. Кондратьев. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды. М., Экономика, 2002.
Кейнсіанська теорія Психологічна теорія економічних криз Теорія мультиплікаторів	Дж. М. Кейнс	Кейнс, Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / пер. проф. Н. Н. Любимова. М. : Гелиос АРВ, 2012. 352 с. J. M. Keynes. The General Theory of Employment, Interest and Money, 1936.
Чиста теорія капіталу	Ф. фон Хайек (F. von Hayek)	Hayek, F. von (1941). The Pure Theory of Capital. Chicago: University of Chicago Press.
Теорія та історія економічних криз і циклів в 3-х томах	Л. Мендельсон (L. Mendelssohn)	Mendelssohn, L. (1959, 1964). Theory and history of economic crises and cycles in 3 volumes. Moscow: Sotsekgiz.
Довгі хвилі у світовій економіці	А. Тайлекоут (A. Tylecote)	Tylecote, A. (1992). The Long Wave in the World Economy. London: Routledge.

Джерело: складено за даними [2–3]

Аналіз основних наукових підходів дозволяє стверджувати, що розуміння природи, циклічності та причин криз змінювалося з плином часу відповідно до змін у соціально-економічному середовищі. Найбільш розробленими й обґрунтованими теоріями, що пояснюють причини економічного циклу і періодичних криз перевиробництва, є теорії, які акцентують увагу на проблемах рівноваги сукупного попиту та сукупної пропозиції. Вважається, що безпосередньою причиною кризи завжди виступає розрив між наявним сукупним попитом і сукупною пропозицією.



Незважаючи на те, що кризи регулярно повторюються і провокують численні економічні та соціальні проблеми, відбувається глобальний світовий розвиток з початку нашої ери до нашого часу. Тому можна стверджувати, що кризи стимулюють трансформаційні процеси для створення більш сучасної конкурентної економіки, що й закладає можливість подальшого економічного піднесення. Кризи формують не тільки негативні наслідки, але й позитивні причинно-наслідкових зв'язки. Таким чином, криза впливає на економічну активність суб'єктів підприємницької діяльності, інноваційну активність, ступінь монополізації ринку тощо.

Науковцями напрацьований істотний теоретико-методичний матеріал діагностики кризових станів, який характеризується різноманітністю методик і моделей. Триває пошук нових, більш ефективних інструментів і методів аналізу ринкових тенденцій, вирівнювання глибини кризи та дієвих шляхів швидкого виходу з кризи. Одним з перспективних наукових напрямків у вирішенні цих питань є теорія конкурентних переваг країни Майкла Портера, яку багато вчених вважають новою парадигмою в економічній науці.

За теорією Портера економіка формується на основі кластерів. У такому підході економіка країни – це модель конкурентоздатної та інвестиційно привабливої економіки, що забезпечує високий рівень і якість життя населення. З огляду на це вихід із кризи можна розглядати також як забезпечення конкурентоспроможності при створенні та використанні конкурентних переваг. Це можливо шляхом державного стимулювання формування кластерів.

М. Портер вважає, що конкурентоспроможність країни слід розглядати через призму міжнародної конкурентоспроможності не окремих її фірм, а кластерів – об'єднань фірм різних галузей, причому принципове значення має здатність цих кластерів ефективно використовувати внутрішні ресурси. Вченим також розроблена система детермінант конкурентної переваги країн, що отримала назву «конкурентний ромб» (або «алмаз») за основними групами таких переваг. До них належать: факторні параметри, стратегії управління, інноваційна спрямованість діяльності, наявність споріднених і підтримуючих галузей [4–5].

В ході своїх досліджень Майкл Портер здійснив аналіз конкурентних можливостей більше 100 галузей десяти країн. Виявилось, що найбільш конкурентоспроможними є транснаціональні компанії, які мають концентровану структуру. Такі транснаціональні компанії не розкидані безсистемно по різних країнах, а мають тенденцію концентруватися в одній країні, а часом навіть в одному регіоні країни. Це пояснюється тим, що одна або декілька фірм, досягаючи конкурентоспроможності на світовому ринку, поширюють свій позитивний вплив на пов'язане оточення – постачальників,

споживачів, конкурентів тощо. А позитивні результати діяльності оточення, в свою чергу, позитивно впливають і на подальше зростання конкурентоспроможності компанії.

У результаті формується кластер – сукупність фірм, пов’язаних галузей, які взаємно сприяють зростанню конкурентоспроможності одне одного. Як показує світовий досвід, для всієї економіки держави кластери можуть виконувати роль точок зростання внутрішнього ринку. Діяльність одного кластеру може сприяти утворенню інших нових кластерів, що в підсумку підвищує міжнародну конкурентоспроможність країни. Економіка країни формується на сильних позиціях окремих кластерів, тоді як окремі підприємства (навіть раніше економічно розвинені) можуть давати тільки тимчасово позитивні результати, а в підсумку програвати в конкурентній боротьбі [6, с. 17].

Ідеї Портера з економічної теорії поступово перейшли в бізнес-практику. Останніми роками державні та місцеві органи влади різних країн розглядають кластери підприємств як засіб підвищення зайнятості й ефективності виробництв товарів і послуг.

Заслуговує на увагу розширення теорії Портера його науковими послідовниками, а саме розробки Карлоса Шила. Шил запропонував новий підхід до типології кластерів (рис. 1). В моделі Шила кластер складається з освіти (науки), банківської сфери, промисловості і уряду з метою формування кластерів технологічних інноваційних систем, що базуються на скоординованих діях цих сторін. Модель Шила цікава тим, що в ній як фактори формування кластеру виступають уряд (органи державної влади), банківський сектор та освіта і наука, і саме їхня скоординована робота забезпечує конкурентоздатність країни [7, с. 356–367].

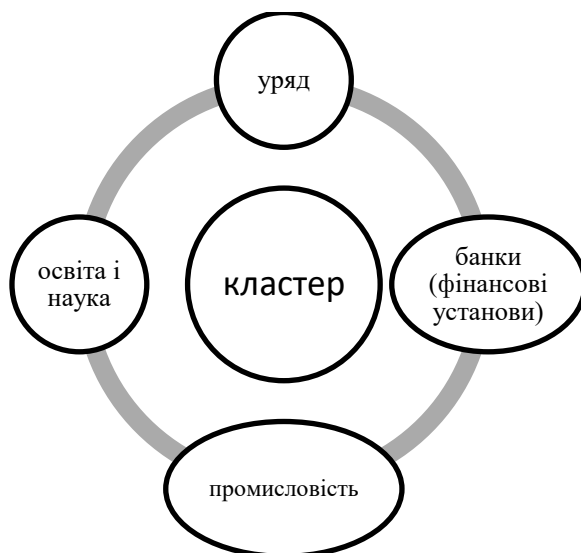


Рис. 1. Типологія кластерів на основі моделі Шила

Джерело: [6]



Деякі види такої скординованої роботи ми маємо зараз в Україні. Наприклад, програма з підвищення фінансової грамотності населення Національного банку України, до реалізації якої долучилися ведучі навчальні заклади, громадські організації, професійні асоціації, банківські та фінансові установи, комерційні компанії, центральні й місцеві органи влади країни [8].

Вищі навчальні заклади впроваджують і розвивають навчальні програми соціальної відповідальності. Дійсно, соціальна відповідальність і фінансова грамотність населення зменшують панічні настрої населення в період економічних криз, адже таке населення розуміє економічну суть, завдання і наслідки існуючих інструментів монетарної та фіскальної політики. І навіть застосування так званих непопулярних заходів у період економічного спаду у фінансово грамотного населення знаходить розуміння і підтримку.

Рівень фінансової грамотності населення може бути одним із дієвих інструментів антикризового управління і стимулом до впровадження інноваційних технологій. Так, наприклад, за даними центрального банку Швеції, їхня країна дуже близька до того, щоб стати першим у світі безготівковим суспільством. Сьогодні у Швеції електронні платежі витісняють готівку з повсякденного життя, а банківські послуги перемістилися в Інтернет. У 2014 році 82 % населення Швеції користувалося онлайн-банкінгом, а 45 % – мобільним банкінгом (середній показник по Європі 38 %) [9].

Ріст кількості безготівкових транзакцій і популярності цифрового банкінгу привів до того, що шведські банки почали відмовлятися від традиційних відділень і офісів. За останні 10 років найбільші банки країни закрили близько 250 відділень, а філії, що залишилися, більше не проводять операції з готівкою. Із 1600 відділень комерційних банків у Швеції 900 є безготівковими [9].

Експерти вважають, що володіння інтернет-технологіями та високий рівень фінансової грамотності населення країни стали одним із стимулюючих чинників удосконалення банківської системи країни.

ВИСНОВКИ

1. Отже, економічна криза є тимчасовим явищем, це певний етап функціонування і розвитку економічної системи, який обумовлює об'єктивну необхідність її якісної трансформації.

2. Можна констатувати, що сучасна теорія досить достовірно пояснює суть і природу промислового циклу та економічної кризи і може виступати основою для державної стабілізаційної політики.

3. Хоча втручання у процес встановлення рівноваги під час кризи пов'язане з деякими економічними втратами та соціальними ускладненнями, але все це виправдовується наступним піднесенням економіки. Тому криза містить у собі не лише негатив, а й позитив.



4. У останнє десятиріччя кластери й регіональна політика, що заснована на них, слугують найбільш успішним інструментом економічного розвитку регіонів у західних країнах. Кластерні ініціативи, що підтримують форми кооперації між підприємствами, державним сектором та інституціями (університетами, дослідницькими центрами), є рушійними силами економічного зростання і зростання зайнятості в багатьох регіонах світу. Для України є актуальним вивчення досвіду використання кластерного підходу розвинених країн.

5. Фінансова освітня діяльність є одним з чинників подолання економічної кризи. Серед перспективних заходів забезпечення належного рівня фінансово-економічної грамотності можна виділити співпрацю між державними органами, професійними асоціаціями фінансових установ і асоціаціями споживачів, формування стандартів фінансової грамотності для різних вікових груп.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. RIA News (2015) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ria.ru/crisis_spravki/20080917/151357556.html#ixzz2IT30haRR.
2. Харламова Г. Світові кризи: передбачити чи чекати? // Економіст. 2014. № 8. С. 23–26.
3. Карвацка Н. С. Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки, інструментарій розв'язку // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2011. № 2, т. 2. С. 53–61.
4. Портер М. Международная конкуренция : пер. с англ. М. : Международные отношения, 1993. С. 153.
5. Porter Michael E. The Economic Performance of Regions // Regional Studies. 2003. 37 (August/October).
6. Цихан Т. В. Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления. 2003. № 5. С. 17.
7. Scheel Carlos. Knowledge Clusters of Technological Innovation Systems // Journal of Knowledge Management. 2002. С. 645.
8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=3115908.
9. Офіційний сайт Центрального банку Швеції [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.riksbank.com>.

Дата надходження до редакції – 19.09.2017

УДК 347:334.7

JEL Classification: O34, R58

Панкова Л. І.

Черкаський державний технологічний університет

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЄЮ В ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУРАХ РЕГІОНУ

У статті розглянута нормативно-правова база, що регулює процеси трансферу та комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні, яка на сьогодні формується й розвивається в межах сучасних викликів трансформаційного періоду.



Розглянуто проекти з розвитку трансферу та комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні, що дозволяє стверджувати про необхідність систематизації й удосконалення методик оцінки економічної ефективності управління комерціалізацією в підприємницьких структурах регіону. Визначено, що рекомендовані Державним комітетом України з питань науки, інновацій та інформатизації методичні інструменти з оцінки економічної ефективності управління комерціалізацією в підприємницьких структурах не є досить повними, тому рекомендовано їх доповнити. Запропоновано методичку оцінки ефективності комерціалізації в підприємницьких структурах регіону, що дозволить доповнити й удосконалити існуючі методики.

***Ключові слова:** трансфер інновацій, комерціалізація, управління комерціалізацією в підприємницьких структурах регіону, інноваційна діяльність.*

Pankova L.

Cherkasy State Technological University

EVALUATION OF ECONOMIC EFFICIENCY OF COMMERCIALIZATION MANAGEMENT IN ENTERPRISES STRUCTURES OF THE REGION

The article deals with the regulatory framework governing the processes of transfer and commercialization of intellectual products in Ukraine, which today is formed and developed within the framework of modern challenges of the transformation period.

The projects on the development of the transfer and commercialization of intellectual products in Ukraine are considered, which allows us to assert the need to systematize and improve the methods of assessing the economic efficiency of commercialization management in the entrepreneurial structures of the region. It has been determined that the methodical tools recommended by the State Committee of Ukraine on Science, Innovation and Informatization for assessing the economic efficiency of commercialization management in entrepreneurial structures are not sufficiently complete, therefore it is recommended to supplement them. The technique of estimation of commercialization efficiency in entrepreneurial structures of the region is suggested, which will allow to supplement and improve the existing methods.

***Keywords:** transfer of innovation, commercialization, commercialization management in the entrepreneurial structures of the region, innovative activity.*



ВСТУП

Сучасна стратегія економічного розвитку регіонів та країни потребує інноваційного спрямування в усіх сферах діяльності. Однак, на жаль, не всі результати наукових та інноваційних досліджень мають комерційну реалізацію. Досвід і статистика засвідчують, що лише третина інноваційних ідей та наукової продукції стає товаром і реалізовується на ринку, що впливає як на ефективність діяльності підприємницьких структур регіону, так і економіку в цілому. Світова спільнота підтверджує, що комерціалізація результатів наукових досліджень і розробок є дієвим механізмом трансферу НДДКР у практичну площину та реалізації комерційних інтересів усіх учасників перетворення наукового результату в ринковий товар. З огляду на це актуальними постають питання оцінки економічної ефективності управління комерціалізацією в підприємницьких структурах регіону.

Зараз актуалізується питання комерціалізації наукових розробок. Так, проблеми, підходи до комерціалізації результатів інтелектуальної та інноваційної діяльності досліджувалися такими науковцями, як Полякова Е. Н. [1], Солощук М. [2], Куранда Т. К., Євтушенко В. М. [3]. Питання маркетингу комерціалізації результатів інноваційної діяльності розглядалися в дослідженнях Калиниченко М. П. [4]. Однак питання оцінки ефективності комерціалізації в підприємницьких структурах регіону досліджено недостатньо.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення методики оцінки економічної ефективності управління комерціалізацією в підприємницьких структурах регіону.

Предметом дослідження є процеси комерціалізації результатів інтелектуальної та інноваційної діяльності.

Об'єктом дослідження є результати наукової та інноваційної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ефективна комерціалізація результатів наукових досліджень є складним завданням, що потребує державної підтримки. З огляду на це доцільно розглянути існуючу нормативно-правову базу, що регулює процеси трансферу й комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні (табл. 1).

За даними табл. 1 можна стверджувати, що нормативно-правове забезпечення державного регулювання сфери трансферу і комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні формується й розвивається в межах сучасних викликів трансформаційного періоду. Аналізуючи повноту та узгодженість нормативно-правової бази, а також її адекватність процесам комерціалізації в підприємницьких структурах, можна дійти висновку, що наявними є як позитивні



зрушення, так і недоліки, що потребують подальшого усунення для підвищення економічної ефективності управління комерціалізацією в регіонах України.

Таблиця 1

Нормативно-правова база, що регулює процеси трансферу та комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні

Нормативно-правова база	Змістова характеристика
Закони України	
1	2
1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV	Визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [5]
2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII	Регулює відносини, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності на Україні [6]
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII	Визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування й розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності, створює умови для провадження наукової і науково-технічної діяльності, задоволення потреб суспільства й держави у технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади [7]
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 № 51/95-ВР	Визначає правові, організаційні й фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень [8]
5. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI	Визначаються стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності [9]
6. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V	Дозволяє більш ефективно використовувати науково-технічний та інтелектуальний потенціал України, запобігати несанкціонованому використанню об'єктів інтелектуальної власності, неконтрольованій передачі за межі України вітчизняних продуктів науково-технічної діяльності, унеможливити проникнення в Україну морально застарілих технологій і неліквідної продукції, а також розширити міжнародне науково-технічне співробітництво у цій сфері [10, с. 83]



Продовження табл. 1

1	2
7. Наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації «Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності» від 13.09.2010 № 18	Регламентує можливі шляхи комерціалізації результатів розробок та методичні підходи, критерії і показники, які застосовуються для оцінки їхньої ефективності. У методичних рекомендаціях враховано світовий досвід у сфері комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, економічного обґрунтування науково-технічних проєктів, спрямованих на створення розробок і оцінки ефективності їхнього використання у виробництві [11]
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ	Визначає основні правові та організаційні засади здійснення ЗЕД в Україні і спрямований на удосконалення правового регулювання усіх видів ЗЕД, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, надання послуг відповідно до загально визначених засад, принципів, норм і правил міжнародної торгівлі та зобов'язань [12]
Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993	Регламентує порядок проведення експертизи заявок на винаходи і корисні моделі [13]
Закон України: «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993	Регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на промислові зразки в Україні [14]
Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 23.06.1993	Визначає основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни. Метою закону є створення в Україні правової бази для одержання та використання науково-технічної інформації. Регулюються правові й економічні відносини громадян, юридичних осіб, держави, що виникають при створенні, одержанні, використанні й поширенні науково-технічної інформації, а також визначаються правові форми міжнародного співробітництва в цій галузі [15]
Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 № 1563-VI	Регулює правові, економічні, організаційні стосунки, пов'язані зі створенням і функціонуванням наукових парків, і спрямований на інтенсифікацію процесів розробки, впровадження виробництва інноваційних продуктів та інноваційної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [16]
Нормативно-правові акти	
Цивільний кодекс України	Є кодифікованим нормативним актом (законом), яким регулюються особисті немайнові й майнові відносини (цивільні відносини), учасниками яких є фізичні та юридичні особи, держава Україна, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права [17]
Господарський кодекс України	Визначає основні засади господарювання в Україні й регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [18]

Джерело: власна розробка



Існуюча законодавча база сприяє формуванню інноваційних та інтелектуальних проєктів, а також розвитку процесів їхнього трансферу і комерціалізації. Приклади існуючих проєктів з розвитку трансферу й комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Проєкти з розвитку трансферу та комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні

Проєкт	Змістовна характеристика
Проєкти	
1. Національний проєкт з політики в галузі інтелектуальної власності в університетах і наукових установах	У 2017 році Всесвітня організація інтелектуальної власності спільно з Міністерством освіти і науки України, Міністерством економіки і регіонального розвитку України та Національною академією наук України розпочали реалізацію проєкту, основною метою якого є вдосконалення розробки/розвитку та реалізації політики у сфері інтелектуальної власності в університетах і науково-дослідних установах України з метою вдосконалення співробітництва між наукою та бізнесом/промисловістю і підвищення рівня ефективності управління й комерціалізації інтелектуальної власності [19]
2. Українська інтегрована система трансферу технологій	Проєкт призначений для: забезпечення відкритості доступу до інформації щодо технологій та інших об'єктів інтелектуальної власності, які мають комерційну цінність; автоматизації проведення процедур розміщення інформації щодо технологій шляхом створення відкритих каталогів, конкурсів, систем запитів; створення прозорого процесу взаємодії брокерів і потенційних покупців; розвитку інформаційних ресурсів та послуг, які сприяють зміцненню довіри в різних сферах міжнародної співпраці [19]
3. Національна мережа трансферу технологій	Проєкт створення мережі направлений на консолідацію інформаційних ресурсів державних, громадських, приватних інноваційних структур України, підприємств, установ та організацій в єдину мережу трансферу технологій і подальшу інтеграцію НМТТ до європейської мережі EEN. Основними завданнями Національної мережі трансферу технологій є: трансфер технологій, ноу-хау між науковими секторами і промисловістю; пошук партнерів та інвесторів для кооперації при розробці і впровадженні високотехнологічного наукового продукту як в Україні, так і за кордоном; організація взаємодії НМТТ з міжнародними мережами трансферу технологій [19]
4. Брокерська платформа Innoget	Брокерська платформа Innoget була заснована в 2007 році групою досвідчених професіоналів у галузі відкритих інновацій і трансферу технологій. Сьогодні Innoget – глобальне співтовариство, що об'єднує тисячі фахівців та експертів у сфері трансферу технологій з усього світу, надаючи їм вільний доступ до технологічних запитів і пропозицій, які розміщують міжнародні організації, зацікавлені в технологічній співпраці, інвестуванні в спільні розробки, придбанні інноваційних технологій, ліцензуванні та інших типах співробітництва [20]

Джерело: згруповано автором на основі [19, 20]



Окрім зазначених прикладів проектів з розвитку трансферу та комерціалізації інтелектуальних продуктів, в Україні існує також багато різноманітних програм ЄС, спрямованих на підтримку створення нових малих інноваційних компаній при науково-дослідних установах (спін-оффс), створення нових бізнес-напрямків або інших засобів для комерційного застосування результатів науково-дослідної діяльності. Місія й цілі такої програми залежать від національної стратегії та амбіцій вищого керівництва. Виклики такої програми можуть бути економічними (зокрема, відродження певних галузей національної промисловості) або соціальними (охорона здоров'я, безпека, зміни клімату), або їхні комбінації. Основною характеристикою таких програм є те, що вони є інструментом реалізації політики децентралізації згори донизу: спочатку визначаються виклики (щодо національної інноваційної політики), а потім розробляються рішення та компетенція [21, с. 55].

З огляду на розвиток як вітчизняних, так і європейських програм і проектів з розвитку трансферу та комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні постає необхідність систематизації й удосконалення методик оцінки економічної ефективності управління комерціалізацією в підприємницьких структурах регіону. Вибір методики залежить від різноманітних факторів:

- 1) наявності даних (повні, неповні), які є у аналітика;
- 2) форм та методів комерціалізації інтелектуального продукту.

При різних формах комерціалізації види доходів і витрат свої (табл. 3);

- 3) точки зору керівника проекту та аналітика.

Таблиця 3

Види доходів та витрат при різних формах комерціалізації

За формами комерціалізації	Доходи підприємства	Витрати підприємства
Використання у власному виробництві	Виручка від: продажу ідеї; продажу продукції; надання інжинірингових послуг; здачі обладнання в лізинг	Витрати на: формування та підтримку креативного потенціалу підприємства; організацію виробництва; проведення маркетингових досліджень і рекламну кампанію; модифікацію і доопрацювання продукції підприємства; залучення потенційних споживачів
Передача (продаж) прав на об'єкти комерціалізації ідей	Виручка від: продажу ліцензії на використання ідеї (паушальний платіж); платежів від використання ліцензіатом патенту (роялті)	Витрати на: модифікацію чи доопрацювання продукції, у випадку, якщо її не виробляє ліцензіат; залучення ліцензіатів; надання консультаційної допомоги ліцензіату при придбанні ліцензії на використанні ідеї; захист патентних прав
Спільне використання ідей з інвестором	Виручка від продажу патентних прав	Витрати на: залучення клієнтів на придбання прав; надання консультаційної допомоги індивіду на придбання прав

Джерело: [22, с. 60]



Як видно з аналізу нормативно-правової бази, що регулює процеси трансферу та комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні (табл. 1), єдиним нормативним документом, який визначає методичний інструментарій комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, є Наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 № 18 «Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності». Оцінка результатів інтелектуальної діяльності відбувається з позиції проектного підходу. Так рекомендується проводити:

- технологічний аудит (ТА);
- маркетингові дослідження (МД) з використанням Форсайт-інструментів (SWOT-аналізу, GAP-аналізу, PEST-аналізу, матриці БКГ (BCG));
- економічний аудит (ЕА) з визначенням ефективності вкладених інвестицій і періоду їхньої окупності з використанням програмного забезпечення Project Expert.

Рекомендовані Державним комітетом України з питань науки, інновацій та інформатизації методичні інструменти з оцінки економічної ефективності управління комерціалізацією в підприємницьких структурах не є досить повними. Так, беручи до уваги специфіку управління науковими проектами, необхідно мати також методичний інструментарій з оцінки:

- інтелектуальної діяльності як нематеріального активу за допомогою витратного методу,
- ринкової вартості результатів інноваційної та інтелектуальної праці;
- прогнозованого економічного ефекту від впровадження.

З цієї позиції доцільним вбачається запровадження такої методики оцінки ефективності комерціалізації в підприємницьких структурах регіону (рис. 1).

Оцінка актуальності трансферу та комерціалізації інтелектуального продукту дозволяє визначити готовність суспільства до інноваційного продукту й оцінити ступінь можливості задовольнити існуючі потреби.

Оцінка інтелектуальної діяльності як нематеріального активу за допомогою витратного методу є важливим аспектом для комерціалізації в підприємницьких структурах. Комерціалізація передбачає отримання прибутку за рахунок перетворення інтелектуального продукту в ринковий продукт. Капіталізація інтелектуального продукту в підприємницьких структурах відбувається за рахунок обліку його як нематеріального активу. Тому для оцінки результативності інтелектуальної діяльності як нематеріального продукту пропонується застосовувати існуючий метод сумування фактичних витрат [25].

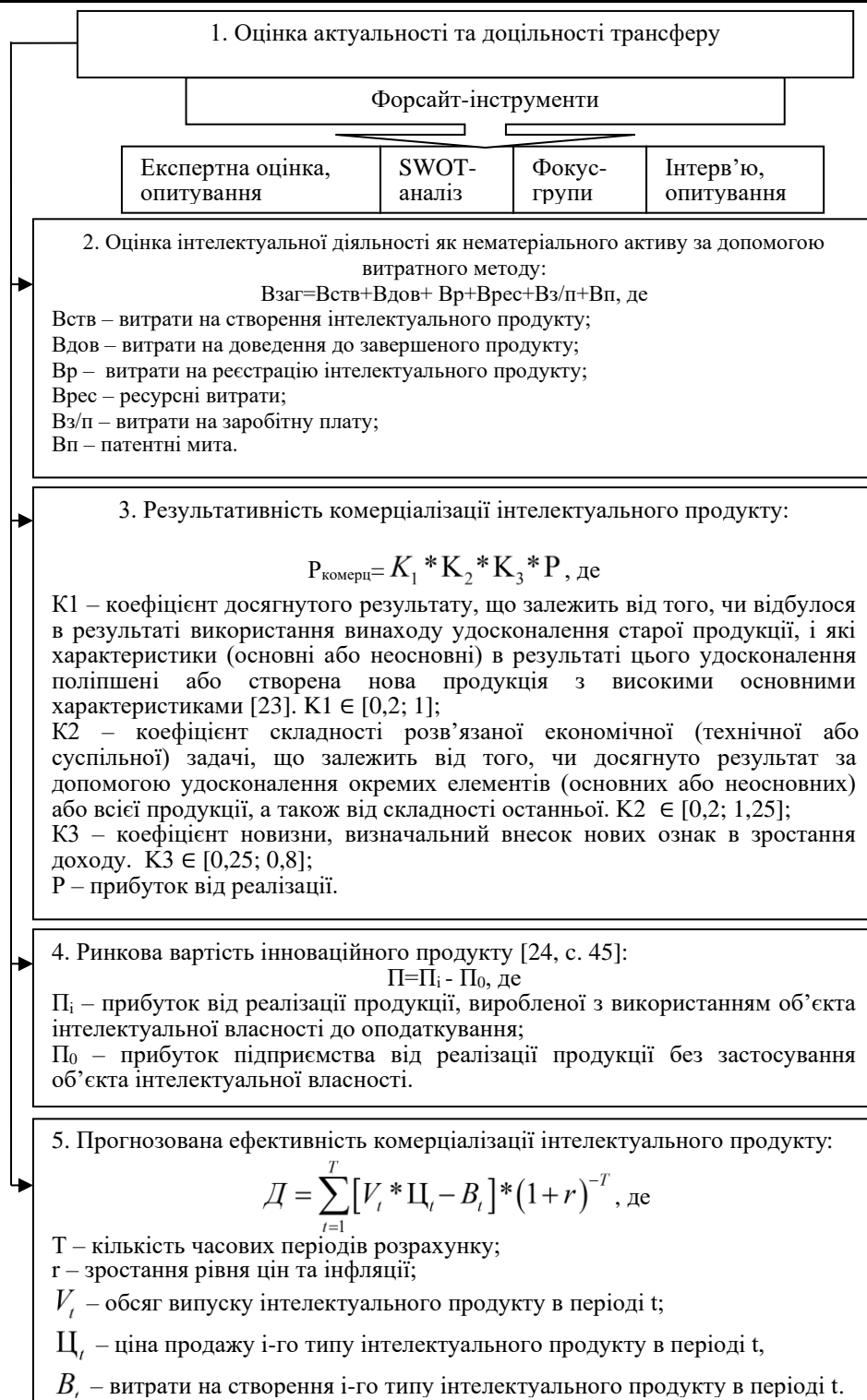


Рис. 1. Методика оцінки ефективності комерціалізації в підприємницьких структурах регіону

Джерело: власна розробка



Результативність управління комерціалізацією в підприємницьких структурах дозволяє оцінити, чи досягнутий баланс між очікуваними й отриманими результатами від комерціалізації. Враховуючи різні форми комерціалізації, методи оцінки результативності можуть різнитися.

Важливим етапом в оцінці ефективності комерціалізації в підприємницьких структурах є визначення ринкової вартості інноваційного продукту, яку пропонується визначати як різницю між прибутком, що утворюється на конкретних підприємствах, які випускають продукцію до і після застосування об'єкта інтелектуальної власності або в порівнянні з прибутком підприємств, що випускають аналогічну продукцію без використання об'єкта інтелектуальної власності [25, с. 141].

Доцільно також визначати прогнозовану ефективність комерціалізації інтелектуального продукту, що дасть можливість оцінити доцільність трансферу інноваційних ідей та наукової продукції в товар і реалізації його на ринку з урахуванням комерційних інтересів усіх учасників зазначених процесів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведених аналітичних досліджень нормативно-правової бази, яка регулює процеси трансферу та комерціалізації інтелектуальних продуктів в Україні, визначено, що рекомендована Державним комітетом України з питань науки, інновацій та інформатизації методика оцінки економічної ефективності управління комерціалізацією в підприємницьких структурах не має методичних інструментів з оцінки інтелектуального продукту як нематеріального активу, з визначення ринкової вартості результатів інноваційної та інтелектуальної праці та прогнозованого економічного ефекту від впровадження. Тому автором надані методичні рекомендації щодо доповнення існуючої методики, що дасть змогу дослідити результативність комерціалізації через реалізацію не лише основних фінансових показників, але й урахування задоволеності та балансування інтересів учасників самого процесу (підприємницьких структур регіону, влади та наукової спільноти).

Оцінка економічної ефективності управління комерціалізацією в підприємницьких структурах регіону є важливим інформаційним інструментом для суб'єктів інноваційного й бізнес-середовища щодо результативності самого процесу трансферу та комерціалізації інноваційних бізнес-ідей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Полякова О. М. Комерціалізація наукових розробок: проблеми, підходи, оцінка економічної ефективності [Електронний ресурс] // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2015. Вип. 52. С. 136–141. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetr_2015_52_23.
2. Солошук М., Капінос М., Лерантович Е. Економічні



аспекти комерціалізації інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. 2008. № 12. С. 50–60. 3. Куранда Т. К., Євтушенко В. М. Комерціалізація результатів наукових досліджень: проблеми, підходи, інструменти, напрями розвитку. К. : УкрІНТЕІ, 2010. 72 с. 4. Калиниченко М. П. Маркетинг комерціалізації результатів інноваційної діяльності в промисловості // Маркетинг і менеджмент інновацій. Суми: Університетська книга, 2012. № 4. С. 43–50. 5. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України в ред. від 05.12.2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 36. Ст. 266. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. 6. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України в ред. від 23.07.2010 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991. № 47. Ст. 646. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/ed20100723>. 7. Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>. 8. Про наукову і науково-технічну експертизу [Електронний ресурс] : Закон України від 10.02.1995 № 51/95-ВР. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>. 9. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>. 10. Вороненко О. В. Нормативно-правове забезпечення діяльності керівника системи вищої освіти у сфері трансферу технологій [Електронний ресурс] // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 1.38 (1). С. 80–84. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2012_1_1.38_17. 11. Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності [Електронний ресурс] : наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 № 18. Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN58763.html. 12. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/yuridichnim-osobam/podatkoviy-kontrol/normativno-pravovi-akti/66288.html>. 13. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі [Електронний ресурс] : Закон України від 15.12.1993. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. 14. Про охорону прав на промислові зразки [Електронний ресурс] : Закон України від 15.12.1993. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>. 15. Про науково-технічну інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 23.06.1993. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>. 16. Про наукові парки [Електронний ресурс] : Закон України від 25.06.2009 № 1563-VI. Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/62363.html>. 17. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. 18. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. 19. Українська інтегрована система трансферу технологій [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://untt.com.ua>. 20. Брокерська платформа Innoget [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.innoget.com/>. 21. Інновації в Україні: європейський досвід та рекомендації для України. Том 3. Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів остаточний варіант (проект від 19.10.2011). К. : Фенікс, 2011. 76 с. 22. Кліпкова О. І. Аналіз ефективності процесу комерціалізації ідей при умові постійних змін ринкової кон'юнктури // Технологічний аудит и резервы производства. 2015. № 6 (5). С. 58–62. 23. Логачев В. А. Еще раз об оригинальности объекта авторского права [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://rbis.su/article.php?article=268>. 24. Леонтьев Б. Б. Традиционные подходы к оценке интеллектуальной собственности // Патенты и лицензии. 2010. № 11. С. 39–49. 25. Кендюхов О. В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом. Донецьк : ДонУЕП, 2008. 359 с.

Дата надходження до редакції – 30.10.2017 р.



УДК: 338.2

JEL Classification: L50; O13; Q10

Титаренко Ю. С.

Черкаський державний технологічний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКА АГРАРНО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті розкрито сутність державного регулювання, зазначено основні цілі й необхідність даного процесу, визначено завдання та мету. Обґрунтовано необхідність державного регулювання агропромислового комплексу, описано головний вектор формування аграрної політики держави. Виділено основні напрями підтримки агропромислового комплексу державою. Визначено переваги й недоліки існуючих програм державного регулювання діяльності агропромислового комплексу та запропоновано напрями удосконалення державної політики щодо стимулювання розвитку АПК.

***Ключові слова:** аграрно-промисловий комплекс, державне регулювання, державна підтримка, стратегія розвитку, реформування аграрного сектору.*

Tytarenko Ju.

Cherkasy State Technological University

STATE REGULATION AND SUPPORT AGRICULTURAL-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

The article outlines the essence of state regulation, outlines the main goals and necessity of this process, defines the task and purpose. The necessity of state regulation of agroindustrial complex is substantiated, the main vector of formation of the agrarian policy of the state is described. The main directions of support of the agro-industrial complex by the state are highlighted. The advantages and disadvantages of existing programs of state regulation of agroindustrial complex activity are defined and directions of improvement of the state policy, concerning stimulation of development of agroindustrial complex are offered.

***Keywords:** agrarian-industrial complex, state regulation, state support, development strategy, reform of the agrarian sector.*

ВСТУП

В умовах стрімких інтеграційних процесів та економічних трансформацій відбувається постійна зміна ситуації на ринках,



розвитку набувають більш сильні й великі підприємства, натомість малі не витримують конкуренції і відходять на другий план, займаючи нижчі та, відповідно, слабші позиції на ринку. Проте і у такому випадку не можна розраховувати на стабільність обраної ніші ринку. Ринок – це живий організм, який щодня змінюється і трансформується, тому для того щоб зайняти відносно стабільні й стійкі позиції, потрібно витримувати жорстоку конкурентну боротьбу та оперативно реагувати на зміни, як внутрішні, так і зовнішні. У такій ситуації важливого значення набуває державне регулювання, яке покликане на координацію цих відносин. Держава виступає регулятором політики діяльності ринку, а також повинна забезпечувати рівні умови для розвитку усіх суб'єктів господарювання незалежно від форм господарювання, статусу, масштабів або розміру прибутку. Також роль державного регулювання полягає у стабілізації ситуації і нейтралізації негативних процесів на ринку.

Комплексне відображення аспектів державного регулювання має місце у працях Гриньової В. М., Новікової М. М., Стельмащука А. М. та ін. Зокрема, наукові підходи до формування моделі збалансованого розвитку галузей сільськогосподарського підприємства досліджували Гоголя О. П., Тужик К. Л. Питання державного регулювання земельних відносин в умовах формування ринку земель сільськогосподарського призначення піднімаються у працях Вірченко О. В. Особливості державного регулювання розвитку аграрного підприємництва України містяться у праці Назаркевич О. Б. та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основними завданнями статті є:

- розкрити сутність державного регулювання, визначити основні цілі та необхідність цього процесу;
- обґрунтувати необхідність державного регулювання агропромислового комплексу, дослідити основний вектор формування аграрної політики держави;
- визначити переваги й недоліки існуючих програм державного регулювання діяльності агропромислового комплексу та запропонувати напрями удосконалення державної політики щодо стимулювання розвитку АПК.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Державне регулювання економічних процесів покликане підтримувати рівновагу й стабільність діяльності підприємств на ринку, а також забезпечувати усім суб'єктам підприємницької діяльності рівні умови для функціонування та розвитку.

Державне регулювання економіки – це втручання державних органів влади за допомогою різних методів та інструментів у розвиток



основних економічних процесів з метою забезпечення позитивних соціально-економічних результатів [1].

Об'єктивною необхідністю такого втручання є неспроможність ринку, який характеризується стихійністю розвитку, забезпечити виконання економічної політики держави, яка передбачає: по-перше, створення міцної матеріальної основи для зростання добробуту народу; по-друге, забезпечення суспільного відтворення в необхідних пропорціях і масштабах; по-третє, підтримку балансу соціально-економічних інтересів різних верст населення та, по-четверте, збереження цілісності територіального простору країни. Основна мета державного регулювання економіки полягає в необхідності забезпечення належних умов для сталого економічного розвитку і на цій основі підвищення рівня та якості життя населення. Відповідно до цієї мети можна сформулювати основні завдання державного регулювання економіки, які відображені на рис. 1.

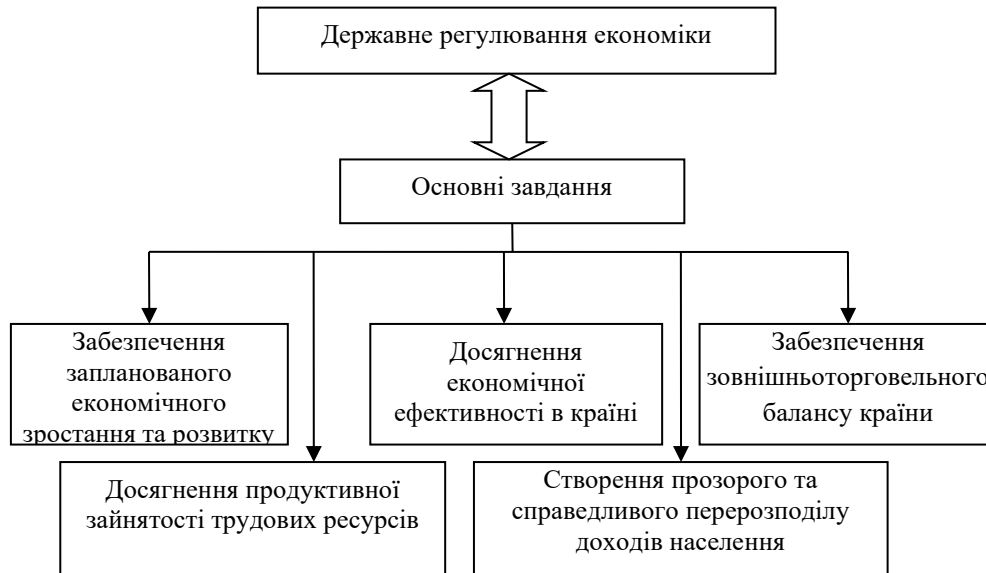


Рис. 1. Основні завдання державного регулювання економіки

Джерело: складено автором на основі [1]

Реалізація цих та інших завдань, які постають перед державним регулюванням економіки, вимагає розробки планів, стратегій і програм, які б передбачали використання різних способів впливу та методів впливу на економіку загалом. Роль держави полягає у створенні сприятливих умов для сталого економічного розвитку й економічного зміцнення країни, досягнення і утримання стабільних позицій, а також підвищення рівня глобальної конкурентоспроможності.

Кінцевою метою державного регулювання економіки є створення таких умов, які б забезпечили стабільне функціонування економіки



країни, її конкурентоспроможність, роль і місце підприємців у її розвитку, а також забезпечити стабільні позиції на міжнародній арені.

Впродовж останніх років господарювання в Україні не було створено ефективної системи регулювання діяльності агропромислового комплексу, зокрема механізму державної підтримки, через це аграрна галузь опинилась у глибокій кризі. Основною проблемою була відсутність єдиної концепції підтримки, стабілізації та розвитку агропромислового комплексу, розробленої на рівні держави. Наявні ж програми мали лише формальний характер і без державної підтримки не являли собою цінності для АПК, оскільки ніяким чином не реалізовувалися.

Система державного регулювання розвитку АПК об'єднує ряд умов (чинників), кожен з яких тією чи іншою мірою впливає на результативність господарювання, забезпечує ефективність виробництва. В узагальнюючому плані вони являють собою комплекс організаційно-економічних, науково-технічних, соціальних і політичних умов функціонування продуктивних сил і виробничих відносин. Взаємодіючи в сукупності, вони зумовлюють рівень ефективності виробництва в цілому по агропромислому комплексу, в галузевих продуктових підкомплексах, окремих господарюючих структурах і галузях виробництва.

Метою державного регулювання функціонування та розвитку агропромислового комплексу є забезпечення населення продуктами харчування, а також іншими товарами із сільськогосподарської сировини в поєднанні з вирішенням соціальних та економічних проблем АПК в умовах становлення ринкових відносин багатокладності економіки [3].

Державне регулювання агропромислового комплексу являє собою систему, що об'єднує умови й чинники, які певною мірою впливають на результати здійснення господарської діяльності та забезпечують ефективність виробництва. В загальному вигляді вони становлять комплекс організаційно-економічних, науково-технічних, соціальних і політичних умов функціонування агропромислових комплексів. Рівень ефективності виробництва агропромислового комплексу загалом залежить від ступеня взаємодії між зазначеними умовами, а також від рівня розвитку в галузевих підкомплексах АПК та окремих господарюючих структурах і галузях виробництва.

Необхідність державного втручання у розвиток і функціонування агропромислового комплексу визначається певними чинниками, серед яких можна виділити:

- природні умови, які диференціюються в залежності від регіону;
- постійне коливання доходів агропромислового виробництва, рівень яких залежить від цінової політики, кон'юнктури ринку та природних факторів;



- низьку інвестиційну привабливість аграрного виробництва;
- необхідність екологізації сільського господарства та агропромислового виробництва;
- гостру необхідність у формуванні й розвитку соціальної інфраструктури на селі.

Основною метою державного регулювання агропромислового комплексу є формування однакових умов для розвитку усіх суб'єктів аграрного ринку, забезпечення продовольчої стабільності всередині держави, а також забезпечення населення товарами, які виступають результатом діяльності аграрних підприємств за доступними цінами. Ця мета переслідує також вирішення комплексних соціально-економічних проблем у сільських місцевостях в умовах трансформаційної економіки.

Практичне втілення державного регулювання агропромислового комплексу відображається через аграрну політику держави та певні державні програми, спрямовані на підтримку і розвиток аграрного сектору. Формування аграрної політики повинно базуватися на концентрації основних цілей розвитку агропромислового виробництва та державної економічної політики на даний період часу.

Експертами й фахівцями Міністерства аграрної політики та продовольства України розроблено стратегію розвитку агропромислового сектору в середньостроковій перспективі. В рамках стратегії виділено покроковий план для докорінного реформування системи державної підтримки, який є одним із головних напрямків програми. Стимулювання розвитку агропромислового комплексу знаходить своє відображення у законі про стимулювання розвитку аграрного комплексу, який покликаний регулювати відносини, пов'язані з практичним впровадженням державної підтримки. Реалізація закону разом зі стратегічною програмою розвитку агропромислового комплексу має на меті стимулювати виробництво сільськогосподарської продукції та створити сприятливі умови для суб'єктів різних форм господарювання, а особливо дрібних сільськогосподарських виробників.

Законодавством України на поточний рік було визначено головний вектор формування аграрної політики держави, який повинен підтримувати стратегічні напрямки розвитку. Держава ж, у свою чергу, має забезпечити фінансування аграрного сектору, яке буде здійснюватися за рахунок спецфондів України і за підтримки міжнародних організацій. Залучення міжнародних організацій до процесу фінансування передбачає деякою мірою контроль за використанням коштів, прозорість фінансування й ефективність їхнього вкладення. Таку систему уряд позиціонує як процес корінних змін і покращення процесу фінансування агропромислового комплексу. Також реформою передбачається створення умов для

розвитку фермерських господарств та стимулювання виготовлення продукції для подальшого просування її на ринок.

За основу удосконалення державної підтримки агропромислового комплексу взято проект Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо виділення 1% ВВП від аграрної продукції. Цей проект входить до стратегічного плану реформування аграрної галузі «3+5», який відображено на рис. 2.

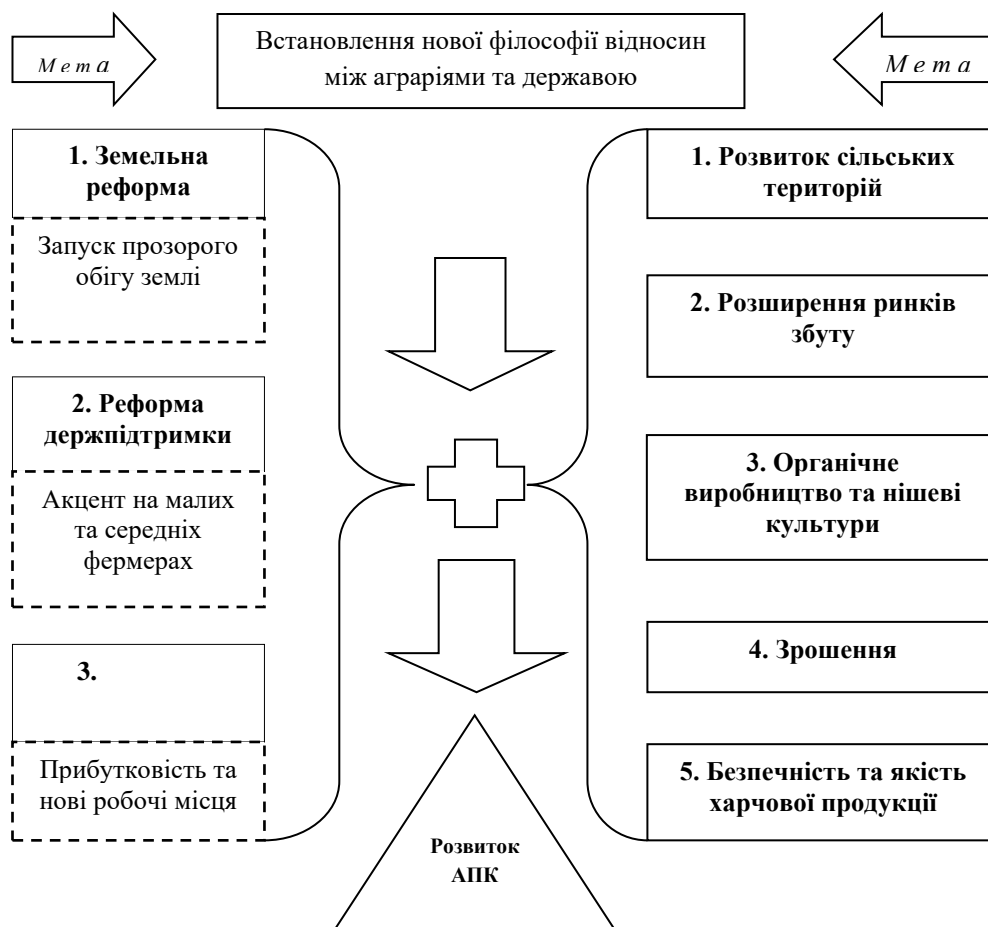


Рис. 2. Стратегія розвитку аграрного сектору «3+5»

Джерело: складено автором на основі [4]

Запропонована стратегія, виражена простою математичною формулою, передбачає розвиток державної підтримки агропромислового комплексу через три важливі напрямки та п'ять пріоритетів, які з них витікають. Отже, насамперед важливим напрямком залишається земельне питання, яке планується вирішити шляхом впровадження земельної реформи. Метою такої реформи є залучення капіталу у напрямку малих і середніх господарств шляхом продажу прав оренди. Але тут постає питання законодавчого



регулювання даного процесу, тому як наслідок постає ще одне завдання – створення законодавчої бази регулювання обігу сільськогосподарських земель. Як визначають у Мінагро, для успішної реалізації потрібно:

- встановити мінімальний термін оренди земельних ділянок для багаторічних насаджень;
- розробити суб'єктивний алгоритм оцінки землі;
- запровадити процедуру обміну земельних ділянок, розташованих у межах однієї території;
- дозволити передачу державних земель сільськогосподарського призначення у комунальну власність;
- врегулювання використання нерозподілених (невитребуваних) земельних ділянок.

Результатами успішного впровадження реформи мають стати цивілізована й прозора система обігу землі, стимулювання розвитку малих господарств шляхом розширення прав оренди, активізація сільського господарства на Півдні України шляхом надання пріоритетності розвитку меліоративних і зрошувальних систем, а також підвищення цінності землі як національного багатства та інтелектуальної спроможності ринку.

Незважаючи на простий механізм, перспективні цілі й багатообіцяючі результати земельної реформи, є як її прихильники, так і критики. Прихильники земельної реформи результатами її впровадження бачать створення нових робочих місць і покращення інфраструктури на селі, оскільки агрохолдинги, які зараз володіють землею на правах оренди, не займаються ні інфраструктурою, ні селами, натомість дрібні фермери є потенційно зацікавленими у розвитку села. Противники ж стверджують, що на сьогоднішній день в Україні немає ані технічної, ані юридичної можливості відкрити ринок землі. Натомість існує ряд нерегульованих проблематичних моментів на законодавчому рівні: наприклад, хто матиме можливість купувати землю, за якою ціною буде здійснюватися купівля-продаж, які гарантії та захисти матимуть дрібні сільськогосподарські виробники й фермери та ін.

Другим напрямком стратегії є впровадження реформи державної підтримки, метою якої є пряма підтримка дрібних аграріїв шляхом створення умов для їхнього успішного господарювання й розвитку. Державна підтримка повинна бути спрямована на малі та середні підприємства, які можуть створювати продукти з доданою вартістю і нові робочі місця, а не агрохолдингам, які й без того мають набагато більші можливості для розвитку. Держава повинна чітко фокусуватися на цільових групах, для того щоб забезпечити стабільність результатів підтримки.



Ця реформа має знайти практичне впровадження через фінансову підтримку за рахунок компенсаційних кредитних ставок, використання вже існуючої державної інфраструктури та її вдосконалення. Важливим моментом є створення фонду підтримки малих сільськогосподарських виробників, надання субсидій дрібним фермерам, розвиток їхнього страхування та інші програми стимулювання розвитку окремих напрямків.

Прозорість розподілу підтримки, стимулювання органічного виробництва, конкурентоспроможність і процвітання дрібних фермерів є основними очікуваними результатами втілення реформи державної підтримки.

Третім пунктом проекту є реформа державних підприємств. Дана реформа покликана втілити в життя глобальні стратегічно важливі цілі, а саме підвищення прибутковості підприємств агросектору шляхом використання нав'язаного фінансового й інтелектуального капіталу, а також залучення інвестицій. Виходячи з цього, важливим є також створення нових робочих місць, що передбачає покращення соціально-економічної ситуації на селі.

Підвищення прибутковості агросектору передбачається впровадити через знищення корупції на підприємствах та приватизації нерентабельних підприємств, що приведе до надходження додаткових коштів до держбюджету. Для досягнення цієї мети перш за все потрібно здійснювати ретельний аудит діяльності підприємств, прозорі торги і відкритий продаж неприбуткових державних підприємств, а також проводити сувору політику щодо запобігання та відповідальності за вчинення корупційних дій.

Особливістю аграрної реформи є спрямування фінансових ресурсів на мале підприємництво. Створено нову програму під назвою «Фінансова підтримка сільгоспвиробників»; кошти, які виділятимуться з цієї програми, спрямовуватимуться на підтримку невеликих і малих фермерських підприємств, які мають в обробітку до 500 га, частка яких становить 86 %, для того щоб вони мали змогу виробляти більшу кількість продукції і здійснювати її переробку. Також планується виділяти певну частину коштів сільськогосподарським підприємствам на освоєння нових технологій.

Особливої уваги заслуговує «Програма часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва», яка є напрямом загальної програми фінансової підтримки агропромислового комплексу. Ця програма передбачає компенсацію на безповоротній основі у розмірі 20 % (без урахування ПДВ) від вартості техніки та обладнання українського виробництва, яка є придбаною у вітчизняних заводів-виробників або їхніх дилерів. Особливою умовою є те, що купівля й відшкодування техніки повинні



здійснюватися виключно через державні банки та банки, у статусному капіталі яких 75 і більше відсотків належить державі.

Цей проект є перспективним як для аграріїв, так і виробників сільськогосподарської техніки й устаткування. Так, завдяки реалізації проекту середньостатистичні аграрні підприємства зможуть дозволити собі оновити технічний парк, оскільки ціна за одну одиницю техніки виходить значно меншою. Разом з цим зростає купівельна спроможність сільськогосподарських виробників і, відповідно, продуктивність їхнього виробництва. Поряд з цим спостерігається і стимулювання вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування.

Досвід розвинених країни підтверджує необхідність регулювання економіки агропромислового комплексу. Ніяка система економіки не зможе підтримувати існування села без цілеспрямованої державної політики й фінансової підтримки у вигляді дотацій та інвестиційних проектів, спрямованих на підтримку і розвиток сільського господарства. Тобто, зважаючи на всі позиції та рейтинги країн, немає жодної держави з розвиненим агропромисловим комплексом, який розвивається лише на умовах ринку.

У країнах, які є членами Європейського Союзу, державна підтримка має об'єктивне спрямування і не залежить від форми державного втручання. У пункті 1 статті 87 Договору про заснування Європейської Спільноти зазначається, що допомога, яку держава-член надає в будь-якій формі чи за рахунок державних ресурсів, спотворює чи загрожує спотворити конкуренцію, надаючи переваги певним суб'єктам господарювання чи виробництву певних товарів, то вона є несумісною зі спільним ринком тією мірою, якою вона впливає і на торгівлю між державами-членами [2].

Проаналізувавши систему державного регулювання в Україні, а також беручи до уваги закордонні особливості державної підтримки, можна запропонувати напрямки, які можуть стати пріоритетними у розвитку аграрної сфери:

- підтримка продовольчої безпеки країни шляхом нарощування обсягів виробництва продукції високої якості;
- формування агропромислового комплексу як потужного джерела зростання економіки, шляхом підвищення його конкурентоспроможності;
- стимулювання науково-дослідних робіт у сфері аграрних технологій, що дасть можливість забезпечити перевагу вітчизняних виробників аграрної техніки та устаткування на довгострокову перспективу;
- інноваційний розвиток в агропромисловому комплексі, який виведе аграрний сектор на якісно новий рівень господарювання завдяки новим методам і формам господарювання;



– орієнтація на практичне впровадження наукових розробок у діяльності аграрно-промислового комплексу у вигляді інноваційних проектів із залученням інвестицій.

Але все ж таки головним напрямком державного регулювання аграрного сектору повинна бути державна фінансова підтримка, яка має відобразитися у бюджеті країни. Це дозволить значно пом'якшити наслідки нееквівалентності в обміні товарами сільського господарства з іншими галузями економіки, позиціонування їх на міжнародних ринках та забезпечити продуктивну роботу агропромислового сектору України загалом.

ВИСНОВКИ

Для успішного існування й розвитку у системі ринкових відносин аграрно-промисловий комплекс потребує державної підтримки. Тому перш за все держава повинна забезпечити гарантії справедливих умов господарювання для всіх учасників, бюджетну підтримку підприємствам, які її потребують, створення сприятливого інвестиційного клімату, а також доступність оновлення основних фондів, що проявляється у підтримці вітчизняного виробника аграрної техніки й устаткування.

Останнє слід виділити як пріоритетний напрям у розвитку аграрно-промислового комплексу, оскільки, стимулюючи модернізацію техніки і технологій агропромислового виробництва, це буде серйозним кроком до отримання високих результатів у продовольчому забезпеченні населення. Державна підтримка повинна знаходитися на такому рівні, щоб забезпечити стабільний розвиток аграрного сектору, виключаючи можливість збитковості сільськогосподарських підприємств.

Державна підтримка аграрно-промислового комплексу повинна здійснюватися, зважаючи на досягнутий рівень продуктивності суб'єктів господарства, стрімку зміну ситуації та умов ринку, а також інноваційний розвиток, створюючи нові джерела економічного зростання аграрно-промислового сектору економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриньова В. М., Новикова М. М. Державне регулювання економіки : підручник. К. : Знання, 2008. 398 с.
2. Договір про заснування Європейської Спільноти [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_017.
3. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки : навчальний посібник. Тернопіль : ТАНГ, 2000. 315 с.
4. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>.

Дата надходження до редакції – 17.05.2017 р.



УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 331.556.44(477) : [331.53+364.046.4](438)

JEL E240+F220

Дмитрук Б. П.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ЗАРОБІТЧАНИ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ В ПОЛЬЩІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Розглянуто тенденції міграційних процесів в Україні, причини, що спонукають українців емігрувати в інші країни світу, фактори впливу міграції на країну-експортера і країну-імпортера робочої сили. Обґрунтовані причини, які спонукають українців працевлаштовуватись у Польщі, проблеми соціального захисту.

***Ключові слова:** міграція, еміграція, міграційний процес, фактори впливу, наслідки, країни виїзду, приймаючі країни, соціальний захист.*

Dmytruk B.

East European University of Economics and Management

UKRAINIAN MIGRANT WORKERS: PECULIARITIES OF EMPLOYMENT IN POLAND AND THE PROBLEMS OF THEIR SOCIAL PROTECTION

The tendencies of migration process in Ukraine are analyzed. The reasons that encourage Ukrainians migrate to other counties of the world, the impact migration factors on the county-exporter and the country-importer of labor power are studied. The reasons that encourage Ukrainians to look for a job in Poland and their social protection are proved.

***Keywords:** migration, emigration, migration process, impact factors, effect, country of origin, receiving country, social protection.*

ВСТУП

Міграція (латинське «migratio») – переселення, переміщення населення, трудових ресурсів, капіталу з однієї країни в іншу, а також внутрішньодержавні – з одного регіону в інший [1].

Міжнародна міграція як складова загального процесу міграції – явище не нове. Воно виникло багато століть тому з різних причин:



кочівництво скотарів, військові й колоніальні загарбання, стихійні лиха, географічні відкриття та освоєння нових життєвих просторів.

Потоки міжнародних мігрантів спочатку взагалі не фіксувались державними органами. Теоретичні дослідження міграції були відсутні. Активна розробка проблем міжнародної міграції почалися з кінця 60-х років XX століття в межах моделей економічного зростання [2].

Міграцію варто розглядати як закономірний наслідок розвитку інтеграційних процесів, необхідну об'єктивну передумову становлення єдиного міждержавного ринку праці.

Разом з тим міграція навряд чи була б можлива у великих масштабах, якби не існувало економічної доцільності, а інколи й необхідності використання іноземної робочої сили. Це пов'язано з дією таких чинників [2]:

- прагненням зменшити витрати виробництва за рахунок використання дешевої, у порівнянні з національною, іноземної робочої сили;
- залученням кваліфікованих працівників;
- доцільністю транснаціональних корпорацій, що не тільки підвищує географічну мобільність робочої сили, а й вирівнює умови її застосування у світовому масштабі;
- розвитком засобів транспорту й зв'язку, що стимулює географічну мобільність населення;
- зростаючою взаємодією виробничих, науково-технічних і культурних зв'язків різних країн.

На сьогодні багато країн світу живуть в епоху великих трансформацій, коли швидко змінюється етнічна структура населення. Це пов'язано як з масштабами міграційних процесів, так і з явищами, що відбуваються в межах окремих регіонів.

Останнім часом сотні мільйонів людей залишають місця постійного проживання і долають тисячі кілометрів у пошуках кращого життя. У 2013 році в доповіді ООН повідомлялось, що загальне число міжнародних мігрантів у світі становить 232 млн осіб – це приблизно 3,2 % населення Землі. До 2050 року чисельність міжнародних мігрантів може зрости до 405 млн чоловік [3].

Міжнародна міграція робочої сили характеризується такими поняттями: *міграція* – це пересування людей з країни в країну або всередині країни; *еміграція* – виїзд із країни певного контингенту людей; *імміграція* – це виїзд у країну певного контингенту людей; *реміграція* – повернення людей, які раніше виїхали [4].

Визначальним критерієм, що дозволяє виділити міграцію з інших переміщень громадян через кордон, є *мотивація*.

Мотивація – причина, яка спонукає економічного суб'єкта до діяльності для досягнення певної мети, наявність інтересу до цієї діяльності й способів її реалізації [1].

Вона включає такі мотиви (рис. 1):

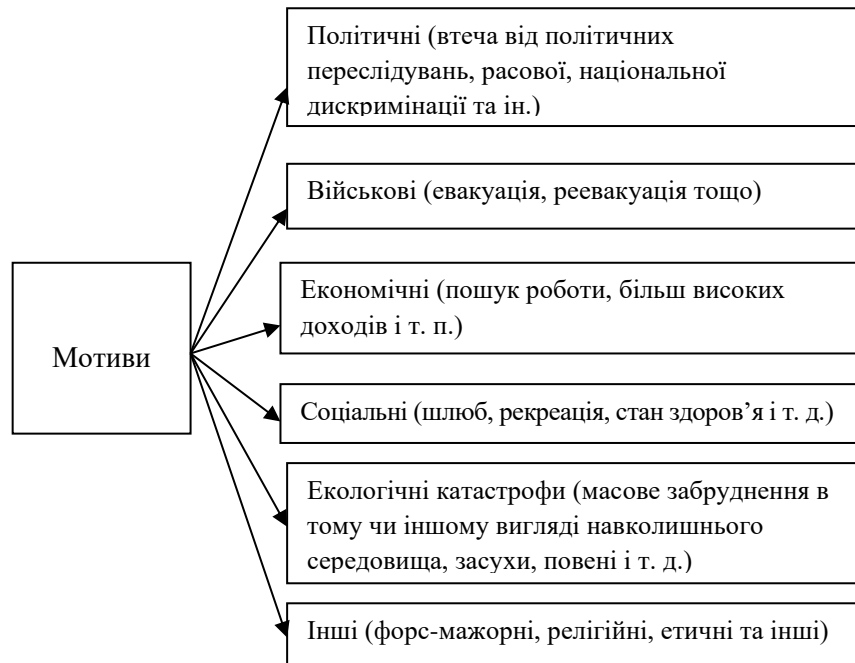


Рис. 1. Критерії, що дозволяють виділити міграцію з інших переміщень громадян через кордон

Джерело: створено автором на основі [2]

Сьогодні, на переконання фахівців, у світовому господарстві превалює «ера економічних реформ міграції» [2].

Міграція населення є природним і закономірним процесом, який дозволяє збалансувати економіку, соціальну, політичну і духовну сфери суспільства. За рахунок міграції люди мають можливість знайти своє місце в житті і проявити себе. Мігранти, яким необхідні знання, їдуть поближче до культурних центрів, а хто намагається підвищити матеріальні статки, їдуть у країни, де цінується робоча сила і є можливість заробити.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз причин, що спонукають українців емігрувати в інші країни світу, в першу чергу в Польщу, фактори і можливі наслідки для країн-імпортерів робочої сили. Обґрунтовані можливі наслідки міграції для емігрантів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міграція являє собою важливу проблему, що виникає перед урядами багатьох країн. Необхідно знайти рівновагу серед різних питань і інтересів – економічних, соціальних і політичних.

Міграція здійснює суттєвий вплив як на економіку країн-експортерів, так і країн-імпортерів робочої сили (табл. 1).



Таблиця 1

Фактори впливу міграції на економіку країн-експортерів
і країн-імпортерів робочої сили

I. Позитивні фактори	
Групи факторів	Країни виїзду
1	Відчуває зниження тиску надлишкових трудових ресурсів, які є у неї, і зменшення соціальної напруги в країні.
2	Поповнює доходну частину платіжного балансу за рахунок грошових переказів працюючих за кордоном власних громадян.
3	Отримує значні вигоди за рахунок ввезення емігрантами різного роду матеріальних цінностей: грошових коштів, автомобілів, товарів тривалого користування тощо.
4	Отримує більш кваліфіковану робочу силу, яка повертається на батьківщину і використовує накопичені знання, досвід, грошові та матеріальні кошти для розвитку економіки країни.
Приймаючої країни	
1	За рахунок залучення додаткової кваліфікованої робочої сили стимулюється зростання продуктивності праці й ефективності виробництва у країні.
2	Отримує економію на витратах на освіту і професійну підготовку.
3	Отримує можливість економії за рахунок скорочення купівлі ліцензій, патентів, ноу-хау за кордоном і відповідно за рахунок продажу їх на світовому ринку.
4	Підвищує конкурентоспроможність своїх товарів внаслідок зменшення витрат виробництва і внаслідок низької ціни іноземної робочої сили.
5	Стимулює власне виробництво і збільшує зайнятість за рахунок додаткового попиту на товари і послуги робочої сили.
6	Виграє внаслідок відходу від реалізації різного роду соціальних програм для іноземних робітників.
7	Покращує демографічну ситуацію у своїй країні, уповільнює загальний темп старіння населення.
II. Негативні фактори	
Країни виїзду	
1	Втрачає (зазвичай крашу) частину своєї робочої сили, оскільки у своїй більшості країну залишають найбільш кваліфіковані працівники. Особливо страждають країни, що розвиваються, оскільки втрачають вкрай необхідні для розвитку найкращі кадри, на підготовку яких раніше були витрачені значні кошти.
2	У результаті постійно зростаючої еміграції пропадає так званий «ефект віри» в розвиток економіки власної країни, що в кінцевому результаті призводить до зниження рівня інвестицій у економіку цієї країни.
3	У результаті відтоку мізків за межі національних кордонів посилюються і без того потужні позиції конкурентів у міжнародній торгівлі.
4	Не отримує певну частину національного доходу і податкових надходжень до бюджету.
Приймаючої країни	
1	Отримує додаткову конкуренцію на ринку, що призводить до зростання безробіття.
2	Отримує елементи соціальної напруженості в суспільстві у вигляді конфліктів на національному, релігійному ґрунті, а також зростання злочинності тощо.

Джерело: розроблено автором з урахуванням [2]



Однією з головних причин трудової міграції українських громадян є втеча від бідності та безробіття. Іноді заробітчанство для українців стає єдиною умовою виживання [5].

Половина з тих, хто прагне змінити країну (41 %), мотивують це напруженою політичною ситуацією й бажанням забезпечити собі краще життя, а своїм дітям – стабільне майбутнє [6].

Не бракує тих, хто основною причиною виїзду за кордон називає непередбачувану ситуацію та ризики через нестабільність в Україні й економічний спад, пов'язаний з цим.

До 2013-го кількість українців, які виїхали за кордон, становила близько 7 млн осіб [7]. За останні три роки (2014–2016) ситуація не поліпшилась. Потік тих, хто готовий покинути країну, не зменшився.

Сьогодні точної чисельності українців, які виїхали за кордон, не знає ніхто. Як стверджує голова Всеукраїнської асоціації компаній з міжнародного працевлаштування В. Воскобойник, нині люди, їдучи на заробітки, не знімаються з обліку тут і не стають на облік там. Тому 10 мільйонів – цілком реалістична цифра [7, с. 1].

Ця цифра охоплює як трудових мігрантів, так і підприємців, які розвивають власну справу за кордоном, і студентів, що навчаються за межами України. Зрештою, щоб оцінити масштаб постійної міграції з України, потрібно дочекатись перепису населення, адже в незалежній Україні його проводили тільки 2001 року.

Новий сплеск трудової міграції в Україні припав на 2009–2010 роки: світова економічна криза підкосила фінансовий добробут українців. Саме тоді й почали говорити про масовий характер українського заробітчанства. Наступна хвиля міграції почалася після анексії Криму і військових дій на Донбасі.

Сьогодні є багато українців, які готові змінити професію і працювати фізично по 14 годин на добу. Раніше проблеми стосувалися в основному західних і центральних регіонів. Тепер їдуть і зі сходу, і з півдня. Влаштовуються на роботу, а потім викликають родичів, сусідів, знайомих.

Найбільш сприятливою країною для легального працевлаштування українських громадян є Польща (табл. 2). Це підтверджують результати соціологічного опитування, проведеного Всеукраїнською асоціацією компаній [7].

Швидке зростання економіки країни і трудова міграція поляків у інші країни привели до збільшення вакансій на фабриках, заводах, у будівництві, сільському господарстві, інших галузях. І в Польщі не вистачає трудових ресурсів.

Середня зарплата громадян України в Польщі коливається в межах 12–20 тис. гривень [6]. Вона залежить від кваліфікації працівника. Проте наймати робітників з України вигідно. Якщо будівельник з України за місяць отримує 900 доларів, то польському



спеціалісту необхідно заплатити 1300. Продавцю у відомому польському супермаркеті пропонують від 14 тис. грн, в Україні – від 4 тис. гривень на місяць, працівнику на складі в Польщі – 23 тис. грн, в Україні – 7 тисяч.

Таблиця 2

Країни, яким українські громадяни віддають перевагу при працевлаштуванні

№ з/п	Країна	Питома вага, %
1	Польща	36
2	Росія	25
3	Німеччина, Чехія	5
4	Італія	3
5	Іспанія, Португалія, Туреччина	2
6	Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати, США, Фінляндія	1

Джерело: розроблено автором з використанням [7]

Низькокваліфікований персонал отримує практично мінімальну зарплату. У 2017 році вона становить 2 тис. злотих (460 євро) і 1,5 тис. (близько 336 євро) – після сплати всіх податків [6].

Не так давно у Польщі прийняли закон, згідно з яким мінімальна зарплата трудового мігранта і поляка повинна бути однаковою [8].

З часом, якщо мігранти залишаються працювати, зарплата у них збільшується. Наприклад, якщо попрацювати в Польщі рік, то можна розраховувати на зарплату в 700 євро. При цьому середня зарплата в цілому в Польщі складає 4 тис. злотих, тобто трохи менше 1 тис. євро.

У Варшаві вона дещо вища. Наприклад, менеджер середньої ланки отримує в столиці від 4 до 6 тис. злотих [8].

У 2016 році місцеві компанії виявили бажання найняти рекордних 1,3 млн робітників (причому основна маса з них – громадяни України), задіяних, зокрема, на сезонних роботах. Це приблизно на дві третини більше, ніж у 2015 році [8].

За даними Державної агенції статистики Польщі, в країні офіційно працює близько 800 тис. громадян України, а за неофіційними даними, їх понад мільйон.

Для захисту заробітчан зареєстрована профспілка, яка відстоюватиме права українських працівників [9].

Громадяни країн, що не входять до Європейського Союзу, в тому числі й Україна, можуть влаштуватися на роботу в Польщі згідно зі стандартною процедурою легалізації зайнятості і мають можливість працювати на території Польщі протягом шести місяців упродовж року на підставі заяви роботодавця про намір узяти на роботу іноземця.



Іноземець, який приїхав до Польщі, маючи туристичну візу або ж у рамках безвізового режиму, теж може шукати роботу. Перед цим треба подбати про легалізацію свого працевлаштування, а також перебування в Польщі. Для цього подається заява, на підставі якої видається дозвіл на тимчасове проживання і дозвіл на роботу. Перелік документів, які вимагають органи реєстрації таких звернень, майже в кожному воєводстві різний. Зрештою, якщо дозвіл на працевлаштування в Польщі оформляють у інших країнах, то список документів теж відрізняється.

Документи про дозвіл на роботу або заява про намір працювати є передумовою надання дозволу і на перебування в Польщі (якщо це питання не було врегульоване раніше). Польські консульства в Україні видають візи з дозволом на роботу, що реєструється на підставі відповідного повідомлення. У ньому іноземець підтверджує, що готовий працювати на основі переданої польським роботодавцем заяви або дозволу на роботу [10].

Польща спростила процедуру працевлаштування для громадян Росії, Грузії, Молдови і Білорусі, але лише для українців поляки спростили процедуру оформлення трудових віз. Тепер 9 із 10 гастарбайтерів у Польщі – з українськими паспортами. Окрім того, Польща намагається вивести трудових нелегалів із тіні. З 2012 року роботодавці повинні оформляти на кожного робітника трудовий договір, підтвердження візи й медичної страховки. За кожного легального працівника роботодавець отримує пільги на сплату податків, а за «підпільного» нелегала – 3 тисячі доларів штрафу [11].

Поки молоді поляки їдуть на заробітки у Великобританію, Ірландію, Нідерланди, Норвегію, інші країни (з моменту вступу Польщі до ЄС виїхало 4 млн осіб), їхні робочі місця можуть зайняти громадяни України. Щорічно з країни продовжують виїжджати 2–2,4 млн поляків [6].

Користуються попитом лікарі, медичні сестри, інженери, будівельники, зварювальники, токарі, оператори з числовим програмним забезпеченням, швачки, водії-далекобійники.

Важче працевлаштуватись хімікам, біологам, педагогам, працівникам соціальної сфери. Хіміки можуть знайти роботу лише в регіонах, де є хімічна промисловість.

Виїжджаючи за кордон, українські заробітчани повинні знати і, за можливістю, зменшити ризики при працевлаштуванні [12] (рис. 2).

Поляки не виявляють бажання приймати біженців із мусульманських країн і виступають проти іноземців, які намагаються поселитись у Польщі.

Результати опитування, проведеного у вересні 2016 року на замовлення міжнародної організації з міграції, показали, що дві третини поляків висловили побоювання, пов'язані з напливом

іноземців-мусульман [13]. Сьогодні в Польщу приїжджають в основному з України і держав Південної Азії.

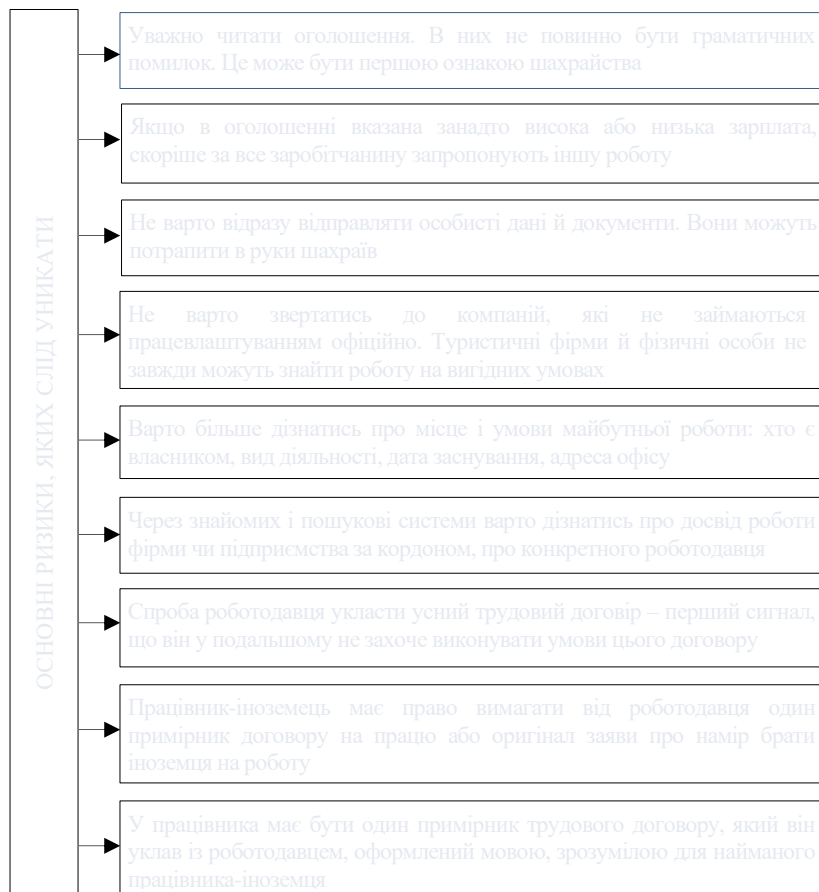


Рис. 1. Застереження майбутнім заробітчанами, які відїжджають до Польщі
Джерело: складено автором на основі [12]

Польські політики підтверджують, що країна потребує українських робочих рук, та обіцяють змінити законодавство так, щоб заохотити українців не тільки працювати в Польщі, а й переїжджати туди всією родиною. До 2050 року Польщі потрібно буде мінімум 5 млн українців на постійне місце проживання [7].

Поляки в основному позитивно ставляться до українських заробітчан, але мають місце випадки, коли працедавці, які запрошують на сезонні роботи, не дотримуються своїх обіцянок і зобов'язань [14].

Кореспондент газети «Експрес» Соломія Цура побувала в Польщі і взяла інтерв'ю в деяких українських заробітчан.

Дозволю собі процитувати фрагменти статті, які можуть бути корисними для деяких заробітчан.

«... Це, напевне, помилка, – подумала я, коли вперше увійшла в кімнату, де мені запропонували жити. За сумісництвом це була і кухня,



і спальня, і ванна. Здутий паркет, на стінах цвіль, дерев'яні крісла – обдерті та поламані, а в старенькій газовій плиті працював усього один пальник. Особливо обережно довелося поводитись із розеткою. Один різкий рух – і вона вже назовні. Туалет – на іншому поверсі. І він... без дверей.

Я попробувала натякнути господарі, що так не можна поводитись із людьми, навіть якщо вони наймають. Вона зверхньо пирхнула.

... Поляки на приховують, чому наймають людей з України – їхні співвітчизники за такі гроші не хочуть працювати.

... Моя історія закінчилась не найкраще: я зламала ногу. З'ясувалось, що господиня страховку не оформила. Запропонувала мені купити собі квиток додому і була дуже не задоволена, що їй доведеться шукати нову робітницю.

У Польщу на заробітки я не поїду більше ніколи. У мене склалось непереборне враження, що нас тут мають за рабів. І це не лише моя думка, про це вголос казали всі, хто працював поруч зі мною.

Проте мій досвід – лише один із тисяч. Можливо, вам пощастить більше. Але, щиро кажучи, я в цьому сумніваюсь» [15].

Особливих коментарів це інтерв'ю, мабуть, не потребує. Деякі заробітчани, що не бажають терпіти порушень умов договору, принижень з боку роботодавців їхньої людської гідності, кидають роботу і шукають іншу.

Права українських заробітчан польські роботодавці часто порушують. У 2016 році до Державної інспекції праці українці подали 500 скарг, а за січень – вересень 2017 року – вдвічі більше. І, як вважає Л. Ясинчук, ця статистика однозначно занижена [16].

Наведені в таблиці 2 дані характеризують ситуацію з працевлаштуванням українців за кордоном у 2016 році. Але наміри українців швидко змінюються (табл. 3).

Таблиця 3

Результати опитування про наміри українців виїхати з метою
працевлаштування в інші країни, 2017 рік

№ з/п	Країна	Питома вага, %
1	Німеччина	23
2	Польща	22
3	Італія	10
4	США	9
5	Велика Британія	8
6	Чехія	7
7	Росія	6

Джерело: розроблено автором з використанням [6]



Кількість українців, які бажають працювати в Польщі, може скоротитись із 36 до 22 %. Для заробітчан ця країна втрачає привабливість. За ту ж роботу в Німеччині і скандинавських країнах платять у 2–3 рази більше. «Зарплата – від 70 тисяч гривень і більше. Робочий день – 12 годин, шість днів на тиждень. Вихідний – неділя. Основні обов'язки: збирання ягід у Швеції або Фінляндії. Головні вимоги до працівників: наявність закордонного паспорта, працьовитість, відсутність шкідливих звичок», – перелічують в оголошеннях.

Зарплата виплачується щодня в залежності від кількості зібраних ягід. Житлом та харчуванням забезпечують. Поселяють у двомісних кімнатах, є душ, туалет, кухня...

Таку роботу можна знайти в Іспанії та Естонії. В Іспанії за місяць обіцяють 800–900 євро. «Робочий день триває 8–12 годин. Проживання за рахунок роботодавця. На харчування виділяють один євро на день. Основні вимоги: актуальна віза мінімум на три місяці, гроші на дорогу в обидва кінці – це 150–180 євро» [17].

Зростає кількість заробітчан, які хочуть працювати в Німеччині. Їхня чисельність може досягти 23 %. Питома вага тих, хто бажає працювати в шести країнах ЄС, може досягти 63 %, тоді як частка працюючих у Росії може знизитись до 6 % (у 2016-му вона становила 25 %).

Громадяни України, які їдуть у Польщу та інші країни щоб заробити, економлять практично на всьому. І це при тому, що часто відпрацьовують зміни не по вісім, а по десять і навіть дванадцять годин. Тому вони намагались влаштуватись у ті компанії, що оплачують житло. Інші наймають кімнати або цілі будинки, в яких живуть по шість і більше осіб, інколи на одному ліжку позмінно сплять двоє працівників: один відпрацьовує свою зміну, другий відпочиває, і навпаки. Місце в кімнаті обходиться від 400 до 500 злотих на місяць. У невеликому містечку за 600–700 злотих можна орендувати навіть однокімнатну квартиру [8].

Міжнародна міграція – процес неоднозначний. Вона, звичайно ж, не визначається однією лише кількістю позитивних і негативних аспектів. Фундаментальним є якісний бік процесу, що дозволяє кожному громадянину більшою чи меншою мірою реалізувати права людини, вільно жити й працювати в тій країні, де він може зробити більший внесок у світове виробництво і власний добробут.

Неоднозначні наслідки міжнародної міграції і для самих мігрантів. Крім можливих вигод від отримання роботи, кращих умов праці та її оплати, мігранти несуть і певні втрати, пов'язані з проблемами:

- переїзду і облаштуванням на новому місці;
- найму на роботу;
- оплати праці;
- тривалості й режиму робочого дня;
- отримання освіти і підвищення кваліфікації;



- отриманням пенсій, допомоги та інших форм соціального забезпечення;
- адаптації до нової культури, мови, клімату тощо;
- медичного страхування і обслуговування та ін.

Незважаючи на багато проблем, що виникають у емігрантів тих чи інших країн, вигоди все-таки є категорією визначальною, а економічний аспект домінуючим.

Право на еміграцію, вільне переміщення, вибір місця проживання – це демократичне, цивілізоване право, гарантоване Декларацією прав людини, прийнятою ООН ще 1948 року, і багато українців його використовують.

ВИСНОВКИ

1. Польща гостро відчуває потребу в напливі робочої сили. Рівень безробіття в країні 2016 року був найнижчим у Європі – лише 8 %, тобто майже в усіх громадян Польщі є робота. При цьому мільйони поляків їдуть шукати краще життя в інші країни, зокрема в Англію, Німеччину, скандинавські країни.

2. Польща є однією з найбільш сприятливих країн ЄС для працевлаштування українських заробітчан. Спостерігається тенденція до зростання їхньої чисельності. За даними Державної агенції статистики, в країні офіційно працює близько 800 тисяч громадян України, а за неофіційними даними їх понад мільйон. Проте в найближчі роки кількість українців, які бажають працювати в Польщі, може скоротитись. Зростає кількість заробітчан, які хочуть працювати в Німеччині, скандинавських країнах, де заробітна плата в 2–3 рази вища, ніж у Польщі.

3. Щоб заохочувати українців не тільки працювати в Польщі, а й переїжджати туди родинами на постійне місце проживання, політики країни обіцяють у найближчі роки змінити закони, які стимулюватимуть ці процеси.

4. Приймаючи на роботу українських заробітчан, Польща не займається благодійністю. Польські чиновники визнають, що завдяки дешевій робочій силі з України Польща піднімає свою економіку. Окрім того, громадяни України відіграють певну роль і у внутрішній політиці держави. Наплив мігрантів дає привід польській владі аргументовано відмовляти у прийомі інших біженців – мусульман, проблеми з якими сьогодні змушені вирішувати країни Західної Європи.

5. Сьогодні Україна є світовим донором робочої сили, проте вона не має державної політики стосовно трудових мігрантів. Досить часто українські трудові мігранти або ті, хто має намір емігрувати, відчувають ставлення до себе як до зрадників Батьківщини. Але українці їдуть працювати в інші країни не за власним бажанням, а під тиском обставин. І опиняються перед законами інших країн, чужою



культурою, звичаями, без підтримки, безправними, беззахисними, позбавленими уваги і турботи своєї Батьківщини.

Жодна держава, зокрема й Україна, не повинна віддавати величезний, безцінний людський потенціал так легко, як це робить наша країна.

6. Щоб не стати жертвами шахраїв, українським заробітчанами слід дотримуватись певних застережень, що суттєво зменшить ризики їхнього працевлаштування в країні тимчасового перебування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. К. : Міжнародна економічна фундація, 2000. С. 384, 519.
2. Міжнародна економіка : навчальний посібник / Фомішин С. В., Рибчук А. В, Румянцев А. П. та ін. ; за ред. С. В. Фомішина. Львів : Новий світ – 2000, 2011. 446 с.
3. Вареник Н. Бизнес-емиграция // Зеркало недели. 2014. № 2. С. 9.
4. Боган І. П., Михасюк І. Р. Глобальна економіка : підручник. К. : Знання, 2007. С. 150–151.
5. Дмитрук Б. П. Міжнародна міграція: тенденції, причини, наслідки // Проблеми вдосконалення економіко-правової системи України на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства : тези доповідей членів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Черкаси : Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2015. С. 189–192.
6. Рафал А. Работа физическая в склонной позиции // Итоги недели. 2017. № 37. С. 4.
7. Васюнець Н. Уже 10 000 000 // Експрес. 2017. № 45. С. 1, 3.
8. Романюк Е. Работа в Польше: экономия и кровать посменно // Итоги недели. 2017. № 5. С. 5.
9. Дудар В. Захист для заробітчан // Експрес. 2016. № 54. С. 11.
10. Гнип Г. У Польщі заробляють від 15 до 25 гривень // Газета по-українськи. 2015. № 29. С. 8.
11. Польшин В. Польская община для украинцев // Итоги недели. 2015. № 29. С. 5.
12. Кучер І. Работа там: як не попастися на гачок // Експрес. 2017. № 18. С. 12.
13. Публика : журнал-газета. 2017. № 24. С. 3.
14. Дмитрук Б. П. Работа в Польщі: особливості працевлаштування і застереження від шахрайства // Фінансово-економічне та обліково-аналітичне забезпечення підприємницької діяльності : збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, м. Черкаси, 19–20 квітня 2017 р. Черкаси : Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2017. С. 17–21.
15. Цура С. Работа в Польщі. Не все так весело // Експрес. 2017. № 55. С. 12.
16. Ясинчук Л. Пане, віддайте мою зарплату! // Експрес. 2017. № 73. С. 16.
17. Вісянська К. Де платять більше? // Експрес. 2017. № 39. С. 12.

Дата надходження до редакції – 14.06.2017 р.

УДК 351

JEL Classification: Q 28

Драган І. О.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Узагальнено теоретичні підходи та практичний досвід щодо забезпечення сталого еколого-економічного розвитку. Обґрунтовано



підхід до формування нових механізмів взаємодії суб'єктів природоресурсних відносин у контексті реалізації сталого еколого-економічного розвитку в Україні. Уточнено поняття державно-приватного партнерства у сфері використання природних ресурсів.

***Ключові слова:** бізнес-структури, державно-приватне партнерство, механізми взаємодії, місцеві органи влади, природні ресурси.*

Dragan I.

East European University of Economics and Management

THE IMPROVEMENT OF STATE REGULATION MECHANISM OF THE ACTIVITIES OF NATURAL RESOURCES SUBJECTS

The article deals with the conceptual foundations of innovative mechanisms of interaction of relations in the field of natural resources through public-private partnerships towards implementation of the concept of sustainable development.

Methodological bases of formation of innovative mechanisms of interaction of relations in the field of natural resources for sustainable development given in the contest includes conceptual scheme implementation partnership of state and local governments, businesses, territorial community; extension of the implementation of the principles of public-private partnerships.

Public-private partnerships in the area of natural resources are identified as the mechanism of interaction of a certain number of participants, which should be presented as government agencies and local governments and the private sector in the framework of projects that are created for the rational use of natural resources for a specified period. The public sector has the ownership and responsibility for such facilities, the right to set prices and quality standards, and leverage control of a private operator. The private sector gives an entrepreneurial experience, innovative technology, high economic efficiency.

***Keywords:** businesses, public-private partnership, interaction mechanisms, local authorities, natural resources.*

ВСТУП

Узагальнення теоретичних досліджень та вивчення практичного досвіду показує, що сталий еколого-економічний розвиток неможливо забезпечити винятково економічними інструментами держави [1, 6]. В той час як у розвинених країнах переважає точка зору про вигідність природоохоронної і ресурсозберігаючої діяльності для людини, суспільства і держави, в Україні склався стереотип ставлення до



екології, відтворення як до зайвих витрат. Це обумовлює здійснення процесів управління економікою і природоохоронною діяльністю відокремлено, провокує появу і поглиблення екологічних проблем.

Важливою причиною негативних екологічних тенденцій є недооцінка реальної економічної вартості природних ресурсів і послуг, що призводить до їхнього надмірного споживання, забруднення середовища, відсутності екстернальних витрат у ціні. При цьому екологізбалансований варіант на практиці програє традиційним рішенням. Недоліком системи управління природними ресурсами України є недосконалість економічних механізмів і законодавчої бази, що регулюють їхнє використання. При цьому регіони України, які володіють унікальним ресурсним потенціалом, не здійснюють ефективного ресурсокористування і отримують бюджетні трансферти. У зв'язку з цим особливої актуальності в сучасних умовах набуває подальший розвиток інституціоналізації сфери використання природних ресурсів.

Шляхи розв'язання проблеми ефективності використання природних ресурсів, природоохоронної діяльності мають вагомий теоретичний доробок, широко представлений у працях вітчизняних і вчених близького зарубіжжя, зокрема О. Алімова, І. Бистрякова, Б. Данилишина, С. Дорогунцова, А. Мінца, В. Міщенко, М. Реймерса, А. Федорищевої, Є. Хлобистова, в яких висвітлені проблеми виявлення резервів ресурсозбереження на промислових підприємствах та організаційно-економічні, інституціональні й технічні аспекти комплексного використання природних ресурсів, підходи до оцінки природних ресурсів, а також стимулювання процесів ресурсозбереження та екологізації. Разом із тим сучасні реалії суспільного розвитку, передусім це стосується системної кризи світової економіки останнього десятиліття, обумовлюють необхідність розроблення й реалізації інноваційних механізмів взаємодії суб'єктів відносин у сфері використання природних ресурсів у напрямі реалізації концепту сталого розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є обґрунтування положень щодо удосконалення механізму державного регулювання діяльності суб'єктів природокористування в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблема досягнення збалансованого розвитку еколого-економічних процесів може бути розв'язана шляхом впровадження інноваційних механізмів, розробки гнучкіших і адаптованих до сучасних умов інструментів стимулювання. Важливого значення при цьому набуває ефективна реалізація прав власності на природні ресурси. У зв'язку з цим необхідним є пошук нових механізмів



управління розвитком економіки, альтернативних прямому впливу. Однією з таких альтернатив є розвиток партнерських відносин бізнесу і влади, в рамках яких держава відіграє роль ініціатора та засновника, делегуючи відповідальність професійним менеджерам шляхом створення спеціальних інститутів, що організаційно відокремлені від держави (агентства, державні корпорації). Такий підхід, внаслідок децентралізації державних функцій, визначає певне підвищення ефективності управління конкретною галуззю, у зв'язку з чим знижує рівень керованості бюджетної системи і потребує дієвого та ефективного фінансового контролю.

Необхідним є збереження державної власності на природні ресурси з передачею певних їхніх видів у довгострокове користування на засадах державно-приватного партнерства для залучення інвестиційних ресурсів у цю сферу.

Останнім часом у світі в галузях, які традиційно знаходилися в державній власності та управлінні, відбуваються значні інституціональні зміни. Залишаючи за собою право регулювання й контролю за діяльністю інфраструктурних об'єктів, уряди передають їх бізнесу в тимчасове довгострокове використання. Це є логічним, оскільки з огляду на стратегічне, економічне та соціально-політичне значення природних ресурсів їх недоцільно приватизувати, але, в той же час, у державному бюджеті бракує коштів на забезпечення їхнього простого і розширеного відтворення. Саме для розв'язання цього протиріччя на початку 1990-х років у світовій господарській практиці знайшла розповсюдження концепція державно-приватного партнерства, яка стала альтернативою приватизації життєво важливих, маючих стратегічне значення об'єктів державної власності [3].

У світовій практиці господарювання поширено декілька моделей державно-приватного партнерства, серед яких найбільш відомими є концесія, здача в оренду, спільна діяльність, модель оператора.

Вибір моделі відбувається в залежності від того, в яких сферах реалізується партнерство. Так, модель оператора застосовується переважно при переробці відходів. Вона характеризується чітким розподіленням відповідальності між партнерами за умови збереження контролюючих функцій за державою.

Спільна діяльність використовується в тих видах економічної діяльності, де конкретні послуги недостатньо чітко виокремлені та визначені, а тому їх складно зробити окремими об'єктами оподаткування й амортизаційних відрахувань. В такому випадку партнерство реалізується через сумісну проектну компанію держави і приватного інвестора.

Модель концесії діє в галузях з тривалим строком окупності, а також у тих випадках, коли передача прав власності від держави до приватного партнера виключена через правові чи політичні причини.



Основними ознаками, що характеризують державно-приватне партнерство, виступають такі [3]: сторони партнерства обов'язково мають бути представлені державним і приватним секторами економіки; взаємовідношення сторін мають бути зафіксовані в офіційних документах (договорах, контрактах тощо); взаємовідношення сторін повинні носити рівноправний характер; сторони партнерських відносин повинні мати загальні цілі та чітко визначений державний інтерес; сторони мають поєднати свої вклади (гроші, цінні папери, майнові права, інтелектуальна власність тощо) для досягнення загальних цілей; сторони повинні розподіляти між собою витрати та ризики, а також брати участь у використанні одержаних результатів; як правило, збереження публічної форми власності на об'єкт, однак створення механізмів залучення партнера до управління інфраструктурою; держава чи місцеве самоврядування виконує функції просування громадських інтересів, бере участь у визначенні вартості платних послуг, контролю за якістю послуг та загальний моніторинг виконання проекту.

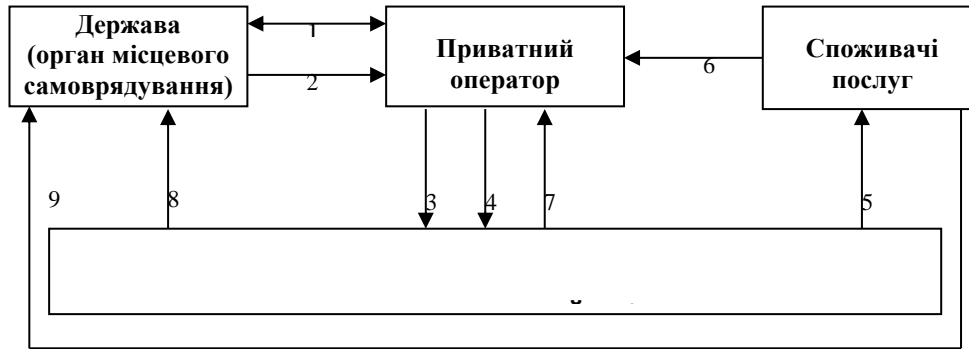
Враховуючи такі положення, перелік основних характеристик державно-приватного партнерства у сфері використання природних ресурсів необхідно доповнити такими елементами: про державно-приватне партнерство можна вести мову тільки при зміні форми управління природоресурсним об'єктом; органи влади залишають за собою право контролю над природоресурсними об'єктами; органи влади залишають за собою право встановлювати ціни та стандарти якості ресурсів і продукту (послуги), отриманого на основі його використання; за органами влади залишається відповідальність за стан природоресурсного об'єкта; місцеві органи влади несуть зобов'язання перед приватним оператором щодо надання гарантій повернення інвестицій у випадку розірвання попередніх домовленостей за їхньої ініціативи.

Наведені характеристики державно-приватного партнерства дозволяють розробити схему такого співробітництва у сфері використання природних ресурсів (рис. 1). Схема є концептуальною та не враховує особливостей кожної з форм можливої участі приватного сектору під час здійснення партнерства з державою (зокрема довірчого управління, оренди, концесії).

Аналіз міжнародного досвіду реалізації механізму державно-приватного партнерства дозволяє зробити висновок, що основними чинниками, які стримують інтерес бізнесу до участі в такому форматі взаємовідносин, є високі інституційні й комерційні ризики, а також законодавчі і соціально-економічні обмеження щодо отримання приватними інвесторами прийнятної прибутковості на вкладені кошти. Проте чимало суспільно важливих проектів, які здатні приносити прибуток протягом тривалого часу (наприклад, будівництво мостів,



доріг, аеропортів тощо), зазнають менших ризиків, пов'язаних зі змінами ринкової кон'юнктури, і є найбільш перспективними щодо реалізації механізму державно-приватного партнерства.



- 1 – угода про партнерство;
- 2 – установлення тарифів, стандартів якості, здійснення контролю;
- 3 – управління та експлуатація;
- 4 – передача досвіду, технологій та/або фінансових коштів;
- 5 – надання послуг;
- 6 – плата за послуги;
- 7 – дохід від здійснення діяльності;
- 8 – соціальний, екологічний, бюджетний ефекти;
- 9 – громадський контроль.

Рис 1. Концептуальна схема партнерства державного та приватного секторів у сфері природокористування

Джерело: власна розробка

Загалом чинне законодавство України дозволяє здійснювати партнерство між державним та приватним секторами [7]. Проте на правовому рівні не вирішена проблема адекватного фінансування суспільно важливих проектів. Наприклад, до сьогодні не існує чіткого механізму взаємодії органів виконавчої влади в ході укладання концесійного договору. Крім того, досить складно розраховувати на одержання запланованого позитивного результату, оскільки під впливом суб'єктивного фактора, який в українському суспільстві відіграє суттєву роль, умови співробітництва можуть бути переглянуті у будь-який час, що створює негативний фон для ефективної взаємодії держави та бізнесу протягом усього терміну реалізації інвестиційного проекту.

Розглядаючи можливість впровадження державно-приватного партнерства у сфері природокористування, в першу чергу слід визначитися з об'єктами державної власності, використання яких пов'язано з вирішенням відповідних завдань. На сьогодні більш



розробленими є питання у цій сфері щодо звалищ побутових відходів, техногенних родовищ у контексті покращення екологічного стану та які можуть бути використані як ресурс у виробництві. Проте нерозробленими залишаються підходи щодо державно-приватного партнерства у сфері земельних, водних, лісових ресурсів.

Суттєвим моментом реалізації державно-приватного партнерства у сфері використання природних ресурсів, зокрема щодо здатності активізувати здійснення природоохоронних функцій за рахунок іманентних йому інвестиційних можливостей, є вирішення питання економічної оцінки об'єкта, який надається державою в експлуатацію приватному партнеру. Найбільш доцільним вбачається методологічний підхід, що базується на принципі «вигоди – витрати», і тому при визначенні вартості об'єкта необхідно:

- оцінити величину очікуваного доходу від експлуатації і майбутні витрати, обумовлені освоєнням наявних запасів ресурсів;
- врахувати витрати, пов'язані з прокладкою необхідних інженерно-технічних комунікацій, які забезпечують функціонування об'єкта на початок освоєння його запасів;
- провести грошову оцінку землі, відведеної під об'єкт;
- розрахувати розмір відвернутого еколого-економічного збитку.

Дієвим імпульсом щодо впровадження механізму державно-приватного партнерства у сфері природних ресурсів може стати надання приватному партнеру податкових пільг в якості грошового вкладу з боку держави, але це питання потребує більш детального дослідження.

Крім того, обов'язковими умовами щодо ефективного використання механізму державно-приватного партнерства в природних ресурсах виступають інституціональне середовище, наявність єдиного методологічного підходу до вартісної оцінки об'єктів, а також визначення економічного потенціалу бізнесових структур, що можуть бути задіяні в якості приватних партнерів у інноваційні проекти природоохоронної спрямованості.

Базуючись на положеннях забезпечення раціонального природокористування, визначено методологічні засади розвитку державно-приватного партнерства, які враховують такі характеристики: по-перше, досягнення найкращих результатів з найменшими витратами у процесі господарській діяльності економічних і соціальних систем; по-друге, визначення критеріїв раціональності першочерговим забезпеченням соціальних та економічних інтересів і потреб людини й суспільства, а також економії сукупної праці; по-третє, забезпечення оптимізації управління виробничою, інноваційно-інвестиційною, соціальною та іншою діяльністю на основі використання різних форм господарювання і власності.



Такий підхід дає змогу виявити не лише цілісність елементів соціально-економічної системи, але і їхню системну інтеграцію, що забезпечує синергетичний ефект. Це й дає змогу соціально-економічній системі, утвореній у результаті об'єднання господарської та соціальної діяльності, більш успішно взаємодіяти із зовнішнім середовищем, забезпечувати його вимоги і тим самим досягати більш високого ефекту в результаті своєї діяльності.

В системі державно-приватного партнерства у сфері використання природних ресурсів пріоритетним є розвиток соціально відповідального партнерства, головною метою якого є зменшення негативних проявів ринкового механізму на основі участі бізнесу в розробці й реалізації державної соціально-економічної та екологічної політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку.

Проте слід звернути увагу, що хоча однією з основних переваг державно-приватного партнерства вважається соціальна відповідальність і громадська підзвітність, законом не передбачено звітування органів державної та місцевої влади щодо умов укладання договорів і їхнього виконання. В законі передбачено оприлюднення інформації та вмотивованого роз'яснення щодо підстав визначення переможця й відхилення пропозицій інших учасників конкурсу. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне закріплення в цьому законі положень такого змісту:

– після укладання договору із приватним партнером державні партнери оприлюднюють у друкованих засобах масової інформації ключові умови договору та інформацію щодо очікуваних результатів реалізації проекту;

– державні партнери щорічно інформують громаду про виконання умов договорів, які укладені в рамках державно-приватного партнерства, на основі публікації відповідної інформації у друкованих засобах масової інформації.

Аналіз сучасних умов розвитку ринкової економіки в системі державного управління сталим розвитком визначив необхідність зміни у розумінні соціальної відповідальності бізнесу. Це передбачає перетворення у мотивації і поведінці бізнес-структур, які позначаються на економічній сфері суб'єкта господарювання у процесі взаємодії з іншими суб'єктами суспільних відносин (працівниками, споживачами, постачальниками, органами державної влади та місцевого самоврядування) і проявляються у поєднанні критеріїв ринкової доцільності й прибутковості із неринковими елементами у відтворювальній поведінці суб'єкта господарювання при визначенні його стратегічних цілей, що пов'язано з формуванням партнерських відносин.

Досвід впровадження державно-приватного партнерства в багатьох країнах світу демонструє, що воно повинно бути засновано на



базових принципах. Такі принципи містяться в Законі України «Про державно-приватне партнерство». Зокрема, серед них передбачено: рівність перед законом державних і приватних партнерів; заборона будь-якої дискримінації прав державних чи приватних партнерів; узгодження інтересів державних і приватних партнерів з метою отримання взаємної вигоди; незмінність протягом усього строку дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, цільового призначення та форми власності об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності; визнання державними та приватними партнерами прав і обов'язків, передбачених законодавством України та визначених умовами договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства; справедливий розподіл між державним і приватним партнерами ризиків, пов'язаних із виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства; визначення приватного партнера на конкурсних засадах, крім випадків, установлених законом. Також виділяються й такі принципи: прозорості, змагальності, підзвітності, законності, зрозумілості, врахування специфіки регіону, економічної та фінансової сталості, гнучкості, рівності, соціального залучення.

На нашу думку, такий перелік має бути доповнений принципами, що відображають особливості відносин у сфері використання природних ресурсів, а саме: принцип системності, суть якого полягає в тому, що при реалізації партнерства з приватним сектором у сфері використання природних ресурсів необхідно розглядати її як систему, у якій тісно пов'язані економічні, соціальні та екологічні складові; принцип збалансованості тарифної політики, суть якого полягає в тому, що при встановленні тарифів приватним оператором повинні враховуватися, разом з необхідністю покриття витрат і отримання прибутку, ще й фінансові можливості споживачів послуг; принцип обов'язкового виконання умов партнерської угоди, суть якого полягає в тому, що всі умови партнерської угоди є обов'язковими для двох партнерів, а у випадку невиконання будь-якої з умов повинна бути передбачена сувора відповідальність для кожного з партнерів, як для приватного, так і для державного; принцип компетентності, суть якого полягає в тому, що стратегічно важливі об'єкти природних ресурсів можуть бути передані в експлуатацію тільки тим операторам, які підтвердили свою компетентність і досвід роботи в цій сфері; принцип публічності, суть якого полягає в тому, що діяльність приватного оператора при експлуатації об'єктів повинна здійснюватися відкрито для громадськості, що, у свою чергу, дає можливість їй контролювати діяльність оператора; принцип відповідального управління об'єктом приватним оператором, суть якого пов'язана зі специфікою цих об'єктів, у разі невідповідального ставлення оператора до функцій з управління таким об'єктом може призвести до екологічних катастроф



та соціальних конфліктів; принцип взаємної вигоди, суть якого полягає в тому, що взаємна вигода всіх партнерів допомагає координувати зусилля кожного для досягнення найбільшої ефективності проектів.

Таким чином, державно-приватне партнерство у сфері використання природних ресурсів являє собою механізм взаємодії певного кола учасників, які повинні бути представлені як органами державної влади та органами місцевого самоврядування, так і приватним сектором у рамках реалізації проектів, які створюються з метою раціонального використання природних ресурсів на визначений строк. Державний сектор залишає за собою право власності та відповідальність за стан подібних об'єктів, право встановлювати ціни і стандарти якості, а також важелі контролю над діяльністю приватного оператора. Приватний сектор забезпечує отримання підприємницького досвіду, інноваційних технологій, високої економічної ефективності.

ВИСНОВКИ

Обґрунтовано методологічні положення щодо удосконалення механізму державного регулювання відносин суб'єктів природокористування у контексті реалізації сталого еколого-економічного розвитку в Україні, що передбачають: концептуальну схему реалізації партнерських відносин органів державної влади та місцевого самоврядування, бізнес-структур, територіальної громади; розширення принципів реалізації державно-приватного партнерства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бистряков І. К. Сталий розвиток України: постмодернізм, простір, методологія управління // Вісник НАН України. 2012. № 7. С. 47–53.
2. Данилишин Б. М., Хвесик М. А., Голян В. А. Економіка природокористування : підруч. К. : Кондор, 2009. 465 с.
3. Дутко Н. Г. Європейський досвід державно-приватного партнерства [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www/academy.gov.ua/ej11/txts/10dngdprv.pdf>.
4. Драган І. О. Корпоратизація управління природними ресурсами // Наук. вісник Академії муніц. управління. Серія «Управління» [зб. наук. пр.] / [За заг. ред. В. К. Присяжнюка, В. Д. Бакуменка]. Вип. 3, 2013. К. : ВПЦ АМУ, 2013. С. 41–49.
5. Стратегія забезпечення сталого розвитку України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 20 травня 2008 р. : у трьох частинах. К. : РВПС України НАН України, 2008. Ч. 1. 308 с.
6. Хвесик М. А., Бистряков І. К. Інноваційні домінанти сталого розвитку України // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2011. № 2. С. 188–199.
7. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404 // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 524.

Дата надходження до редакції – 25.10.2017 р.



УДК 338.443 : 330.341 JEL Classification: C51, C61, G31, Q14, O03

Манн Р. В.

Черкаський державний технологічний університет

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЧЕРКАСЬКОГО РЕГІОНУ

Проведено аналіз інноваційно-інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва в Україні. Досліджено особливості фінансування господарської діяльності сільськогосподарських підприємств на рівні регіону (на прикладі Черкаської області), визначено джерела залучення ресурсів та інноваційну спроможність на регіональному рівні.

***Ключові слова:** інвестиції, інновації, сільськогосподарське підприємство, фермерське господарство, кредитування.*

Mann R.

Cherkasy State Technological University

INNOVATION-INVESTMENT POTENTIAL OF AGRICULTURAL PRODUCTION AT THE CONTEXT OF PROVIDING THE CHERKASY REGION ECONOMIC DEVELOPMENT

The analysis of innovation-investment potential of Ukrainian agricultural enterprises is carried out. The peculiarities of economic activity financing of agricultural enterprises at the regional level (on the example of Cherkasy region) are investigated. The sources of attraction the financing and innovation capacity at the regional level are determined.

***Key words:** investment, innovation, agricultural enterprise, farm enterprise, crediting.*

ВСТУП

Сільське господарство є основоформуючою складовою вітчизняної економіки, забезпечуючи у 2015 р. 24 % обсягу виготовленої продукції та понад третину товарного експорту України. Окрім того, п'яту частину ВВП формує саме сільськогосподарський сектор [1]. Однак в умовах економічної нестабільності конкурентна боротьба між суб'єктами господарювання, зокрема сільськогосподарської галузі, посилюється. Підприємства, в основу



функціонування яких покладено принципи прогресивного розвитку, які орієнтовані на високотехнологічне виробництво, є більш конкурентоспроможними на ринку, спроможними до збереження та іноді й розширення своєї частки ринку. Важливе значення у підвищенні конкурентних позицій підприємства має структура сформованого ним капіталу, ефективне використання залучених ресурсів для впровадження інноваційних компонентів у виробничий процес.

Від якості формування та управління капіталом підприємства залежить безперервність процесу виробництва та реалізації продукції, його ліквідність, платоспроможність і рентабельність. У процесі здійснення своєї господарської діяльності будь-яке підприємство самостійно формує й використовує різноманітні види ресурсів, визначаючи їхній необхідний обсяг і склад, а також оптимальну структуру власних та позикових джерел фінансування.

Ефективність функціонування вітчизняних сільськогосподарських підприємств обумовлює необхідність радикальних змін в обсягах, структурі та джерелах формування капіталу, що сприятиме підвищенню інноваційного потенціалу підприємств для виробництва конкурентоспроможної продукції. Тому важливою передумовою розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства є вирішення питання щодо визначення складу джерел формування фінансових ресурсів та механізму їхнього залучення.

Питанню регулювання господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу присвятили свої праці багато науковців, зокрема Пушкар І. В., Аврамчук Л. М., Зезуль І. М. та ін. Однак в умовах зростаючих виробничих потреб та обмеженості ресурсів для їхнього задоволення більш детального вивчення потребує проблема ефективного використання й розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції та пошуку джерел для їхнього фінансування.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є вивчення особливостей, тенденцій і перспектив розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств, пошуку ефективних джерел їхнього фінансування з метою забезпечення економічного розвитку Черкаської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Політична нестабільність, недосконалість законодавства щодо регулювання земельних відносин, зниження рівня технічного забезпечення та можливостей ефективного оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників перешкоджають здійсненню інвестиційно-інноваційної діяльності у цій

сфері. Так, обсяг прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України до світової фінансової кризи поступово зростає, складаючи у 2008 р. майже 900 млн дол. США [2]. Однак в останні роки (зокрема 2013 та 2015 рр.) обсяг прямих іноземних інвестицій скоротився (рис. 1).



Рис. 1. Динаміка інноваційно-інвестиційного потенціалу сільськогосподарських виробників в Україні за 2010–2015 рр.

Джерело: [1, 2, 3]

У загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в економіку України частка інвестицій у сировинне сільське господарство складає 1,9 %. Для порівняння, питома вага іноземних у інвестицій у переробку сільськогосподарської продукції складає близько 5 %, у промислове виробництво (зокрема металургію) – 53 %, у сферу торгівлі – 13 % [3].

Через недостатній рівень фінансування технологічні операції здійснюються у неповному обсязі та з часовим запізненням, що спричиняє падіння врожайності сільськогосподарських культур, зниження якості продукції та підвищення її собівартості. Тому важливого значення набуває ефективна фінансова підтримка з боку держави. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку значення показника підтримки виробника (PSE), який показує рівень державної фінансової підтримки у валових надходження сільгоспвиробника, починаючи з 2011 р. набуває від'ємного значення (рис. 1). У 2014 р. спостерігається найнижче значення показника (8,22), починаючи з середини 90-х рр. [3].

Значення показника послуг загальної підтримки (GSSE), починаючи з 2013 р., знижується, складаючи за 2015 р. 115 млн дол. США. Основна частка у послугах загальної підтримки належить видаткам на аграрні знання та інновації (близько 56 % у 2015 р). У



2015 р. відбулося скорочення кількості та вартості програм у галузі сільського господарства, які фінансувалися Міністерством аграрної політики (на 13 програм порівняно з 2014 р., складаючи 19 програм; бюджет скоротився майже у п'ять разів, складаючи 1,67 млрд грн у 2015 р.) [2].

Черкаська область посідає провідне місце в Україні за виробництвом сільськогосподарської продукції на душу населення (за даними 2016 р.) та має 70 % сільськогосподарських земель у загальній територіальній площі області [4]. Це свідчить про наявність значного потенціалу у галузі сільського господарства.

Ключова роль у розвитку даної галузі належить забезпеченню необхідного та своєчасного фінансування діяльності, оскільки для сільського господарства характерним є сезонність виробництва, нерівномірність грошових потоків у часі й визначення соціальних цін на більшість кінцевих продуктів виробництва. Важливою передумовою розвитку сільського господарства є достатня та своєчасна підтримка з боку держави. Однак розмір державного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області є незначним, оскільки частка державної підтримки у повній собівартості виготовлення продукції регіону за 2016 р. складає майже 11 % [5].

Однією з форм державної підтримки вітчизняних сільськогосподарських підприємств є здешевлення кредитування, що реалізовується шляхом часткової компенсації відсоткової ставки. У 2016 р. згідно з бюджетною програмою «Фінансова підтримка заходів агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів», затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України, для Черкаської області було виділено 25,87 млн грн бюджетних призначень. Фактично серед 47 сільськогосподарських підприємств регіону було розподілено 19,1 млн грн, що на 9 % менше порівняно з попереднім роком, коли із загального фонду держбюджету було виділено 28,45 млн грн на здешевлення кредитів сільськогосподарських виробників області, та на 27 % менше фактично розподілених ресурсів, а саме 26,32 млн грн [5].

Має місце негативна динаміка зменшення передбаченої бюджетом та фактично компенсованої вартості кредитування сільськогосподарської галузі у 2016 р. Наслідками зменшення обсягів бюджетних призначень для сільськогосподарських підприємств може бути виникнення таких явищ: зниження рівня техніко-технологічного оснащення господарської діяльності, скорочення виробничих потужностей через відсутність відповідного ресурсного забезпечення, зниження родючості та якості ґрунтів без внесення необхідного обсягу добрив.

Недостатній рівень обізнаності більшої частини сільськогосподарських виробників щодо можливостей одержання державної допомоги, складна процедура отримання ресурсів стримує



розвиток підприємств цієї галузі. Кошторисна вартість інвестиційних проектів аграрного сектору Черкаської області на кінець 2016 р. склала 2263 млн грн. Переважна частка у структурі джерел фінансування сформована за рахунок власних коштів – 89,8 %, або 2027 млн грн і лише 1,7 %, або 38,5 млн грн складають залучені ресурси. При цьому потреба в інвестиціях складала 193 млн грн, або 8,5 % від вартості агропромислових інвестиційних проектів Черкаської області, що вказує на низький рівень реалізованості інноваційних проектів цієї галузі [6].

В умовах сьогодення передумовою економічних реформ в Україні є забезпечення системного соціально-економічного розвитку суспільства за рахунок стимулювання процесів євроінтеграції та впровадження результатів науково-технічного прогресу. Бізнес-середовище, як сполучна ланка між господарськими комплексами регіонів, формує внутрішні ринки й забезпечує експортну діяльність. При цьому саме суб'єкти малого та середнього бізнесу визнаються науковцями як найбільш вразливі та потребують уваги з боку держави, особливо враховуючи негативні зміни в економіці й нарощення кризових явищ у галузях національного господарства [7, с. 8].

Фермерські господарства як суб'єкти малого бізнесу мають необхідні передумови для розвитку сільськогосподарської галузі, а саме здатність швидко пристосовуватися до змін, з мінімальними розривами виробничих процесів запроваджувати нові технології тощо. Частка кількості фермерських господарств у загальному обсязі сільськогосподарських підприємств Черкаської області склала 63,7 % у 2016 р., тобто 1274 господарства. У користуванні фермерств перебуває суттєва частка земельних угідь – 152,4 тис. га (10,5 % загальної площі сільськогосподарських земель області). При цьому фермерськими господарствами виготовляється лише 5,9 %, або 858,2 млн грн сільськогосподарської продукції по області.

При зростанні кількості сільськогосподарських підприємств за 2016 р. на 111 одиниць відбулося зменшення чисельності фермерських господарств на 71 одиницю. Така тенденція вказує на недостатню ефективність господарської діяльності малого підприємництва у сільськогосподарській галузі. Причиною цього є підвищення вартості енергетичних, паливних і фінансових ресурсів, сільськогосподарської техніки й добрив; фрагментарний характер виробничого процесу; відсутність розвитку кооперації; відсутність надійних каналів збуту продукції, що призводить до збитковості виробництва.

Якщо представники великого бізнесу в галузі сільськогосподарського виробництва мають більше можливостей для залучення зовнішніх ресурсів (зокрема за рахунок наявності заставного майна), то доступ фермерських господарств до залучення фінансових ресурсів (наприклад, банківського кредитування) є обмеженим. Так, у 2016 р. відбулося значне скорочення суми фінансової підтримки



фермерських господарств (716,6 тис. грн) проти 1,16 млн грн у попередньому році [6].

На території Черкаської області функціонує розгалужена мережа наукових організацій різних типів, діяльність яких спрямована на забезпечення належного науково-технічного рівня різних сфер економіки області. Зокрема, станом на початок 2016 р. серед 20 організацій 8 здійснюють наукові та науково-технічні роботи у сфері сільськогосподарських наук [8, с. 8]. Тобто сільськогосподарська галузь Черкаської області володіє значним інноваційним потенціалом, необхідною передумовою подальшого розвитку якого є забезпечення необхідного обсягу фінансування.

Основними напрямками розвитку фінансово-кредитного забезпечення вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників мають бути кредитна інфраструктура, спрямована на обслуговування сільськогосподарського сектору, та механізм небанківського кредитування. Кредитна інфраструктура повинна відповідати специфіці сільськогосподарського виробництва й вимогам ринку і складатися з таких структурних елементів: Державний земельний іпотечний банк, спеціальний кредитний фонд, кредитні кооперативи та комерційні банки.

Основою здійснення державної фінансово-кредитної політики в галузі сільського господарства має стати Державний земельний іпотечний банк, який забезпечуватиме акумулювання фінансових ресурсів незалежно від джерел їхнього формування, сприятиме розвитку іпотечного кредитування сільгоспвиробників. З метою здешевлення кредитних ресурсів доцільно використовувати спеціальні кредитні фонди, сформовані за рахунок міжгалузевого перерозподілу коштів і спрямовані на розвиток прогресивних технологій: доходи від грошової приватизації об'єктів агропромислового комплексу, митні збори від вивезення та ввезення сільськогосподарської продукції, бюджетне фінансування тощо.

Перевагами створення кредитних кооперативів є здатність надавати позики бізнес-структурам за нижчими відсотковими ставками, постійний контроль за цілеспрямованістю використання наданих учасникам кооперативу кредитів та своєчасністю їхнього повернення. До нетрадиційних методів кредитування, механізм регулювання яких є досить розвиненим за кордоном, належать фінансовий лізинг і факторинг. Однак в Україні ці інструменти не набули широкого розповсюдження серед підприємств сільського господарства. Тому з метою підвищення можливості одержання даними підприємствами кредитних ресурсів необхідно досконало вивчити досвід країн, які вдало застосовують такий інструмент залучення коштів, і здійснити відповідні заходи для вдосконалення відповідного механізму акумулювання та використання коштів:



збільшити рівень рентабельності (за рахунок використання інноваційних ресурсозберігаючих технологій); забезпечувати диверсифікацію виробництва; сприяти підвищенню рівня фінансової грамотності керівників агропідприємств; врегулювати проблему власності на землю; удосконалити механізм пільгового кредитування тощо [9, с. 13; 10].

ВИСНОВКИ

У зв'язку з високою ресурсоемністю виробництва, часовим розривом між вкладанням коштів у виробничий процес і процесом реалізації готової продукції, значним рівнем залежності від природно-кліматичних умов сільськогосподарська галузь України не є інвестиційно привабливою. Так, частка прямих іноземних інвестицій у цю галузь серед інших у загальному обсязі національної економіки складає майже 2 %.

Відбувається скорочення обсягу державної підтримки сільськогосподарського виробництва: скорочення кількості та вартості програм за фінансування Міністерства аграрної політики, величини часткової компенсації відсоткової ставки за кредитуванням аграрного сектору. Зокрема, за 2016 р. на часткову компенсацію вартості кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств Черкаської області з державного бюджету фактично було виділено на чверть менше ресурсів порівняно з попереднім роком.

Скорочення й обмеженість у фінансуванні діяльності перешкоджає розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу галузі. Переважна частка у структурі джерел фінансування (89,8 %) сформована за рахунок власних коштів, решту складають залучені ресурси. При цьому потреба в інвестиціях у 2016 р. складала 8,5 % від вартості агропромислових інвестиційних проектів Черкаської області, що вказує на низький рівень реалізованості інноваційних проектів даної галузі.

Основними напрямками розвитку фінансово-кредитного забезпечення вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників мають бути розвинені кредитна інфраструктура та механізм небанківського кредитування. Перспективою подальших досліджень є детальніше дослідження кожного з механізмів фінансової підтримки ефективного використання потенціалу сільськогосподарських підприємств і можливостей їхнього застосування в умовах вітчизняної економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Agricultural support [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm>.
3. Політика щодо інвестування у сільське господарство: Україна, Звіт за підсумками



проекту Стратегія секторної конкурентоспроможності для України – фаза III [Електронний ресурс] / Програма ОЕСР Конкурентоспроможність Євразії. Грудень 2015. Режим доступу : http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf. 4. Статистичний збірник «Сільське господарство Черкащини» за 2016 рік / за ред. В. П. Приймак. Черкаси, 2017. Режим доступу : <http://www.ck.ukrstat.gov.ua>. 5. Офіційний сайт Управління агропромислового розвитку Черкаської ОДА [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.dapr.ck.ua>. 6. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>. 7. Фінагіна О. В. Наукові засади теорії та практики сучасного бізнес-інкубування // Вісник Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. № 40 (3). С. 5–10. 8. Наукова та інноваційна діяльність у Черкаській області за 2015 рік : статистичний збірник / за ред. А. В. Бабич. 2016. 13 с. 9. Аврамчук Л. М., Зезуль І. М. Особливості кредитного обслуговування підприємств аграрної сфери // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2014. Вип. 200 (2). С. 10–15. 10. Пушкар І. В. Регулюючий механізм макроекономічних процесів в агропромисловому комплексі країни [Електронний ресурс] // Збірник наукових праць, Серія «Управління». 2010. Вип. 4. Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2010_4/27.pdf.

Дата надходження до редакції – 27.11.2017 р.

УДК 338.48-6:61(477)

JEL Classification: E 66, I 15

*Проданова Л. В., Миргородська Д. О.
Черкаський державний технологічний університет*

СПЕЦИФІКА УМОВ І ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ РИНКУ В'ЇЗНОГО МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Досліджено специфіку розвитку ринку в'їзного медичного туризму в Україні з використанням методики (прийомів та інструментів) PEST-аналізу ринку. В процесі такого аналізу з'являється можливість не лише виокремлення сукупності умов та факторів розвитку ринку, а й їхньої систематизації, визначення специфіки їхнього впливу. Результати дослідження можуть бути корисними та використані при обґрунтуванні й розробці, а також реалізації програм соціально-економічного розвитку регіонів країни, програм розвитку окремих галузей економіки, зокрема медичної та туристичної, а також безпосередньо сфери медичного туризму.

Ключові слова: ринок в'їзного медичного туризму, PEST-аналіз ринку.



Prodanova L., Myrhorodska D.
Cherkasy State Technological University

SPECIFIC CHARACTER OF CONDITIONS AND FACTORS OF INCOMING MEDICAL TOURISM MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

The specific character of the incoming medical tourism market development in Ukraine is analyzed with the help of methodology (techniques and tools) of PEST-analysis of the market. In the process of such analysis there appears an opportunity not only to identify the amount of conditions and factors of market development, but also their systematization, determination of the specific character of their influence. Research results can be helpful and used to explain, develop and implement social and economic development programs of the regions of the country, development programs of separate branches of economics, particularly medical and tourist ones, and, directly, the sphere of medical tourism.

***Keywords:** market of incoming medical tourism, PEST-analysis of the market.*

ВСТУП

Медичний туризм – новий сектор світового ринку послуг, формування якого обумовлено світовими глобалізаційними процесами, тобто процесами перетворення світової економіки в єдиний ринок товарів, послуг, капіталів, робочої сили і знань. Офіційної статистики ринку медичного туризму сьогодні не існує, а оцінки та прогнози його розвитку в різних дослідженнях відрізняються. Згідно з окремими аналітичними оцінками, обсяг досліджуваного ринку вже сьогодні становить більше 439 млрд дол. США, а до 2025 р. до 3–4% населення земної кулі буде подорожувати світом з метою покращення свого здоров'я, фізіотерапії та лікування [1]. Медичний туризм є перспективним сектором економіки і для нашої країни, який може стати важливим прибутковим напрямом розвитку приватного бізнесу та джерелом надходжень коштів до державного бюджету. Він об'єднує дві величезні галузі – медицину і туризм, які відіграють визначальну роль у розвитку не лише економічної, а й соціальної сфери держави. За аналітичними висновками Національної академії медичних наук України, щороку до нашої країни приїздить на лікування майже 50 тис. пацієнтів з Німеччини, Франції, Великої Британії, США, Росії, Білорусі та Ізраїлю; за рік такі пацієнти сумарно витрачають близько 125 млн дол. США; у свою чергу, українців виїжджає на лікування за кордон у чотири рази більше [2]. Отже, дослідження специфіки умов та факторів розвитку медичного туризму в Україні є актуальним.



У наукових напрацюваннях вітчизняних учених з означеної тематики досліджуються: поняття та класифікація за destинаціями, сучасні тенденції розвитку (авторами таких досліджень є В. Басєв, А. Романова), питання правового регулювання (дослідження проводять О. Лісничка, Є. Рижкова) медичного туризму в Україні; фактори розвитку регіонального ринку медичного туризму в розвинених країнах світу (автор досліджень – І. Вахович) тощо. Відзначаючи глибину теоретичних і практичних розробок відповідних питань у сучасних умовах, зазначимо, що дотепер недостатньо вивченою залишається специфіка політичних, економічних, соціальних умов та факторів розвитку ринку медичного туризму в Україні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є окреслення специфіки розвитку ринку медичного туризму в Україні з використанням методики (приймів та інструментів) PEST-аналізу ринку. В процесі такого аналізу з'являється можливість не лише виокремлення сукупності умов і факторів розвитку ринку, а й їхньої систематизації, визначення специфіки впливу (позитивного чи негативного).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до методики PEST-аналізу, умови та фактори розвитку досліджуваного ринку поділяють на такі групи: політичні, економічні, соціокультурні фактори і технологічні тенденції.

До групи *політичних* умов і факторів розвитку ринку в'їзного медичного туризму в Україні належать: політична стабільність у державі, державна регуляторна політика і законодавча база в галузі медичного туризму, підтримка та вплив відповідних міжнародних інституцій; гармонізація стандартів, норм і правил з міжнародними стандартами, рекомендаціями, нормами і правилами, що стосуються туристичних і медичних послуг, міжнародна медична сертифікація та акредитація; запровадження безвізового режиму тощо.

Основними факторами політичної нестабільності та негативного впливу на розвиток досліджуваного ринку залишається збройний конфлікт на сході країни й анексія Криму: одночасно із загостренням внутрішньої соціально-політичної ситуації Україна втратила частину своєї території з унікальними кліматичними умовами для оздоровлення й лікування.

Законодавча база для розвитку медичного туризму в нашій державі певною мірою вже підготовлена і представлена Конституцією та Цивільним кодексом України, а також законами України, які окремо регулюють туристичну діяльність і діяльність у сфері охорони здоров'я («Про туризм», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»), в яких кожній людині (громадянам України, а також іноземцям і



особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України) надається право на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я; визначено загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму, а також правові, організаційні, економічні й соціальні засади охорони здоров'я в Україні і регулювання суспільних відносин у цій сфері; регламентовано порядок в'їзду іноземних туристів в Україну, їхнього виїзду з України і транзитного проїзду через її територію. Проте деякі експерти вважають, що з нормативної (законодавчої) точки зору медичного туризму в Україні не існує взагалі, оскільки немає відповідної нормативної бази, законодавства, регуляторних інститутів й відповідального відомства, так само як і законодавчого визначення словосполучення «медичний туризм» [3]. Водночас сприятлива законодавча база в галузях репродуктивного здоров'я і клітинної терапії, пластичної хірургії, і несприятлива – у сфері трансплантології [4, с. 118] виступають у ролі своєрідних регуляторів потоків та мотивів в'їзду іноземних медичних туристів в Україну. Слід додати, що в жовтні 2017 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» (набуває чинності з 2018 р.), який є базовим для медичної реформи в країні і має сприяти розвитку медицини, створенню якісного сервісу і покращенню умов відповідно до міжнародних стандартів. Проте ринок медичного туризму в Україні все ще не має належної державної підтримки, так само як і немає зваженої державної регуляторної політики в цій сфері.

У країнах з розвинутим ринком медичного туризму окремі агенти ринкових відносин об'єднуються в асоціації медичного туризму (які мають більше можливостей щодо надання оперативної інформації про якісні медичні й туристичні послуги в країні проживання або за кордоном, їхню вартість, співвідношення ціни та якості, захист прав членів асоціації і пацієнтів, відповідальність за надання послуг тощо), а окремі асоціації об'єднуються у міжнародні співтовариства [4, с. 119] (наприклад, Всесвітня асоціація медичного туризму – Global Healthcare Travel Council, GHTC; Європейський альянс медичного туризму – European Medical Tourism Alliance, EEIG). У зв'язку з цим вельми позитивним для розвитку медтуризму в нашій країні є створення (2013 р.) Української асоціації медичного туризму – некомерційної організації, діяльність якої спрямована на підвищення рівня медичної допомоги, забезпечення безпеки пацієнтів, надання пацієнтам зі складними або рідкісними захворюваннями можливості якісної діагностики й лікування, розвиток медичного туризму як одного з найперспективніших напрямів охорони здоров'я України.

У групу *економічних* умов і факторів, що впливають на розвиток в'їзного медичного туризму, входять: рівень соціально-економічного



розвитку країни загалом і галузей охорони здоров'я та туризму зокрема (у тому числі в порівнянні з іншими країнами), рівень цін на товари й послуги (зокрема медичні та туристичні), валютний курс («ціна» гривні в доларах, євро тощо), рівень фінансування медицини та туризму (обсяги інвестицій в ці галузі). Слід також враховувати рівень заробітної плати медичних працівників і працівників туристичної галузі (прибутків туроператорів та приватних медичних закладів), що є своєрідним індикатором мотивації до покращення якості надання відповідних послуг.

Сучасні дослідники виділяють два зустрічні потоки медичних туристів. Один з них – із високорозвинених країн з якісною системою охорони здоров'я у країні з нижчим рівнем життя, другий – з країн із низьким рівнем розвитку охорони здоров'я у високорозвинені країни. Перший потік медичних туристів вмотивований дуже високими вітчизняними цінами, зокрема на медичні послуги, другий – пошуком кваліфікованих спеціалістів і якісних послуг [5].

Згідно з класифікацією Світового банку, за оціночним рівнем валового національного доходу (ВНД) з розрахунку на одну особу населення Україна належить до групи країн, рівень соціально-економічного розвитку яких нижче середньосвітового рівня (які розвиваються). За даними Світового банку, за підсумками 2016 р. показник ВНД з розрахунку на одну особу населення України становить 2310 дол. США (в групі країн з доходами нижче середнього рівня цей показник коливається в межах від 1036 до 4085 дол. США) [6]. У 2016 р. економіка України зросла на 2,3 %: рішучі реформи, проведені у 2014 та 2015 роках, допомогли стабілізувати економіку та покращити показники доходів, інвестиційні настрої. За оцінками Світового банку, витрати українців на медицину складають 3,5 % валового внутрішнього продукту (ВВП) України (що значно більше, ніж у будь-якій країні з аналогічним рівнем доходів). Проте тривалість життя українців, яка є визначальним показником рівня охорони здоров'я і розвитку медичної галузі, – одна з найнижчих у Європі (середня тривалість життя в Україні на 10 років менша, ніж в середньому в Євросоюзі).

Україну визнали найпривабливішою за вартістю проживання для іноземців. Про це свідчать дані рейтингу Expat Insider 2016, укладеного InterNations – однією з найбільших міжнародних спільнот людей, які живуть і працюють за кордоном. В опитуванні брали участь понад 14 тис. осіб із 191 країни. Україна посідає перше місце за індексом «вартості життя», з вражаючими 45 % опитаних, які говорять про те, що вартість проживання в країні є дуже доступною. Три чверті респондентів визначають прожитковий мінімум як потенційну перевагу для переїзду до України. Також майже три чверті



респондентів вважають, що їхній прибуток більший, ніж їм потрібно заробляти на життя в Україні [7].

Рівень заробітної плати медичних працівників в Україні порівняно з іншими країнами вкрай низький. Станом на жовтень 2017 р. рівень середньої зарплати лікарів – 10 тис. грн, в перерахунку на долари США – 372 дол., (а рік тому, станом на листопад 2016 р. – 7 тис. грн, або 260 дол.), що у сотні разів менше, порівнюючи з європейськими країнами. Згідно з прогнозами Міністерства охорони здоров'я України, реалізація запланованої (з 2018 р.) медичної реформи (впровадження системи сімейної медицини та інституту сімейного лікаря) дозволить суттєво збільшити рівень заробітної плати медичних робітників. Експерти вважають, що заробітна плата лікарів має бути 250 % від середньої заробітної плати по Україні. При цьому хірурги та нейрохірурги офіційно отримуватимуть у 4–6 разів більше офіційної заробітної плати в Україні, а прибуток лікаря ефективної сімейної практики з 2 тис. пацієнтів доходитиме до 18 тис. грн/міс., медсестри – до 12 тис. грн/міс. [8]. Низький рівень заробітної плати є одним (але не єдиним) спонукальним мотивом для еміграції українських медичних працівників. Станом на листопад 2017 р. за професією лікаря в Україні відкрито 166 вакансій. Для 83,7 % відкритих вакансій роботодавці вказали заробітну плату у розмірі до 15 тис. грн, 8,4 % оголошень – із зарплатою 15–30 тис. грн, 6,6 % – із зарплатою 45–60 тис. грн [8].

Щодо фінансування та інвестування медицини (сфери охорони здоров'я). У проекті державного бюджету України на 2017 р. видатки на охорону здоров'я порівняно з попереднім роком збільшено на 3,4 млрд грн, або на 6 %. У 2017 р. на систему охорони здоров'я виділено близько 2,8 % ВВП, хоча за розрахунками Всесвітньої організації охорони здоров'я та Європейського Союзу для ефективного функціонування системи охорони здоров'я її фінансування має становити не менше 6–8 % ВВП [9].

Доволі високий рівень інфляції в Україні (індекс споживчих цін на товари і послуги до попереднього року в 2014 р. становив 112,1 %, у 2015 р. – 148,7 %, 2016 р. – 113,9 %) та знецінення гривні (річний середньозважений курс гривні до долара США 2010 р. становив 793,56 грн за 100 дол., а в 2016 р. – 2555,13 грн за 100 дол.) [10] суттєво ускладнюють українським громадянам доступ до медичних та туристичних послуг, але відкривають ці послуги для іноземних громадян – сприяють тому, що відносно низькі (порівнюючи з іншими країнами) ціни на медичні й туристичні послуги для іноземних туристів в Україні стають (в іноземній валюті) надзвичайно привабливими.

Для розвитку медичного туризму Україна має розгалужену мережу медичних, санаторно-курортних і оздоровчих закладів. Згідно з



експертними оцінками, в Україні функціонують (мають діючу ліцензію) 23 тис. медичних закладів, у тому числі: близько 13 тис. (59 % від загальної кількості) – державні медичні заклади; 5,5 тис. (25 %) – приватно практикуючі лікарі; близько 3,5 тис. (16 %) – приватні медичні заклади. При цьому не менше 50 % ринку приватної медицини в Україні знаходиться в тіні [11]. За попередніми оцінками компанії «МедЕксперт», в 2016 р. обсяг ринку приватних медичних послуг (з урахуванням незадекларованих доходів, частка яких сягає приблизно 40 % від задекларованих) становить приблизно 18 млрд грн, з них 3,6 млрд грн – доходи лікарів, які практикують приватно. Це попередні оцінки, але аналітики говорять про зростання ринку щороку мінімум на 15 %. Динаміка показників кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів в Україні за період 2010–2016 рр. має тенденцію до скорочення: кількість санаторіїв і пансіонатів з лікуванням в цей період скоротилась з 510 до 291 од., санаторіїв-профілакторіїв – з 234 до 63, будинків і пансіонатів відпочинку – з 290 до 73, баз та інших закладів відпочинку – з 1947 до 1295, дитячих закладів оздоровлення і відпочинку – з 17342 до 9669 од. (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення АТО) [10].

Групу *соціокультурних* умов і факторів розвитку медичного туризму складають: імідж країни та її географічне розташування; природа і клімат території; місцева гостинність; рекреаційні можливості; безпосередньо культурні й соціальні характеристики. Останній фактор, у свою чергу, залучає туристів з таких причин: особливості (і колоритність) національного одягу, архітектури, ремесла, історії, мови, традицій, відпочинку, живопису, музики, гастрономії.

Позитивний імідж держави безпосередньо пов'язаний із ставленням до неї як інших країн світу, так і власних громадян країни. Останні події в історії нашої держави (Революція Гідності, Євромайдан – масштабні акції протесту, що відбувались на центральній площі Києва – Майдані Незалежності в листопаді 2013 р. – лютому 2014 р., після оприлюднення рішення уряду щодо призупинення процесу підготовки до підписання угоди про асоціацію України з ЄС, боротьба проти російської агресії – з одного боку, а також корумпованість української влади, розквіт злочинності – з другого) певним чином впливають на популяризацію відповідного іміджу України в світі. Важливою умовою формування іміджу нашої країни є стратегія європейської та євроатлантичної інтеграції, яка базується на усвідомленні українцями реального місця держави в системі міжнародних відносин (зокрема в сфері медичного туризму).

Вигідне економіко-географічне положення України щодо сусідніх держав Західної Європи, Прибалтики, Російської Федерації,



Білорусі, Молдови, країн Близького і Середнього Сходу, Північної і Східної Африки може бути ефективно використане для розвитку ринку в'їзного медичного туризму.

Майже в усіх регіонах України представлені цікаві для туристів історичні місця та природні рекреаційні ресурси (різноманітні численні кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні, джерела мінеральних вод, лікувальні грязі тощо). Загальна площа земель, придатних для рекреаційного використання, становить 9,4 млн га (або 15,6 % території країни), в тому числі рівнинних рекреаційних ландшафтів – 7,1 млн га, гірських – 2,3 млн га (в Карпатах – 1,9, у Криму – 0,4). Майже 10 % усіх лісів державного лісового фонду мають рекреаційне значення [10].

Група *технологічних* умов та факторів розвитку медичного туризму включає: рівень якості медичної допомоги, медичного обладнання і технологій; інновації в медичній сфері, впровадження новітніх медичних технологій; рівень кваліфікації та наявність висококваліфікованого медичного персоналу; розвиток інфраструктури, зокрема транспортної й туристичної.

Щодо рівня медичних технологій та кваліфікації працівників. Фахівці вважають, що не лише іноземні пацієнти, а й навіть українці недостатньо інформовані про ті успіхи, інновації та технології, які сьогодні застосовуються в українській медицині. Наприклад, в Інституті серцево-судинної хірургії імені Амосова створена технологія аортошунтування на серці (показник летальності – 0,5 %, в той час як у США – 1,3 %), за якою вже проведено майже 10 тис. операцій. Аналогічна технологія застосовується лише в п'яти клініках світу. Крім того, спеціалісти інституту мають унікальний досвід хірургії порушення ритму серця, зокрема у новонароджених, пухлин серця, акушерської, ургентної та фетальної (операцій на плоді в утробі матері) кардіохірургії. Не менш унікальні досягнення демонструють вітчизняні фахівці з репродуктивної медицини, офтальмології, онкології, стоматології, пластичної хірургії, косметології тощо [12].

Для розвитку в'їзного медичного туризму Україна має доволі розвинену інфраструктуру, зокрема транспортну та туристичну. У 2016 р. кількість суб'єктів туристичної діяльності України становила 1838 юридичних і 1668 фізичних осіб (у тому числі 552 туроператори, 2803 турагенти, 151 суб'єкт, що здійснював екскурсійну діяльність) [10]. В Україні функціонує розгалужена мережа всіх видів транспорту: залізничний, автомобільний (наземні), морський, річковий, озерний (водні), повітряний, трубопровідний. Усі вони тісно пов'язані між собою та взаємно доповнюють один одного.

Окреслюючи тенденції змін умов та факторів розвитку в'їзного медичного туризму в Україні в найближчій перспективі, слід зазначити, що на них будуть впливати: імплементація норм міжнародного права і правових актів ЄС, зокрема що стосуються сфер



туризму і медицини, в національне законодавство України; розвиток співробітництва з країнами світу у галузях туризму, медицини, медичного туризму, науки й техніки, новітніх технологій; мовна інтеграція; запровадження безвізового режиму з ЄС тощо.

ВИСНОВКИ

Україна – досить перспективна держава, яка має достатньо сприятливих умов для розвитку в'їзного медичного туризму. Це визначається такими факторами, як вигідна вартість медичних і туристичних послуг; сучасні технології, обладнання, достатньо високий рівень якості надання послуг; розвиток транспортного та туристичного секторів; лояльне законодавство; вигідне географічне розташування на карті світу; додаткові сприятливі можливості для відпочинку.

Результати дослідження специфіки розвитку ринку в'їзного медичного туризму в Україні із застосуванням прийомів та інструментів PEST-аналізу можуть бути корисними і використані при обґрунтуванні й розробці, а також реалізації програм соціально-економічного розвитку окремих регіонів країни, програм розвитку таких видів економічної діяльності, як «Тимчасове розміщення й організація харчування», «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги», а також безпосередньо сфери медичного туризму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Mapping the Future of Global Travel and Tourism [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://usa.visa.com/dam/VCOM/global/partner-with-us/documents/global-travel-and-tourism-insights-by-visa.pdf>.
2. Медичний туризм в Україні: проблеми і перспективи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.amnu.gov.ua/news/1/733/medichnii-turizm-v-ukra-n-problemi-ta-perspektivi/>.
3. Медичний туризм: орієнтація на інкаминг [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mw.com.ua/?oid=13836&sid=11281>.
4. Медицинские и правовые аспекты развития репродуктивной медицины в Украине под призмой медицинского туризма: первый Региональный конгресс медицинского туризма // Репродуктивная эндокринология. 2013. № 5 (13). С. 118–121.
5. Романів О. Географія медичного туризму Європи // Часопис соціально-економічної географії. 2010. № 8 (1). С.79–84.
6. The World Bank [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>.
7. The World Through Expat Eyes. Survey Report 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.internations.org/expat-insider/2016/>.
8. МОЗ майже вдвічі підняв зарплату майбутніх сімейних лікарів [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://espresso.tv/news/2017/08/30/moz_mayzhe_vdvichi_pidnyav_zarplatu_maybutnikh_simeynukh_likariv.
9. Держбюджет-2017: система охорони здоров'я в цифрах [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.apteka.ua/article/397685>.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Лепешина О. Огляд ринку приватних медичних закладів України: актуальні тренди та прогнози на 2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.slideshare.net/MedExpert/2015-47457840>.
12. Сысоенко И. Развитие медицинского туризма в Украине станет важным источником поступлений в государственный бюджет [Электронный ресурс]. Режим доступа : <https://samopomich.ua/ru/uk-iry-na-sysojenko-rozvytok-medychnoho-turyzmu>.

Дата надходження до редакції – 24.11.2017 р.



Дешевенко Л. П.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

Щербина С. І.

Черкаський державний бізнес-коледж

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА РОЗВИТОК ГАЛИЧИНИ НА РУБЕЖІ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ

У статті представлені матеріали, що розкривають соціально-економічні теорії І. Франка. На основі джерел розкриваються погляди вченого на розвиток аграрного сектору Галичини, особливості становлення банківської системи, системи оподаткування, фіскальної політики, формування державного бюджету в умовах формування ринкових відносин. Аналізу піддаються також статті письменника з філософської та політологічної тематики.

***Ключові слова:** соціально-економічна теорія, економічне життя, національна економіка, фінанси, банківництво, регіоналістика, соціалізм.*

Deshevenko L.

East European University of Economics and Management

Shcherbyna S.

Cherkasy State Business College

THE IMPACT OF STATE ECONOMIC POLICY ON THE DEVELOPMENT OF HALYCHINA AT THE TURN OF XIX–XX CENTURIES

The article deals with the materials demonstrating Ivan Franko's social-economic theories. Using the sources the author has revealed the scientist's view on Halychina's agricultural sector development, the formation peculiarities of Halychina's banking and the taxation systems, fiscal policy, state budget forming within the market relations. Franko's political and philosophical articles have also been analysed.

***Keywords:** social-economic theories, economic life, national economy, finance, banking, region studies, socialism.*

ВСТУП

Стаття пов'язана із вивченням економічних поглядів видатного українського вченого кінця ХІХ – початку ХХ ст. І. Я. Франка. Будучи носієм української літературної мови, він вперше запровадив і



використав економічні терміни. У поглядах та наукових працях Івана Яковича існувала логічна система економічних категорій. І ця система дала можливість ученому широко проаналізувати систему грошового обігу в ринковій економіці, а також розвиток фінансової системи. У багатьох своїх працях він демонструє розуміння сутності механізму оподаткування.

Аналізуючи Франкові економічні дослідження, не можна не дивуватися нагромадженню в них різних статистичних даних, що вперше ілюструють функціонування тодішнього галицького села. Він вважає, що статистичні дані треба зберігати і розглядає їх як «банк даних» для майбутніх економічних реформ [10].

Наукова спільнота України відгукнулася серйозними статтями про діяльність ученого, економіста і письменника у 2006 р., коли святкувалась 150 річниця з дня його народження, але сьогодні інтерес до економічних теорій Франка згас.

Вагомий внесок у розробку економічної думки та популяризацію Франкових поглядів та теорій зробили Злупко С., Левинський В., Дієперов В., Романів Є., Грицюк Я., Єшкілев В. та інші.

Провідним дослідником в Україні економічної спадщини Франка є Злупко С. У його працях початку XIX ст. акценти зроблені на:

1) вивченні та переосмисленні Іваном Яковичем економічної думки світу [5];

2) аналізі становища українських земель у складі двох імперій, що знайшли своє відображення у статтях з регіоналістики [3];

3) широкій аналітиці аграрного сектору Галичини кінця XIX – початку XX ст. [9];

4) аналітиці фінансів, бюджету, банківської та фіскальної політики (ці питання дуже цікавили Франка з погляду на те, що в кінці XIX ст. фінансово-кредитна діяльність активізувалась і серйозно впливала на економічний прогрес) [4].

Цікавими видаються дослідження представника української діаспори Канади В. Левинського, який переосмислив Франкові екскурси в історію земельних відносин Галичини [6].

Серйозні дослідження аграрної тематики в творчості І.Франка проведено Дієперовим В. Його статті будуть цікаві як для економістів та істориків, так і для пересічних читачів, бо поєднують економічні теорії, статистичні дані з фрагментами поетичної та прозової творчості Франка [1].

Новими і несподіваними стали дослідження еволюції соціально-економічних та політичних поглядів письменника Вони базуються на аналізі економічних програм політичних партій Галичини.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Іван Франко постійно привертає увагу усе нових і нових дослідників, бо залишив помітний слід у всіх галузях знань своєї



епохи. Наукові та художні твори митця перекладено більше ніж на сто мов світу. Усі дослідники Франкової спадщини фіксують геніальність його як поета, прозаїка, перекладача. Вчені-економісти говорять про Івана Яковича як знавця соціологічних, філософських, політологічних наук. Ці знання дозволяють прив'язати героїв літературних творів до тодішньої дійсності, ставлять проблеми і пропонують шляхи їхнього вирішення.

Особлива увага в цьому дослідженні приділена науковим працям Франка, які торкаються економічної теорії і практики. Звертається увага, що спадщина Франка в галузі економічних знань відображає не лише місцеві галицькі особливості кінця XIX – поч. XX ст., вона увібрала в себе міжнародний теоретичний і господарський досвід.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

І. Франко не тільки великий поет і перекладач, романіст, драматург, учений-дослідник усної народної творчості, громадський діяч. Він є одним з фундаторів першої в Західній Україні політичної партії європейського типу – Русько-Української Радикальної партії.

Відомий галицький літератор та організатор фестивалю «Франкомісія» В. Єшкілев називає Івана Яковича «цивілізатором власного народу».

«Академія в одній особі» – це слова М. Грушевського про Франка. Внучка поета Зіновія Франко говорить, що до 50-томного видання письменника можна сміливо додати ще 10 томів неопублікованої наукової спадщини.

Економічні дослідження І. Франка увійшли до 44-го тому зібрання його творів. Це близько 80 статей, написаних у різні періоди його життя і з різних світоглядних позицій. Відомо, що на початку свого творчого і громадського життя Іван Якович захоплювався марксистською ідеологією, особливо економічними теоріями К. Маркса. До речі, радянська історіографія змальовувала письменника лише як марксиста і соціаліста, замовчуючи, що в кінці свого творчого шляху Франко еволюціонував у бік націоналізму.

Дослідники економічної спадщини Франка радянської доби цитували його праці «Хто є робітник?», «На кого працюємо?» в сенсі аналізу тогочасного капіталізму з позицій марксизму. Але письменник поступово відходить від захоплення науковою теорією, він критично ставиться до ідеї диктатури пролетаріату як головного засобу здійснення соціалістичних перетворень [10].

Погляди Франка на виникнення держави були близькими до марксистських. Зародження її він пов'язує із зародженням приватної власності [7].

В усіх своїх творах письменник позиціонує себе як ворог соціальної несправедливості. Він заявляє про своє несприйняття стану, коли «великі багатства, з одного боку, зібрані в немногих руках, і



страшенна бідність – з другого боку, що душать мільйони народу» [2]. Франко вважає, що змінити таку ситуацію – найперша мета партій соціалістичного спрямування, «бо політична незалежність нічого не важить для людей за внутрішньої соціальної неволі» [7].

Свої думки про зміну суспільного ладу Франко поширював серед друзів і однопартійців. У листі до О. Рошкевич він зазначив: «Велика всесвітня революція поволі рознесе теперішній порядок, а настановить новий» [4]. Бачення Франком революції теж своєрідне: «ряд культурних, наукових і політичних фактів, будь вони криваві або й зовсім ні» [3].

Говорячи про новий суспільний лад, Франко вказує, що головною його рисою має стати соціальна справедливість, бо «плоди праці належать трудівникові», а «якась частина спільного громадського продукту піде на спільну справу, на школи, на музеї, наукові заходи, управління» [9]. Для реалізації цієї програми, за Франком, потрібно:

1) держаний кредит для пролетарів та організація спілок, що стануть підприємцями державних робіт (будівництва залізниць та ін.);

2) поступова експропріація великих підприємств, поміщицьких земель, будинків у містах (тобто переведення їх у приватну власність, у руки держави чи громадян) і винаймання їх за низькими цінами робітничими спілками чи робітниками [5].

Вчений твердить, що спільне ведення виробництва, широке використання машин, чіткий поділ праці приведе до швидкого виробництва необхідної кількості продукції, скорочення робочого часу дасть змогу працюючим зайнятись благоустроєм населених пунктів. А в перспективі – визиск взагалі зникне, бо не буде поділу на багатих і бідних [9].

Аналізуючи суспільно-економічні твори та статті Франка, можна зробити висновок, що в більшості з них йдеться про економічну історію селянства Східної Галичини.

Першим серйозним дослідженням економічної історії галицького села до скасування у 1848 році панщини та кріпацтва стала книга «Панщина та її скасування 1848 року в Галичині», опублікована у 1898 році. Твір розпочинається інформацією про ті давні часи, «коли наші люди жили ще родинами». Велика увага приділена реформаторським ініціативам австрійської імперії Йосифа II. «Цей правитель, – каже Франко, – був перейнятий просвітними думками свого часу» [6]. Він, захоплений тодішніми новаціями економічної думки, вважав хліборобство головним джерелом народного багатства, а селян – найважливішим продуктивним станом суспільства. Вінцем діяльності Йосифа II Франко вважав указ від 10 лютого 1789 року, яким панщина повністю скасовувалась. Гроші стають єдиною мірою і формою підданських повинностей [6].



Франко вважає, що найголовнішим наслідком йосифівських реформ було те, що вони хоч і не ліквідували соціального конфлікту в галицькому селі, та все ж перевели його в сферу закону [5].

Пояснюючи, чому після смерті Йосифа II усі його реформи були ліквідовані, Франко доводить вигідність для поміщиків панщини та збереження колоніального статусу Західної України. На початку XIX ст. селянські повинності зросли вдвічі. Галичина залишалася «хлібною коморою» для Австро-Угорщини (експортувалася велика частина збіжжя з поміщицьких маєтків Західної України, а це приносило досить великий прибуток власникам маєтків). При цьому періодично села Галичини охоплював голод. За економічними викладками І. Франка, 44 % орних земель були у власності польських і іноземних поміщиків, число яких складало 50 тисяч, тоді як 2 000 700 селян обробляли 56 % орної землі [1].

Франко критикує схему компенсації з державної скарбниці поміщикам за втрату панщини. Пани також звільнялись від опікунських обов'язків над селянами (наприклад, від обов'язку допомагати на випадок стихійних лих, епідемії). Критиці Франко піддає і невирішеність проблеми сервітутів (ліси, пасовища, луки), тому що селяни за користування ними сплачували поміщикам певну суму на основі добровільних угод [8].

Франко вважає, що скасування панщини було проведено з повним нехтуванням інтересів селянства. Крім грошового відшкодування за землю, селяни змушені були платити за користування сервітутами, що робило їх залежними від панів у господарському сенсі.

Міркуючи про становище західноукраїнського села, Франко поряд з проблемами економічними звертає увагу і на гуманістичні цінності: «Це і не соціалізм, і не комунізм, а справедливість» [10]. Серед ідеалів Івана Яковича соціальна справедливість знаходилась на найвищому щаблі. Письменник – прихильник ідеї «вселюдної рівності», тому він засуджує будь-яку «диктатуру чи то капіталу, чи то пролетаріату» [7].

За всіх часів учених-економістів чи не найбільше цікавили питання власності на засоби виробництва. Франко вважав, що «...земля, машини і всі прилади до праці, сирий матеріал і фабрики мають бути спільною, громадською власністю» [1].

Через свої творчі доробки вчений-економіст проводить ідею вирішальної ролі в економічному процесі людини праці. Франко критикує ідею використання найманої праці, закликає змінити суспільні відносини та обернути їх на користь працівника [9].

Письменник мріє про такий лад, коли «людська праця не буде вже товаром, який можна продавати і купувати, а буде першим



обов'язком усіх громадян» [8]. Франко виступає за спільну працю як найбільш економічно доцільну, усіма її плодами повинні розпоряджатись працюючі [5]. Праця має бути належним чином оплачена: у Німеччині, Франції простий робітник заробляє стільки за 1 годину, скільки в Галичині за повний робочий день (зазначає Франко) [10].

Вище у цій роботі зазначалось, що Іван Якович переймався становищем селянства, намагався глибоко проаналізувати зміни, що стались у аграрній сфері Австро-Угорщини після ліквідації кріпацтва. Велика статистична робота була пророблена ним для оцінки аграрного потенціалу та головних проблем селян Галичини. У 1880 р. середня густота населення краю складала 84 особи на 1 км². При повній відсутності промисловості кожна одиниця землі мала годувати вдвічі більше людей, ніж у розвинених європейських державах. У середньому селянські господарства мали 4 морги землі, а це не могло зробити його товарним. Селянські злидні, висока смертність, малоземелля – це теми публіцистичних нарисів І. Франка. Його непокоїть постійне роздіблення землі, тому вчений рекомендує: «... якщо в родині три сина, то хай двоє здобудуть інші професії, знайдуть собі іншу справу, а на землі нехай лишається один» [4].

Франко ще і один з найглибших дослідників проблем трудової еміграції галичан кін. XIX – поч. XX ст. Він засуджує імперську політику, яка стримувала виїзд селян, і робить висновок, що емігрують все-таки більш-менш заможні родини, а на селі залишаються малоземельні бідари [8].

На жаль, зламу на краще в наші часи в аграрному секторі Західної України не відбулось. Низька землезабезпеченість західноукраїнського регіону – причина того, що тут оплата праці вдвічі менша, ніж в аграрному секторі степової України. От і виїжджають люди, не маючи пристойної роботи, в пошуках матеріальних статків. Українські демографи говорять, що на початку XXI ст. кожен четвертий мешканець західноукраїнських сіл працює за межами України.

На рубежі XIX–XX ст. в імперії Габсбургів існував пристойний земельний ринок. Великі площі сільськогосподарських угідь переходили до банків, поширилась практика ліcitaцій (акційного продажу селянських наділів). Франко пильно вивчав методи позичкового капіталу і прийшов до висновку: селян треба застерігати від довірливого ставлення до банків та іпотеки. Життя підтвердило ці переконання вченого: резонансною подією економічного життя Австро-Угорщини кінця XIX ст. став крах Рустикального (селянського) банку. Альтернативою банкам, вважав Франко, є громадські позичкові каси, це дає можливість капіталам залишитися в громаді, а не перекочувувати в кишені лихварів [4].



Франко фіксує таку негативну тенденцію, порівнюючи аграрне життя Східної (української) та Західної (польської) Галичини: зростання кількості дуже дрібних селянських господарств, що, звичайно, не спроможні до конкурентної боротьби. Їхня перспектива – дрібнішати і слабшати. Щоб вистояти, треба збільшувати земельні площі, а значить, необхідно об'єднуватись. У вірші «Гадки на межі» про таку ситуацію Франко пише: «По сей бік чотири загони Трохимові, по той бік Михайлові три...» [10]. Ці дві родини бідують і, щоб змінити ситуацію, треба, за Франком, об'єднати землю, знаряддя праці, зусилля.

В кінці XIX – на початку XX ст. у сільському господарстві найбільшу ефективність демонстрували поміщицькі господарства (фільварки). Там використовувались кращі з відомих на той час методи і засоби. Тому Іван Якович ставить такі фільварки і американських фермерів за приклад селянам. Говорив учений і про велику роль сільськогосподарських машин: «вони роблять рільничу роботу швидше, ліпше і дешевше» [3].

Франко мріє про реформи, які б інтенсифікували вітчизняне виробництво. У загальному вигляді ці реформи бачаться вченому так: у громадському фільварку мають однаково розвиватись і сільське господарство, і виробництво. В такому разі плоди землі, перероблені на місці в кінцевий продукт, дадуть досить високі прибутки. Щоб знайти кращі умови реалізації продукції, треба об'єднуватись у торговельні товариства. Але щоб створити такий механізм, вважає економіст, треба дотримуватись «научної господарки» [9].

Найбільш проблемна галузь сільського господарства Галичини – тваринництво. За даними аграрного сектору Австро-Угорщини, на 1880 р. у Галичині на 1000 осіб припадало 368 голів худоби. Франка така пропорція зовсім не дивує: «Як може селянин, у якого 4 чи менше мори землі, використати худобу?». Учений знав, що ніяк [3].

У своїх економічних дослідженнях він доводить, що майбутнє тваринництва за великими фермами, а не за селянськими хлівами.

Враховуючи умови гри в часи ринкової економіки, Франко говорить, що ціни на сільськогосподарську продукцію повинні повністю відшкодовувати витрати та ще й приносити певний зиск. Працюючий повинен прийняти умови конкуренції. «А кому ті ціни занадто низькі, той повинен або пропасти, або покинути вироблювання тих товарів, або подумати про те. Щоб виробляти їх дешевше, ліпше і в більшому мно́жестві» [7]. В перспективі, каже Франко, у торгівлі можна буде обійтись без посередників, усупільнити кредит та міжнародну торгівлю.

Франко створює свою аграрну програму, спираючись на дослідження сучасних йому економістів Г. Джорджа та М. Флершайма.



Суть її полягає в націоналізації землі та колективно-кооперативному веденні господарства. Треба розвивати, на основі вже отриманого досвіду колективних форм економічного життя, нові паростки громадського господарства. Добре себе зарекомендували позичкові каси та громадські магазини у галицькому селі, тому далі – магазини, що будуть реалізовувати сільськогосподарську продукцію, а дохід повертати її виробникам. Дрібними селянські господарства не повинні залишатись, для них вихід – об'єднуватись у великі фільварки. Їх матеріально повинна підтримати місцева влада чи держава для покращення умов господарювання. Основною турботою держави повинна стати саме сільська громада. З часом хліборобські спілки мають об'єднатися в повітові та крайові, а у Львові на демократичних засадах буде створена Спілка заробітних і господарських товариств Галичини та Великого князівства Краківського, ця Спілка повинна опікуватись і кредитуванням [6].

Ще будучи студентом філософського факультету Львівського університету, Франко досліджував проблеми фінансів, бюджету, лихварства, фіскальної політики. Він навіть мав намір видати підручник із суспільної економіки.

Аналіз ученим бюджету Галичини кінця XIX ст. мав на меті з'ясування співвідношення доходів, що приносять західноукраїнські землі Австралійській державі, та видатків для них з імперського бюджету.

Порівняльний аналіз Іван Якович використовує, оцінюючи видатки на розвиток Львівського й Чернівецького університетів і гімназійної освіти західноукраїнських земель. Цифри говорять самі за себе: «з розрахунку на 1 мешканця на розвиток вищої освіти в Сілезії влада надає 377 крейдерів, у Галичині – 14, в Буковині – лише 11 [4].

Франко був переконаний, що культура і просвіта вельми важливі в державному розвитку, бо вони забезпечать її єдність. Тому, враховуючи інтереси власної безпеки, Габсбургам треба було б дбати про національно-культурний розвиток своїх провінцій. Не було секретом, що територія Галичини складала $\frac{1}{4}$ території Австро-Угорщини, а видатки на її шкільництво складали 11,4%. Як катастрофу розцінює І. Франко становище у вищій школі. За матеріальними статками Львівський і Чернівецький університети, Львівська політехніка займали останні місця серед навчальних закладів Австро-Угорщини.

Підсумовуючи ці факти, Франко так характеризує політику австрійської влади щодо українців: «... держава у затратах на народні потреби для народів краю, що стараються де тільки можна дати нам якнайменше з невидною і необхідною школою для нашого культурного розвою» [8].



Розглядаючи структуру доходних статей бюджету монархій Габсбургів, Франко робить висновок, що Галичина платить найнижчий «процент зародковий», тобто прибутковий податок [8]. Це означало низький рівень доходів населення. Низька платоспроможність громадян – наслідок відсталості промисловості та сільського господарства порівняно з іншими регіонами Австро-Угорщини. Наступні розрахунки вченого виявили найвищий відсоток «екзекуції податкової», який засвідчив не тільки бідність українського народу, а й жорстокий визиск населення через податки. Економічні проблеми в розвідках І. Франка вплетені в контекст вивчення проблем розвитку Галичини.

Аналіз соціальної структури населення Західної України, зроблений Франком на початку ХХ ст., свідчить про незначний відсоток середнього класу, але ж саме на цих громадян спирається держава в своєму економічному та культурному розвитку. Оцінюючи причини слабкості промислового потенціалу Галичини, вчений пише: «Наші підприємства відстають або занепадають під вагою податків, а саме автономних, крайових, повітових, громадських і різнорідних конкурентних, які настільки важкі, що роблять неможливою конкуренцію з продуктами інших провінцій, де набагато нижчі податки» [8].

Доказом збереження в Галичині станового характеру оподаткування Франко вважає систему непрямих податків (стосувались предметів споживання). За переконанням Івана Яковича, для прогресу економіки необхідно ввести особисто-прибутковий податок; лише в такому випадку встановиться податкова рівність. Франко доводить необхідність введення оподаткування грошових і товарних бірж, збільшення податків на предмети розкоші. «Оподаткуйте капітал і надлишок нарівні з працею і робітничий клас підніметься. Робітничий клас платить непрямий податок. Цей податок руйнує і вбиває його. На цьому податку і капітал надолує свої втрати, оцінюючи свій товар в чотири рази вище за його справжню вартість при оптовій торгівлі і в десять разів більше – при роздрібній, єдиній, доступній для робітника. Робітник, отже, платить податки і за себе, і за капітал. Чи це справедливо?» [5].

Саме непрямі податки не давали можливості, за твердженням Франка, підвестись галицькому селу, а разом з тим – і економіці краю в цілому. Аналізуючи фінансові документи Австро-Угорщини, Франко робить висновок, що західноукраїнські землі забезпечують шосту частину усіх непрямих податкових надходжень імперії Габсбургів. При цьому на одного жителя Галичини припадало у 2,7 рази більше непрямих податків, ніж прямих [7].

У великій спадщині Франка значне місце посідає наукознавство та економічні теорії. Хвилюють ученого питання стосовно науки та її



суспільних функцій. У 1888 р. молодий вчений друкує статтю «Наука і її взаємини з працюючими класами». За Франком, людина і людський поступ – головний предмет науки. Природний простір заповнюється людською історією, релігійними уявленнями. На фоні усього виникає органічна єдність. Справжньою наука є тоді, коли дає не безплідні знання, а знання з користю, які дадуть можливість людині перемагати без великих втрат у вічній боротьбі з природою за існування [9, с. 63]. Справжня наука повинна виконувати такі завдання: вчити і пізнавати закони природи.

Дуже по-сучасному звучить вислів вченого про злиття науки з працею. На початку ХХІ ст. в економічних розробках зарубіжних і вітчизняних учених «обігрується» термін «економіка знань», суть якого – злиття людського інтелекту та виробничої діяльності.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи усе вищеперераховане, можна погодитись із висновком І. Франка, що низька податкова спроможність західноукраїнського краю викликана його економічною відсталістю та недорозвиненістю промисловості. Податкова політика імперії стримувала економічний розвиток Західної України та підривала її господарську діяльність. В кінці ХІХ ст. продуктивні сили Галичини були вкрай виснажені, а населення зубожіло. І. Франко вважав: «Спостерігаючи за діями австрійського уряду в Галичині одразу помічаємо в них якесь гарячкове прагнення урвати якомога більше, розорити народ якнайшвидше законно, чи без закону, або навіть, всупереч закону» [2].

Погляди Франка – і філософські, і політичні, і економічні – це погляди національного оптиміста.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дієперов В. Іван Франко і аграрна економіка // Економіка України. 2006. № 6. С. 56–62.
2. Злупко С. Проблеми формування і розвитку національної економіки в науковій творчості Івана Франка // Економіка України. 2006. № 7. С. 55–62.
3. Злупко С. М. Праці Івана Франка з регіоналістики // Регіональна економіка. 2006. № 2. С. 55–62.
4. Злупко С. М. Фінанси, банківництво і фіскальна політика у працях Івана Франка // Фінанси України. 2006. № 3. С. 141–149.
5. Злупко С. Іван Франко і економічна думка світу. Львів : Видавничий центр Львівського університету ім. І. Франка, 2006. 332 с.
6. Левинський В. Франко як економіст. Скрентон : Вид-во українського робітничого союзу, 1957. 101 с.
7. Львовчкін С. В., Федосов В. М., Юрій В. І. Фінансова думка України: енциклопедія. Київ – Тернопіль : Кондор – Економічна думка, 2010. 584 с. (Т. II).
8. Небрак В. В. Українська фінансова думка др. пол. ХІХ – поч. ХХ ст. К. : Кондор, 2007. 223 с.
9. Злупко С. Наукознавство та економічні науки у візії Івана Франка // Економіст. 2006. № 7. С. 60–63.
10. Українська економічна думка: хрестоматія / [упор. С. М. Злупко]. К. : Знання, 2007. 694 с.

Дата надходження до редакції – 10.07.2017 р.

*Ткаченко О. О.**Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

РЕГІОНАЛЬНІ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГАЛУЗЕВІ ПІДСИСТЕМИ ЯК СИСТЕМНІ МУЛЬТИПЛІКАТОРИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті дано визначення туристсько-рекреаційного потенціалу як комплексу природних, історичних, культурних, соціальних та економічних передумов і умов для організації туристсько-рекреаційної діяльності та формування туристичних продуктів. Описано стратегію розвитку туризму. Охарактеризовано структурну та управлінську синергію. Показані переваги розвитку туризму для сільського господарства та будівництва.

***Ключові слова:** високоструктурований соціально-економічний комплекс, туристично-рекреаційний комплекс, синергетичний ефект, структурна синергія, управлінська синергія, туристично-рекреаційний кластер, рекреаційний потенціал.*

 Tkachenko O. *East European University of Economics and Management*

REGIONAL AREA INDUSTRY-SPECIFIC SUBSYSTEMS AS SYSTEM MULTIPLIERS OF THE DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMY

In this article the definition of tourist and recreational potential as a complex of natural, historical, cultural, social, and economic preconditions and conditions for the organization of tourist and recreational activity and tourism products formation is given. The tourism development strategy is described. Structural and managerial synergy is characterized. The advantages of tourism development for agriculture and construction industry are shown.

***Keywords:** highly structured social and economic facility, tourist and recreational complex, synergistic effect, structural synergy, managerial synergy, tourist and recreational cluster, recreational potential.*

ВСТУП

У рамках розвитку соціально-економічної системи регіону особливе місце посідають питання управління таким складним системним утворенням, як туристично-рекреаційний комплекс,



зумовлені особливостями його функціонування, складністю проблем розвитку і актуальністю їхнього вирішення.

Туризм впливає на розвиток усіх галузей економіки, однак цей вплив розвивається в традиційній статистиці, оскільки доходи, що генеруються туризмом, враховуються в інших галузях, а показники самої галузі туризму виявляються значною мірою заниженими.

Відсутність підходу до оцінки галузі туризму як єдиного цілого обумовлює недооцінку його значущості і, як наслідок, невірну розстановку пріоритетів та ініціатив у розподілі інвестиційних ресурсів. Проблема адекватного статистичного відображення внеску туристично-рекреаційного комплексу в економіку України є надзвичайно актуальною.

Дослідженням туристичного потенціалу регіону та особливостей розвитку туристично-рекреаційного комплексу займаються багато науковців, зокрема такі: Л. О. Агафонова, А. Б. Гайдук, З. В. Герасимчук, П. В. Гудзь, О. О. Бейдик, М. П. Бутко, О. О. Безносок, Ю. П. Гуменюк, В. І. Мацола, Л. Г. Чернюк, Л. М. Черчик, І. Ю. Швець та ін. Кожен дослідник використовує різні підходи до вивчення економічних явищ і процесів, що стосуються туристично-рекреаційного комплексу. Дослідники формують власну сукупність показників, що є індикаторами розвитку туристично-рекреаційного комплексу в регіоні, країні, на основі яких визначають перспективи розвитку ринку туристичних послуг.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення оптимального статистичного відображення внеску туристично-рекреаційного комплексу в економіку країни та перспектив розвитку туристично-рекреаційного комплексу України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Туристично-рекреаційний комплекс як частина загального господарського комплексу регіону являє собою нові форми кооперування туристичних та взаємопов'язаних галузей. Діяльність належних до них туристичних, рекреаційних та підприємств і організацій інфраструктури регіону спрямована на створення, просування і реалізацію унікальних туристичних продуктів території. Для них характерно:

- об'єднання тісними виробничими та економічними зв'язками,
- спільне оптимальне використання географічного положення і ресурсів території, займаної комплексом,
- координація державними та (або) іншими структурами (консультативний орган, рада, асоціація) [4].

Туристично-рекреаційний комплекс як структурний соціально-економічний об'єкт з позиції системного підходу являє собою цілісну



сукупність підсистем, що у певних опосередкованих територією взаємозв'язках між собою і у взаємозв'язку з іншими системами вищого порядку, зокрема соціально-економічною, політико-правовою, екологічною та іншими, включає підсистему первинної мотивації, підсистему забезпечення перебування, підсистему виробництва і реалізації туристичних продуктів, підсистему підтримки та розвитку туристично-рекреаційного комплексу і підсистему споживачів туристичного продукту. Загально визнаними економічними функціями туризму є виробнича, а також функції забезпечення зайнятості та створення доходу. Реалізація цих функцій визначає місце туризму в економіці регіону.

Туризм впливає на розвиток усіх галузей економіки, однак цей вплив розмивається в традиційній статистиці, оскільки доходи, що генеруються туризмом, враховуються в інших галузях, а показники самої галузі туризму виявляються значною мірою заниженими.

Розвиток туризму сприяє зростанню ефективності інших галузей економіки за рахунок синергії. У цьому випадку мають місце два типи синергізму – структурний і управлінський. Структурний синергізм – при якому ефект виникає за рахунок об'єднання ресурсів суміжних галузей. Управлінський синергізм дозволяє досягти більш високої якості управління регіональної економічною системою.

У межах туристично-рекреаційного кластера також можуть бути забезпечені такі види синергії:

- просування (зниження питомих витрат за рахунок єдиної маркетингової стратегії і реклами загального бренду);
- виробництва (збільшення туристичних потоків і завантаження засобів розміщення веде до розширення клієнтської бази підприємств громадського харчування та інших підприємств сфери послуг і розваг);
- інвестування (ефект злиття фінансових ресурсів різних бізнесів);
- управління (оптимальне використання кадрового потенціалу територій).

Туризм стимулює розвиток галузей, для яких обслуговування туристів не є основним видом діяльності. Це підприємства торгівлі, культури тощо [2].

Найбільший інтерес являє оцінка синергетичного ефекту від розвитку туризму для агропромислового комплексу та виробництва будівельних матеріалів, оскільки ці напрямки можна виділити в якості пріоритетних.

Для сільськогосподарського виробництва зростання кількості туристів і екскурсантів, які прибувають на територію України, збільшує місткість ринку і сприяє:

- розвитку виробництва екологічно чистих продуктів харчування, попит на які зростає, незважаючи на їхню високу вартість;



- зростанню попиту на продукцію агропромислового комплексу з боку підприємств громадського харчування;
- розвитку підприємств оптово-роздрібної торгівлі, що реалізують продукцію агропромислового комплексу і орієнтовані на транзитний потік;
- притоку інвестицій у розвиток переробних виробництв і виробництво продукції з високою доданою вартістю [1].

Для будівельної промисловості розвиток туризму означає стійкий попит на продукцію галузі за рахунок:

- реалізації великих інвестиційних проектів з будівництва гірськолижних комплексів;
- активізації будівництва готелів, об'єктів громадського харчування, побутового обслуговування, магазинів та інших об'єктів соціальної інфраструктури;
- приватного житлового будівництва;
- будівництва курортної нерухомості в туристичних центрах із залученням коштів приватних інвесторів.

Розглядаючи вплив розвитку туризму на економіку і соціальну сферу регіону, можна виділити вплив прямий і непрямий.

Прямий вплив розуміється як результат вкладу туристичних грошей у підприємства туристично-рекреаційного комплексу, матеріальне забезпечення його працівників та створення нових робочих місць.

Непрямий вплив проявляється в ефекті мультиплікатора, який виникає внаслідок циркуляції туристичних витрат в регіоні. Розрізняють:

- мультиплікатор доходу;
- мультиплікатор продажу;
- мультиплікатор обсягу виробництва;
- мультиплікатор зайнятості;
- інвестиційний мультиплікатор.

Варто охарактеризувати кожен з мультиплікаторів. Мультиплікатор доходу – додатковий дохід, отриманий у результаті збільшення витрат туристів. Мультиплікатор продажу – додаткові обороти підприємств туристично-рекреаційного комплексу, обумовлені зростанням туристичних витрат. Мультиплікатор обсягу виробництва – обсяг додаткової продукції або послуг, вироблених за рахунок зростання туристичних витрат. Мультиплікатор зайнятості – загальна кількість нових робочих місць, створених за рахунок зростання туристичних витрат (відношення числа робочих місць, створених додатковими витратами, до загального числа робочих місць у туристичній галузі). Цей показник може бути використаний для оцінки



соціальної ефективності розвитку туризму в регіоні. Інвестиційний мультиплікатор – вплив капіталовкладень на сумарний дохід.

Коректній оцінці мультиплікативного ефекту від розвитку туризму для економіки України заважає висока частка тіньового сектору у цій галузі.

Розвиток туристичної сфери збільшить надходження до бюджетів усіх рівнів за рахунок збільшення доходів від прямих і непрямих послуг, максимальної існуючої матеріальної бази оздоровлення та відпочинку, реалізації сувенірів і виробів народних промислів.

Розвиток високоефективного туристичного комплексу підвищить його привабливість як сфери міжнародного підприємництва і ділового співробітництва, створить стимули для припливу капіталу в економіку.

Природні умови України дозволяють розвивати практично всі види туризму і відпочинку, в тому числі такий перспективний і високоприбутковий напрямок, як гірськолижний.

З погляду рекреаційного районування Україна може бути розділена на два райони – степовий і гірський, а також на зони відповідно до напрямку туристично-рекреаційної діяльності. Найбільш перспективним для розвитку туризму є гірський район, в якому сконцентровані основні природно-рекреаційні ресурси.

У степовій зоні перспективним напрямком може стати туристичне освоєння територій, розвиток напрямків, пов'язаних з відпочинком на воді, а також етнотуризм.

На сьогоднішній день утворена структура колективних місць розміщення не дозволяє повною мірою задовольнити зростаючий попит на туристичні послуги ні кількісно, ні якісно в силу фізичного та морального зносу матеріально-технічної бази галузі. Збільшення числа ліжко-місць в останні роки відбувається значною мірою за рахунок будівництва міні-готелів і баз відпочинку [3].

Аналіз ринку з різних видів туризму в розрізі «частка ринку» / «темп зростання» за методологією VCG показує, що основним активом нині є напрямки санаторно-курортного відпочинку, культурно-пізнавального і соціального туризму, а проблемою є відсутність «зірок». У зв'язку з цим основні маркетингові зусилля повинні бути сконцентровані на напрямках, що дозволяють отримати найбільше зростання обороту туристичної галузі, в першу чергу – розвитку гірськолижного напрямку.

Незважаючи на досить високі темпи зростання обсягу наданих туристичної галузю послуг у період 2007–2014 рр., їхня частка в загальному обсязі платних послуг, за даними державної статистики по Україні, склала 1,9–3,8 %. Існуюча система статистичного обліку не дозволяє адекватно відобразити внесок галузі у соціально-економічний розвиток регіону, розрахувати виникаючий мультиплікативний ефект з урахуванням непрямих генерованих доходів.



Туризм є однією з найбільш динамічно розвинених, економічно ефективних і перспективних галузей світової і української економіки. У зв'язку з цим більшість суб'єктів декларує необхідність розвитку туристично-рекреаційного сектору в числі найважливіших напрямів регіональної економіки.

Україна володіє унікальним природно-ресурсним і рекреаційним потенціалом, багатою культурно-історичною спадщиною, тому однією із зон випереджального розвитку регіону в стратегічній перспективі має стати туристично-рекреаційний кластер.

Виділення розвитку туризму в числі найважливіших пріоритетів соціально-економічного розвитку України – це можливість забезпечити високий рівень життя населення на базі розширення сектору послуг в економіці регіону, переходу до раціонального невиснажливого природокористування, формування сучасної транспортної, виробничої та соціальної інфраструктури, підвищення рівня сервісу в усіх галузях.

Розвиток туристично-рекреаційного комплексу в рамках сталого розвитку можна визначити як стабільний, збалансований розвиток галузі в межах господарської ємності регіональних екосистем, що забезпечує прогресивну динаміку добробуту нинішнього покоління і здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [4].

Туристично-рекреаційний потенціал можна визначити як сукупність природних, історико-культурних, соціально-економічних передумов і умов для організації туристично-рекреаційної діяльності й формування туристичних продуктів.

Вигідне географічне положення і сусідство з центрами «рекреаційного попиту», якими є економічно розвинені регіони, природно-кліматичні чинники, багаті культурні традиції, наявність великої кількості пам'яток історії та культури складають основу туристично-рекреаційного потенціалу України.

Нині туризм є однією з найперспективніших галузей економіки України. Беручи до уваги ландшафтні особливості території країни, її багату культурно-історичну насиченість, традиційний життєвий уклад, особливого поширення в Україні отримали такі види туризму, як санаторно-курортний, культурно-пізнавальний, напрями активного відпочинку – пішохідний, гірський, альпінізм тощо, а також неорганізовані форми гірськолижного відпочинку, авто- і мототуризму [5].

Передумовами й загальними закономірностями розвитку туризму та рекреації, які визначають необхідність забезпечення сталого розвитку туристично-рекреаційного комплексу України, є:

- постійне підвищення попиту на туристично-рекреаційні послуги з боку населення великих міст і мегаполісів, у тому числі на послуги «вихідного дня»;
- підвищення вимог до якості та різноманітності туристично-



рекреаційних послуг;

– зростання інтересу до різних напрямів екотуризму, що обумовлює інвестиційну привабливість територій національних парків і природних заповідників як об'єктів туристичної індустрії;

– можливість отримання додаткового ефекту, обумовленого прямим і непрямим впливом розвитку туризму на соціально-економічний розвиток регіону в цілому.

Природні і кліматичні умови України дозволяють успішно розвивати практично всі види туризму і відпочинку, як зимового, так і літнього.

ВИСНОВКИ

Природні умови України дозволяють розвивати практично всі види туризму і відпочинку, в тому числі такий перспективний і високоприбутковий напрямок, як гірськолижний.

Незважаючи на досить високі темпи зростання обсягу наданих туристичної галузю послуг у період 2007–2014 рр., їхня частка в загальному обсязі платних послуг, за даними державної статистики по Україні, склала 1,9–3,8 %. Існуюча система статистичного обліку не дозволяє адекватно відобразити внесок галузі у соціально-економічний розвиток регіону, розрахувати виникаючий мультиплікативний ефект з урахуванням непрямих генерованих доходів.

Україна володіє унікальним природно-ресурсним і рекреаційним потенціалом, багатою культурно-історичною спадщиною, тому однією із зон випереджального розвитку регіону в стратегічній перспективі має стати туристично-рекреаційний кластер.

Виділення розвитку туризму в числі найважливіших пріоритетів соціально-економічного розвитку України – це можливість забезпечити високий рівень життя населення на базі розширення сектору послуг в економіці регіону, переходу до раціонального невиснажливого природокористування, формування сучасної транспортної, виробничої та соціальної інфраструктури, підвищення рівня сервісу в усіх галузях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агафонова Л., Агафонова О. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Київський ун-т туризму, економіки і права. К. : Знання України, 2002. 352 с.
2. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление / пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. 7-е изд. СПб. : Питер, 2007. 496 с.
3. Афоничкин А. И., Михаленко Д. Г. Управленческие решения в экономических системах : учебник для вузов. СПб. : Питер, 2009. 480 с.
4. Лихоманкова О. В. Стан і перспективи регіонального розвитку туризму в Україні // Актуальні проблеми економіки. № 6 (36). 2004. С. 149–155.
5. Уніят А., Альховіцька О. Перспективи розвитку ринку готельних послуг в Україні: світовий досвід та вітчизняна практика // Вісник ТАНГ. № 5-2. 2005. С. 257–265.

Дата надходження до редакції – 21.08.2017 р.



ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

УДК 336.025

JEL Classification: H20, H21

Пасічник Ю. В.

*Національний університет біоресурсів і природокористування
України, м. Київ*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Створення оптимальної податкової системи є стратегічною метою для будь-якої держави. У статті досліджено основні аспекти сучасної податкової системи України і визначено доцільність аналізу впливу податкових регуляторів на економічний розвиток країни. Висвітлено основні тенденції та напрямки вдосконалення податкової системи в Україні.

Ключові слова: податки, податкова система, бюджет, доходи, видатки, інструменти, регулювання.

Pasichnyk Yu.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

TRANSFORMATION OF THE TAX SYSTEM IN UKRAINE ALONG THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Building an optimal tax system is a strategic objective for any state. The paper analyses the main aspects of the Ukraine contemporary tax system. The author analyses the impact of tax controls on the country's economic growth and provides the results of this analysis. Highlights the main trends and directions of improvement of the tax system in Ukraine.

Keywords: taxes, tax system, budget, revenue, costs, tools, regulation.

ВСТУП

Україна, як і більшість країн, що розвиваються, зіткнулась із політичними, економічними та адміністративними проблемами щодо побудови ефективної податкової системи в умовах євроінтеграції. Адже жодна держава не може існувати без податків як вагомому інструменту наповнення бюджету та фінансування соціальної сфери.



Варто зазначити, що з метою подолання економічної та політичної нестабільності в державі в Україні активно впроваджувались реформи не лише у фінансовій сфері. Значна увага була зосереджена на реформуванні освіти, системи охорони здоров'я, збройних сил тощо. У створеному механізмі перерозподілу доходів вирішальна роль належить оподатковуванню, а саме встановленню та скасуванню податків, обґрунтуванню податкових ставок і пільг, які відіграють значну роль у формуванні державного бюджету. Виходячи із цього, податки виконують фіскальну, соціальну й регулюючу функції, а податкова реформа, що реалізується, носить доволі складний характер, адже здебільшого впливає на інтереси не лише пересічних громадян та підприємців, а й на функціонування конгломератів.

Проте основними позитивними результатами трансформацій в Україні доцільно вважати впровадження нової системи управління державними фінансами. Сучасний етап ознаменувався реалізацією основних принципів податкової реформи, що були зумовлені як внутрішніми чинниками, так і євроінтеграційними процесами в державі. Але, незважаючи на підвищений науковий інтерес до проблем розвитку податкової системи та реформ, що вже реалізовані, і дотепер відсутній комплексний підхід щодо формування ефективної податкової системи, яка буде максимально стійкою до впливу екзогенних і ендогенних чинників.

Теоретичні засади та практичний інструментарій формування податкової системи в умовах євроінтеграції досліджено в наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Так, проблеми формування ефективної податкової системи висвітлено у працях З. Варналія, В. Вишневського, Н. Давиденко, А. Крисоватого, І. Лютого, В. Мірошника, Л. Тарангул, Л. Сідельникової, К. Швабія та інших учених.

Податкова система побудована відповідно до принципів, які відображають об'єктивні вимоги погодження формування податкової системи з якісними й кількісними параметрами загального економічного розвитку, зменшать або нейтралізують негативні наслідки наявної системи оподаткування. Сучасні дослідники проблем функціонування податкової системи класифікують її принципи за такими напрямками, як організаційний, економічний та правовий, що відповідають принципам побудови податкової системи, які визначені в ст. 4 Податкового кодексу України [8].

Незважаючи на значні здобутки вчених у питаннях податкових трансформацій, дотепер відсутній єдиний підхід щодо поняття податкової системи країни. Так, В. Глухова, О. Борисенко та Ю. Чиж вважають, що податкова система є сукупністю встановлених у країні податків, зборів і платежів, які взаємопов'язані між собою та органічно доповнюють один одного, але мають різну цілеспрямованість [3,



с. 116]. На думку Р. Тульчинського та М. Змієнко, «податкова система є рівнем розвитку економіки, соціальної сфери, зовнішньої і внутрішньої політики, традицій народу, географічного положення тощо» [9, с. 42].

З позиції фактору розвитку економіки, формування повноцінних суб'єктів ринкової економіки з одночасним поступовим розв'язанням проблем скорочення дефіциту бюджету й досягнення фінансової стабілізації з поступовим переходом до економічного зростання досліджує податкову систему Н. Вахновська [2, с. 307]. І. Лютий вважає, що «податкова система – це сукупність встановлених у країні податків, які взаємопов'язані між собою, органічно доповнюють один одного, не заходять у суперечність із системою в цілому та іншими її елементами» [6, с. 23].

Отже, теоретично податкова система характеризує сукупність податків, зборів, платежів, порядок нарахування та сплати яких регламентується законодавством. Проте варто зазначити, що, незважаючи на значні здобутки науковців, обґрунтування та впровадження концепцій реформування податкової системи, дотепер залишається низка питань як практичного, так і правового регулювання реалізації податкової політики в Україні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основною метою статті є дослідження сучасного стану податкової системи в Україні, аналіз проведених реформ та визначення подальших напрямів її регулювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Податкова система відіграє ключову роль у функціонуванні сучасних економічних систем. Податкові надходження становлять 30–50 % національного доходу значної кількості розвинених країн. Більшість країн світу намагається подолати власні фіскальні дисбаланси за допомогою збільшення фінансових ресурсів, використовуючи податкові інструменти, а відтак намагається сформувати оптимальну структуру податкової системи. Створення ефективної податкової системи відбувається під впливом зовнішнього середовища, враховуючи економічні інтереси та особливості розвитку країни.

Економічна сутність податків полягає в тому, що вони відображають виробничі відносини щодо вилучення частини національного доходу з метою фінансування державою своїх функцій та завдань.

Основна проблема – створення ефективної податкової системи – полягає у визначенні джерел і видів податків, оскільки будь-який податок повинен сприяти регулюванню податкового навантаження та стимулювати платників виконувати власні податкові зобов'язання.



Необхідно побудувати податковий механізм, який дозволить визначати ефективність чинної системи оподаткування і відповідатиме сучасним реаліям розвитку суспільства.

Податки із примітивної форми утворення бюджетних доходів давно вже стали основним регулятором відтворювального процесу, тим самим впливаючи на темпи економічного зростання та умови функціонування економіки країни.

Основи сучасної податкової системи були закладені з отриманням Україною суверенітету в 90-х р. ХХ ст. У цей період урядом повсякчасно розроблялись і реалізовувались проекти щодо вдосконалення справляння податків як за допомогою посилення податкового контролю, так і зміни законодавства в напрямі встановлення та стягнення податків, що мало здебільшого короткостроковий результат.

Умовно розвиток податкової системи України можна поділити на такі етапи:

- становлення й формування національної податкової системи (1991–1995 рр.), а саме прийняття у червні 1991 р. Закону України «Про систему оподаткування», що визначив власну концепцію податкової системи у країні;

- реформування податкової системи, адаптування до ринкових умов господарювання (1996–2003 рр.) – прийняття Закону України «Про внесення змін у Закон України «Про систему оподаткування» (1997), нова редакція Закону «Про систему оподаткування»;

- вдосконалення податкового законодавства (2004–2009 рр.), розробка проекту Податкового кодексу України, реформа у бюджетній сфері (впровадження програмно-цільового підходу складання бюджетів);

- прийняття Податкового кодексу України, реформи в податковій сфері в умовах світової фінансової кризи (з 2010 р. і дотепер).

Характерною особливістю кожного з окреслених етапів є прийняття низки нормативно-правових актів, які визначали як базові правила оподаткування, так і стратегічне й середньострокове планування розвитку національної податкової системи [7].

Серед основних результатів реформ і перетворень у податковій сфері України доцільно визначити прийняття Податкового кодексу, адже прийняття цього правового акта дозволило врегулювати значні питання та неузгодженості в плані справляння податків. Так, кодексом було зменшено кількість податків і зборів, що сплачуються на різних рівнях бюджетної системи. Зокрема, кількість загальнодержавних платежів зменшилась з 29 до 17, а місцевих – з 14 до 5 податків і зборів.

Кодексом також було скасовано стягнення таких неефективних місцевих податків і зборів, як комунальний податок, податок на



рекламу, ринковий збір, збір за право використання місцевої символіки, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі, адже витрати на адміністрування даних платежів зазвичай перевищували їхні реальні суми. Новацією кодексу стала заміна податку із власників транспортних засобів збором за першу реєстрацію транспортного засобу та запровадження податку на нерухоме майно.

У напрямі оподаткування заробітної плати було встановлено єдину ставку нарахування єдиного соціального внеску в розмірі 22 % до всіх видів доходів. З метою послаблення податкового навантаження на підприємства було запроваджено поступове скорочення податку на прибуток до 19 % (станом на січень 2017 р.).

Але попри значні позитивні тенденції в напрямі здійснених реформ, залишається низка недоліків реалізації податкової політики, а саме:

- непостійність і недосконалість законодавства, що в результаті негативно впливає на підприємництво та домогосподарства. Так, до Податкового кодексу з 2010 р. уже внесено значну кількість змін і доповнень, лише в 2017 р. було внесено одинадцять поправок [8];

- установлення необґрунтованих податкових пільг та канікул без визначення економічної ефективності таких преференцій;

- значне навантаження на бізнес – встановлення надмірно високих податкових ставок;

- вагомий вплив груп особливих інтересів, зміна пріоритетів, і відсутність наукового аналізу реалізації політичних реформаций;

- необґрунтоване та невиважене намагання адаптувати досвід провідних країн у вітчизняну систему оподаткування, не враховуючи специфічні риси країни тощо.

На відміну від країн Європейського Союзу, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави та не сприяє зростанню економічної активності підприємців і носить переважно фіскальний характер. Проте варто зазначити, що сучасний етап податкової реформи відрізняється високою динамічністю, активно реалізується загальна концепція розвитку податкової системи.

Ефективність податкової системи країни характеризується рівнем податкового навантаження й надходженням податків до державного бюджету країни. За час реформ наповнення бюджету значно змінилось як у структурі, так і за джерелами формування (табл. 1).

Надходження до зведеного бюджету України за перші три квартали 2017 р. становили 741,1 млрд грн (+41,1 % у порівнянні з 2016 р.). Щодо виконання планових показників: за III кв. 2017 р. було отримано 75,0 % річних призначень, у той час як 2016 року наповнюваність становила 67,1 %.



Збільшення податкових надходжень до державного бюджету (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) у 2017 р. становило 43,7 %. Загальний річний план наповнення державного бюджету виконано на 75,8 %, що свідчить про високу ймовірність перевиконання поточного плану за результатами року.

Таблиця 1

Доходи зведеного, державного та місцевих бюджетів
у січні – вересні 2014–2017 рр.

Стаття	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. проти 2016 р.	
					абсолютний приріст, млрд грн	темп приросту, %
Зведений бюджет, млрд грн, у т. ч.:	333,4	467,9	525,3	741,1	215,8	41,1
- загальний фонд	286,2	431,6	481,2	644,1	162,9	33,9
- спеціальний фонд	47,2	36,3	44,1	97,0	52,9	120,0
Державний бюджет (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд грн, у т. ч.:	259,3	381,9	404,5	581,1	176,6	43,7
частка у доходах зведеного бюджету, %	77,8	81,6	77,0	78,4	X	X
- загальний фонд	227,3	359,3	376,1	508,6	132,5	35,2
- спеціальний фонд	32,0	22,6	28,4	72,5	44,1	155,3
Місцеві бюджети (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд грн, у т. ч.:	74,1	86,0	120,8	160,0	39,2	32,5
частка у доходах зведеного бюджету, %	22,2	18,4	23,00	21,6	X	X
- загальний фонд	58,9	72,3	105,0	135,5	30,5	29,0
- спеціальний фонд	15,2	13,7	15,8	24,5	8,7	55,1

Джерело [1, с. 31]

Що стосується податкових надходжень, то збільшення відбулося за всіма основними статтями. Зокрема, податок на доходи фізичних осіб збільшився на 27,5 %; податок на прибуток підприємств – на 12,1 млрд грн, акцизний податок із вироблених в Україні товарів – на 21,8 % тощо.

Збільшилися також і неподаткові надходження на 47,8 млрд грн (рис. 1). Це сталося в першу чергу внаслідок перерахування Національним банком України 30,0 млрд грн коштів відповідно до Закону України «Про Національний банк України» [5].

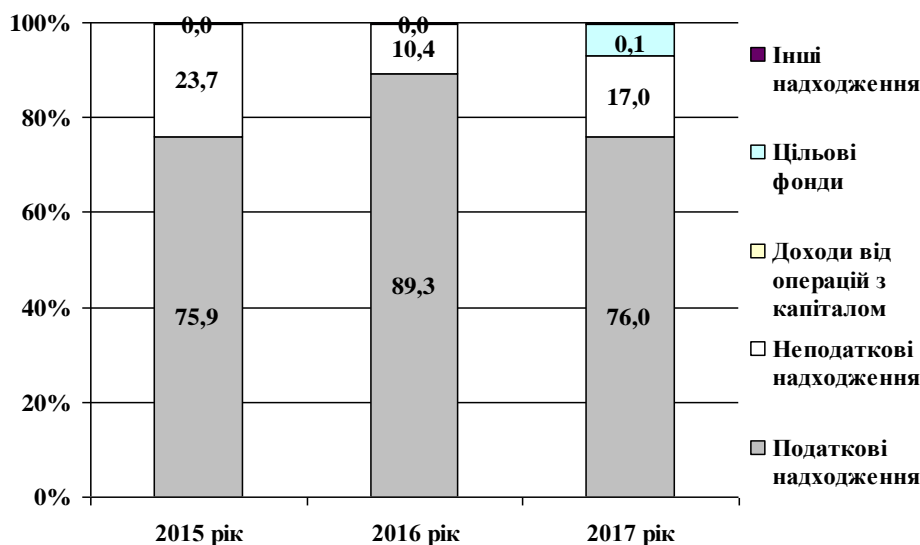


Рис. 1. Структура доходів державного бюджету України за січень – вересень 2015–2017 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [5]

Результати реформ відповідно вплинули й на наповнення місцевих бюджетів (табл. 2). У січні – вересні 2017 р. до місцевих бюджетів надійшло 140,8 млрд грн податкових надходжень, що на 34,8 % більше в порівнянні з 2016 р.

Таблиця 2

Доходи місцевих бюджетів у січні – вересні 2013–2017 рр., млрд грн

Стаття	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Темп приросту, %
Податок на доходи фізичних осіб	46,9	45,6	38,2	56,4	78,3	38,8
Акцизний податок на роздрібний продаж підакцизних товарів	0	0	7,9	8,3	7,7	-7,2
Місцеві податки і збори	5,3	5,8	19,4	30,5	37,9	24,3
Земельний податок і орендна плата за землю	9,7	9,2	11,0	17,7	21,9	23,7
Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва	4,8	5,3	6,3	9,7	13,8	42,3

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Податок на доходи фізичних осіб, незважаючи на значне перерахування до державного бюджету, залишається найбільшим за обсягом джерелом дохідної частини місцевих бюджетів (48,9 %). Частка цього податку, починаючи з 2015 р., після змін у пропорціях його перерозподілу між рівнями бюджетної системи постійно зростає. Так, за три квартали 2017 р. від податку на доходи фізосіб надійшло 78,3 млрд грн (+ 38,8 %). У затвердженій у лютому 2017 р. Кабінетом Міністрів Постанові «Деякі питання зарахування частини акцизного



податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального до бюджетів місцевого самоврядування» [4] визначено розмір зарахування акцизного податку з виробленого та ввезеного пального (13,44 %) до місцевих бюджетів. Внесення таких коректив призвело до скорочення надходжень за цією статтею на 10,1 %.

Починаючи з 2015 р., місцеві податки й збори, до яких зараховано єдиний податок і податки на майно, стали другим за обсягом джерелом наповнення місцевих бюджетів. У звітному періоді було отримано 37,9 млрд грн (+24,3 %). Зростання з січня 2017 р. мінімальної заробітної плати до 3200 грн, що застосовується для розрахунку ставок єдиного податку для 2-ї групи єдиноплатників, привело до збільшення частки цього податку в структурі доходів місцевих бюджетів (табл. 2).

Отже, загальні результати впровадження податкових реформ мають доволі позитивний вплив на формування доходної бази бюджетів. Але варто зазначити, що поряд із позитивними результатами збільшилась кількість випадків ухилення від сплати податків. Також через брак коштів виникла значна заборгованість платників перед бюджетом. Так, за даними Державної фіскальної служби України, за три квартали 2017 р. сума податкового боргу становить 81,2 млрд грн [5].

Проте в умовах глобалізації суспільства існує певна гармонізація податкових систем і податкової політики, здійснюється певна уніфікація податкових систем різних країн, що вимагає координації показників і механізмів податкових систем, податкового законодавства, розв'язання проблем подвійного оподаткування тощо.

Економічна інтеграція України до ЄС свідчить, що податки в сучасних умовах почали відігравати якісно нову роль, що дозволяє виокремити інтеграційну функцію податкової системи.

ВИСНОВКИ

Структура податкової системи має бути сформована відповідно до реальних економічних принципів, серед яких доцільно виокремити:

- досягнення гармонізації встановлених податків із середовищем податкової системи, тобто запровадження реального рівня оподаткування в межах чинного законодавства;
- запобігання корупційним схемам приховування доходів та ухилення від сплати податків;
- встановлені податки мають відповідати економічним реаліям країни і мати чітко визначений економічний ефект;
- рівень податкового навантаження не повинен порушувати баланс економічного й соціального розвитку;



– режим адміністрування податків має бути прозорим і максимально адаптованим до європейських вимог;

– забезпечення стабільності законодавства: норми й термінологія податкового законодавства повинні відповідати встановленим чинним законодавством нормам і поняттям, а внесення змін повинні бути регламентовані тощо.

Податкова реформа на всіх етапах розвитку суспільства є однією з найбільш очікуваних реформ для бізнесу та інвесторів в Україні, адже жодна влада за період незалежності України так і не змогла побудувати ефективну податкову систему.

Закони формування податкової системи визначають основні принципи і правила функціонування економічних відносин, дотримання яких дозволяє використовувати наявний економічний потенціал суспільства й нейтралізувати можливі негативні наслідки оподаткування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за січень-вересень 2017 року / [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. К., 2017. 86 с.
2. Вахновська Н. А. Реформування податкової системи України в контексті вдосконалення податкового законодавства // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2011. Вип. 7 (2). С. 306–309.
3. Глухова В. І., Борисенко О. М., Чиж Ю. В. До питання реформування податкової системи України // Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. 2008. Випуск 1 (48). Частина 1. С. 116–119.
4. Деякі питання зарахування частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального до бюджетів місцевого самоврядування : постанова Кабінету Міністрів України № 96 від 8 лютого 2017 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/96-2017-%D0%BF>.
5. Надходження податків і зборів: Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nahodjennya-podatkiv-i-zboriv--obovyaz/nahodjennya-podatkiv-i-zboriv/>.
6. Податкова система : навч. посіб. / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк та ін.; за ред. І. О. Лютого. К. : Центр учбової літератури, 2009. 454 с.
7. Податкові реформи в Україні: біг по колу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://news.finance.ua/ru/news/-/357365/nalogovye-reformy-v-ukraine-beg-po-krugu>.
8. Податковий кодекс України : закон від 2 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами і доповненнями (у редакції від 07.09.2017) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
9. Тульчинський Р. В., Змієнко М. О. Податкова система України, її недоліки та шляхи реформування // Економічний вісник НТУУ «КПІ» : зб. наук. праць. 2009. № 6. С. 42–47.
10. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23593>.

Дата надходження до редакції – 20.09.2017 р.



Тарангул Л. Л.

Університет державної фіскальної служби України

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті досліджено особливості бюджетно-податкової політики України, визначено її проблеми й перспективи. Обґрунтовано необхідність проведення реформ бюджетно-податкової політики відповідно до інтересів держави та її населення, які передбачають заходи щодо стабілізації економіки шляхом адекватних змін із належним урахуванням поточних фінансових ризиків у країні.

Ключові слова: бюджетно-податкова політика, інструменти, податки, доходи, видатки, ВВП.

Tarangul L.

University of State Fiscal Service of Ukraine

FISCAL POLICY OF UKRAINE: REALITIES AND PROSPECTS

The article analyses the features of Ukraine's fiscal policy and defines its problems and perspectives. The necessity of carrying out fiscal policy reforms in accordance with the interests of the state and its population, which envisions measures for stabilizing the economy by means of adequate changes, taking into account current financial risks in the country, is substantiating.

Keywords: fiscal policy, instruments, taxes, revenues, expenditures, GDP.

ВСТУП

Пріоритетним завданням уряду на всіх етапах стабілізації економіки країни є побудова адекватних механізмів реалізації фінансової політики держави. Основними інструментами такого механізму виступають бюджетно-податкова та кредитно-грошова політика. Саме бюджетно-податкова політика є одним із головних інструментів державного регулювання економіки, яка безпосередньо пов'язана з державним бюджетом, податками та грошовими потоками.

У реаліях України, що намагається побудувати правову державу та подолати наслідки світової фінансової кризи, повсякчасно зростає значення й роль бюджетно-податкової політики. Адже саме за допомогою бюджетно-податкової політики реалізуються такі



загальнодержавні функції, як мобілізація бюджетних коштів, їхній цільовий розподіл, забезпечення розв'язання соціально-економічних проблем країни.

Отже, серед основних завдань, які сьогодні стоять перед урядом, є не лише використання наявних методів регулювання бюджетно-податкової системи, але й визначення їхньої ефективності. Необхідною є розробка нових і вдосконалення чинних моделей реформування бюджетної та податкової системи, що будуть відповідати сучасним умовам господарювання.

Проблеми регулювання бюджетно-податкової політики як фактору зростання ефективності економіки залишаються досить актуальними для більшості країн світу та перебувають у полі зору дослідників і науковців. Засновниками теорії бюджетного-податкового регулювання були такі класики економічної теорії, як А. Сміт, Д. Рікардо, У. Петі та інші. Окремим питанням розвитку бюджетно-податкової політики присвячено праці таких вітчизняних науковців, як Т. Боголіб, Т. Куценко, Ю. Пасічник, Л. Рябушка, С. Свешніков, В. Юрченко та інших. Але, незважаючи на накопичений за цей період досвід, ураховуючи темпи розвитку суспільства, подальше реформування бюджетно-податкової політики й надалі потребує досліджень і формування механізмів регулювання економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження бюджетно-податкової політики й відносин, сформованих у фінансовій сфері, які потребують удосконалення за допомогою податкових інструментів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бюджетно-податкова політика у загальному розумінні – це державні видатки та рівень оподаткування, які впливають на економіку країни [9].

Сучасна бюджетно-податкова політика визначає основні напрями використання державних фінансових ресурсів, методів фінансування й основні джерела виконання бюджету [7, с. 9].

Необхідність удосконалювання механізмів бюджетно-податкової політики зумовлена значним посиленням соціального розшарування населення, низьким рівнем заробітної плати, незацікавленістю підприємництва у виконанні податкових зобов'язань і, як наслідок, розвитком тіньового сектору економіки.

Бюджетно-податкова політика, теоретично обґрунтована Кейнсом, була вперше успішно застосована на практиці Рузвельтом у межах програми «Нового курсу» у часи Великої депресії в США. Її було розроблено з метою подолання економічних труднощів, зумовлених кризовими явищами, а також для уникнення деяких

майбутніх ринкових невдач і забезпечення ефективності та соціальної справедливості там, де ринок не здатен саморегулюватися [5, с. 10].

Тому заведено вважати, що основною метою бюджетно-податкової політики є державний вплив на економіку за допомогою управління складовими державних фінансів: державними видатками, трансфертами, податками, бюджетним дефіцитом і державним боргом.

Відповідно до окресленої мети вважаємо за доцільне виокремити такі основні завдання бюджетно-податкової політики:

- стимулювання економічного зростання в період рецесії;
- досягнення високого рівня зайнятості при помірних темпах інфляції;
- зменшення коливань економічного циклу з метою стабілізації економіки країни.

Реалізація визначених завдань можлива лише за умови існування в країні адекватного механізму регулювання економічних процесів. Ефективність такого механізму напряму залежить від вибору видів і кількості податків, від величини податкових ставок, від видів і розмірів податкових пільг, адже саме податкові інструменти дозволяють не лише концентрувати ресурси на потребах суспільства й економіки, але й вирішувати низку конкретних завдань фіскальної політики уряду.

Залежно від державного устрою бюджетно-податкова політика може носити дискреційний або недискреційний характер (рис. 1).

Вагомий внесок у формування дискреційної бюджетно-податкової політики було здійснено Дж. М. Кейнсом [4, с. 90]. Питання недискреційної бюджетно-податкової політики та принципи реалізації монетарної політики були досліджені в працях М. Фрідмена.

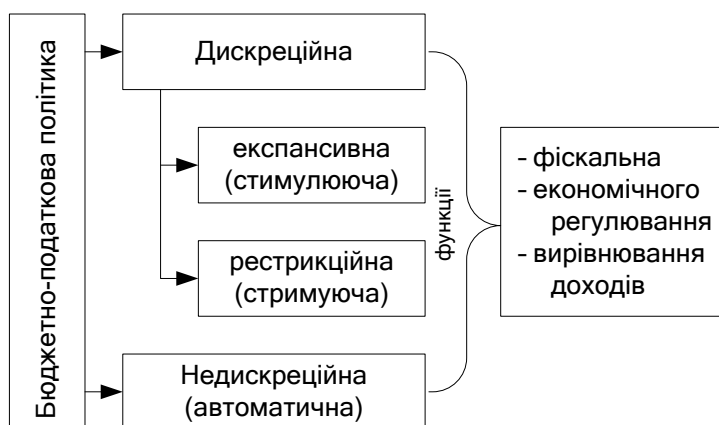


Рис. 1. Види та функції бюджетно-податкової політики

Джерело: сформовано автором

Дискреційна бюджетно-податкова політика передбачає реалізацію заходів уряду щодо забезпечення повної зайнятості та



створення неінфляційного ВВП шляхом зміни державних видатків, системи оподаткування і підходів до формування державного бюджету загалом. Залежно від визначеної мети дискреційна бюджетно-податкова політика може носити стимулюючий або стримуючий характер [6]. Стимулююча політика спрямована на розширення сукупного попиту, вона передбачає зниження податків і збільшення державних видатків, що відповідно призводить до зростання дефіциту. Стримуюча політика, у свою чергу, спрямована на скорочення сукупного попиту, передбачає збільшення кількості податків і зменшення урядових витрат, в окремих випадках може сприяти виникненню бюджетного профіциту.

Для недискреційної (автоматичної) бюджетно-податкової політики характерним є виникнення бюджетного дефіциту або профіциту в результаті дії автоматичних стабілізаторів економіки (впровадження прогресивної податкової системи і трансфертних платежів).

Реалізація бюджетно-податкової політики здійснюється за допомогою низки власних інструментів – економічних агрегатів, застосування яких сприяє досягненню мети бюджетно-податкових векторів розвитку економіки. Вибір інструментів бюджетно-податкової політики залежить від загальної політики, визначеної урядом на поточний рік. Результати використання обраних інструментів виступають індикаторами ефективності впроваджених заходів щодо бюджетно-податкового регулювання економіки та зміни показників національних рахунків.

Безумовно, ВВП є найбільш змістовним індикатором реалізації бюджетно-податкової політики в країні. У кількісному співвідношенні існує певна межа, за якою державні видатки не можуть позитивно впливати на економічне зростання. Якщо державні видатки перевищують 40 % ВВП, то зростання обсягів державного фінансування вже не сприяє збільшенню кількості й покращенню якості одержаних послуг [5, с. 34].

З метою оцінки ефективності використання інструментів бюджетно-податкової політики в Україні здійснено оцінку основних індикаторів економічного зростання.

Реальний ВВП по Україні за 2016 р. збільшився на 2,3 % (у постійних цінах 2010 р. до відповідного періоду 2015 р.) [2]. Зазначимо, що в 28 країнах Європейського Союзу цей показник у середньому становив 1,9 % [8]. Зростанню реального ВВП в Україні сприяло збільшення кінцевих споживчих витрат домогосподарств і валового нагромадження основного капіталу.

Номінальний ВВП (рис. 2) 2016 р. становив 2383,2 млрд грн, приріст у порівнянні із 2015 р. – 19,8 %. Отже, за досліджуваний період рівень ВВП збільшився більш як удвічі. Таке суттєве



збільшення зумовлено як зростанням реального ВВП, так і значним розміром дефлятора ВВП, що відображає зміну цін на всі вироблені товари та надані послуги. У 2016 р., за даними Міністерства фінансів України, цей показник дорівнював 17,1 %.

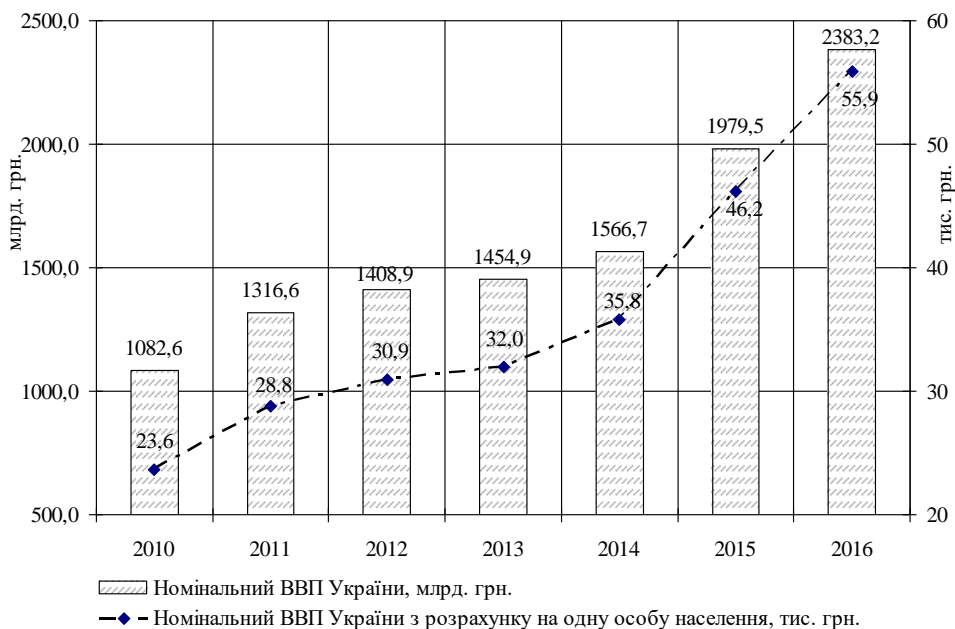


Рис. 2. Динаміка ВВП по Україні за 2010–2016 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [2]

Упродовж останніх 10 років відбувається постійне зростання впливу держави на економіку, на що вказує збільшення частки державних видатків у ВВП (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори реалізації бюджетно-податкової політики в Україні

Період	Доходи		Видатки		Дефіцит (профіцит)	
	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП
2008	231686,3	24,44	241454,5	25,47	-12500,7	-1,32
2009	209700,3	22,96	242437,2	26,54	-35517,2	-3,89
2010	240615,2	22,23	303588,7	28,04	-64265,5	-5,94
2011	314616,9	23,90	333459,5	25,33	-23557,6	-1,79
2012	346054,0	24,56	395681,5	28,08	-53445,2	-3,79
2013	339180,3	23,31	403403,2	27,73	-64707,6	-4,45
2014	357084,2	22,79	430217,8	27,46	-78052,8	-4,98
2015	534694,8	27,01	576911,4	29,14	-45167,5	-2,28
2016	616274,8	25,86	684743,4	28,73	-70130,2	-2,94

Джерело: [3]



Результати реалізації основних напрямів бюджетної політики в Україні 2016 р. ознаменувались скороченням частки доходів державного бюджету у ВВП по країні до 25,66 %, у той час як 2015 р. їхня частка становила 27,01 %. Негативним фактом 2016 р. стало зростання дефіциту держбюджету та його частки у ВВП до 2,94 %.

Однією зі складових бюджетно-податкового регулювання економічного зростання є бюджетна політика. Бюджетна політика виступає основним методом прямого державного управління та виконує перерозподільну функцію держави. Саме за допомогою інструментів бюджетної політики держава здійснює фінансування поточних видатків і сприяє реалізації принципів соціальної політики уряду. Бюджетні й податкові реформи, що відбуваються в Україні, відповідно мають вагомий вплив і на результати виконання бюджетів усіх рівнів. Так, податкові реформи 2015 р. значно змінили наповнюваність місцевих та державного бюджетів як у розрізі статей, так і за платниками (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка окремих доходів до державного бюджету України
за 2014–2016 рр., млрд грн

Стаття	2014	2015	2016	Зміна 2016 р. від 2015 р.	
				млрд. грн.	%
Податкові надходження					
ПДВ	189,2	246,9	329,9	83,1	33,6
Податок на доходи фізичних осіб	12,6	45,1	59,8	14,7	32,7
Акцизний податок	44,9	63,1	90,1	27,0	42,8
Податок на прибуток підприємств	39,9	34,8	54,3	19,6	56,3
Плата за користування надрами	18,2	37,0	39,7	2,7	7,3
Ввізне мито	12,4	39,9	20,0	-19,9	-49,8
Відшкодування ПДВ	-50,2	-68,4	-94,4	-26,0	38,0
Інше	13,0	11,1	4,4	-6,8	-60,6
<i>Всього</i>	<i>280,2</i>	<i>409,4</i>	<i>503,9</i>	<i>94,5</i>	<i>23,1</i>
Неподаткові надходження					
Надходження бюджетних установ	22,1	26,4	34,1	7,7	29,0
Надходження від НБУ	22,8	61,8	38,2	-23,6	-38,2
Доходи державних підприємств (окрім НБУ)	5,7	9,3	13,4	4,1	44,7
Адміністративні збори та платежі	5,3	15,0	8,0	-7,0	-46,5
Інше	12,5	7,5	9,9	2,4	32,4
<i>Всього</i>	<i>68,4</i>	<i>120,0</i>	<i>103,6</i>	<i>-16,4</i>	<i>-13,6</i>

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [1, 3]

У 2016 р. до державного бюджету України надійшло 612,1 млрд грн, що на 80,6 млрд грн, або на 15,2 %, більше



відповідного показника 2015 р. Річний план виконано на 101,5 % [3]. Збільшення відбулось у частині податкових надходжень практично за всіма основними джерелами, що свідчить про економічну стабілізацію та певне економічне зростання.

Уперше за останні три роки позитивну динаміку продемонстрував податок на прибуток підприємств. Так, до державного бюджету надійшло 54,3 млрд грн податку, що на 19,6 млрд грн, або на 56,3 %, більше у порівнянні з 2015 р. Іншим податком на доходи, що зараховується до державного бюджету, є податок на доходи фізичних осіб, який перераховано у сумі 59,8 млрд грн (+14,7 млрд грн). Лівову частку (2/3 всіх надходжень) становили доходи у вигляді заробітної плати [1].

Надходження акцизного податку становило 90,1 млрд грн (+42,8 %). При цьому частка надходжень акцизного податку з вироблених в Україні товарів зменшилася і становила 61,2 % від загальних надходжень податку.

У 2016 р. до державного бюджету надійшло 235,5 млрд грн ПДВ (з урахуванням відшкодованого ПДВ). Збільшення відбулося за всіма складовими податку: з вироблених в Україні товарів – на 31,4 млрд грн, або на 29,1 %; із ввезених на територію України товарів – на 42,7 млрд грн, або на 30,8 %.

Водночас на 16,4 млрд грн, або на 13,6 %, зменшилися частка неподаткових надходжень. Це сталося через відсутність у 2016 р. двох видів неподаткових надходжень – плати за видачу ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України, а також коштів, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України» [1]. У 2015 р. ці платежі становили 9,1 млрд грн та 61,8 млрд грн відповідно. Водночас відбулось збільшення частки власних надходжень бюджетних установ та інших неподаткових надходжень.

Аналізуючи результати реалізації основних принципів бюджетно-податкової політики у 2016 р., можна констатувати, що впроваджені реформи мали низку позитивних факторів. Так, рівень ВВП та доходи бюджету зросли. Збільшено фінансування на утримання армії і забезпечення соціальних гарантій населення.

Але поруч із позитивними тенденціями існує й низка негативних змін. У результаті змін у податковому законодавстві відбулося скорочення кількості підприємницьких структур, що неспроможні працювати в сучасних умовах. Значні інфляційні процеси та подорожчання продукції як вітчизняних, так і закордонних виробників призвели до скорочення попиту і зменшення обсягів реалізації в натуральному вимірі, у результаті чого поруч зі збільшенням соціальних виплат розмір бюджетного дефіциту у відсотках до ВВП становив 2,94 %.



Отже, враховуючи результати виконаного дослідження, варто зазначити, що бюджетно-податкова політика країни зобов'язана бути зорієнтованою на досягнення такого стану податкової та бюджетної системи, що характеризується стабільністю всіх її елементів і здатна захищати інтереси держави й суспільства.

Відповідно до визначених тенденцій функціонування бюджетно-податкової системи нами визначено доцільність подальшого реформування фіскальної політики з урахуванням специфіки бюджетного устрою країни та впливу зовнішніх факторів.

ВИСНОВКИ

Розв'язання проблем економічного розвитку держави значною мірою залежить від основних векторів бюджетно-податкової політики, що передбачає уникнення циклічних коливань і стабілізацію економіки в умовах політичної нестабільності.

Так, встановлення податкових пільг і преференцій має відбуватись на основі прогнозу очікуваної їхньої ефективності. Потребує постійного дослідження й перерозподілу рівень податкового навантаження між державою та підприємницькими структурами.

Впровадження окреслених заходів дозволить впливати: на сукупну пропозицію шляхом зниження податкового навантаження на виробників продукції; на сукупний попит, стимулюючи неінфляційне надходження коштів до державного бюджету. Як результат, доцільним є створення ефективних податкових стабілізаторів ціноутворення, що забезпечать зниження несприятливого впливу зовнішніх факторів на діяльність вітчизняних підприємницьких структур, а також забезпечать однакові конкурентні умови на внутрішньому ринку.

Вагомого значення в умовах євроінтеграції відіграє й той факт, що антикризову координацію бюджетно-податкової політики доцільно реформувати з урахуванням змін у моделях забезпечення суспільних гарантій населенню. Визначальними критеріями сформованих реформ мають стати показники динамічного розвитку, зменшення безробіття, підвищення життєвого рівня населення, а також стабільність індикаторів макроекономічної збалансованості (інфляції, бюджетного дефіциту, курсу національної валюти).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/>.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : України <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Виконання Державного бюджету України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/budget/>.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. М. : Гос. изд-во иностр. лит., 1948. 399 с.
5. Лук'яненко І., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики : монографія. К. : НаУКМА, 2014. 229 с.
6. Небава М. І. Теорія макроекономіки : навч. посіб. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://posibnyky.vntu.edu.ua/makro_ek/74.htm.
7. Свешніков С. М., Юрченко В. В., Крижановський В. І. Бюджетно-податкова політика сучасної держави та гармонізація



податкових систем країн ЄС. Вектори для України : навч. посіб. К. : Державна фіскальна служба України, 2016. 39 с. 8. URONA – Eurostat review on National Accounts and Macroeconomic Indicators [Electronic resource]. Issue No 2/2016. Access mode : <http://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/overview>. 9. What Is Fiscal Policy? Types, Objectives and Tools [Electronic resource]. Access mode : <https://www.thebalance.com/what-is-fiscal-policy-types-objectives-and-tools-3305844>.

Дата надходження до редакції – 15.09.2017 р.

УДК 657.6

JEL Classification: M 49

Єфіменко Т. І., Мінка В. Ф., Грушева А. А.

Український державний університет залізничного транспорту, Харків

ТАКСОНОМІЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ

Автори статті розкрили методичні питання впровадження нового для облікового процесу України явища, яким є таксономія фінансової звітності (далі – ТФЗ), і одночасно продовжили розгляд питань використання фінансової звітності для прийняття управлінських рішень. Суть ТФЗ розкрита в контексті класифікації і систематизації елементів фінансової звітності як інформаційної системи та зв'язків між складовими такої системи. Автори запропонували зарахувати ТФЗ до логіко-математичних детермінованих моделей, побудова яких вимагає чіткого плану дій в три кроки: математична модель – алгоритм розрахунку – комп'ютерна програма. Мета дослідження: довести, що привнесення в економічну науку точних знань за умови використання різних методів, способів і підходів – від нелінійних, стохастичних моделей до сучасних мов програмування – дає змогу обмежити інтуїтивне прийняття управлінських рішень і розширити межі застосування раціональних методів.

Ключові слова: *таксономія фінансової звітності, бухгалтерський облік, інформаційна модель підприємства, управлінські рішення.*

Ifemenko T., Minka V., Hrusheva A.

Ukrainian State University of Railway Transport, Kharkiv

TAXONOMY OF FINANCIAL REPORTING: METHODOICAL ISSUES

The authors of the article exposed the methodical questions of introduction, new for the registration process of Ukraine of the



phenomenon. It is taxonomy of the financial reporting (TFR). At the same time continued consideration of questions of the use of the financial reporting for the acceptance of administrative decisions.

Essence of TFR is exposed in the context of classification and systematization of ingredients of the financial reporting. It in itself informative system and connections between the constituents of such system. Authors suggested to attribute TFR to the mathematical determined models. The construction of such models requires the clear plan of actions in three steps: a mathematical model – an algorithm of calculation – computer program. The purpose of researches: of one times to prove that introducing in economic science of exact knowledge, enables to limit the intuitional acceptance of administrative decisions and extend the limits of application of rational methods. It will be realized on condition of the use of different methods, methods and approaches – from nonlinear, stochastic models to the modern programming languages.

Keywords: *taxonomy of the financial reporting, record-keeping, informative model of enterprise, administrative decisions.*

ВСТУП

Дефініцію «таксономія фінансової звітності» вводить у користування нова редакція Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1]. Таксономія – слово грецького походження, яке визначається у словнику іноземних слів як «теорія класифікації і систематизації складних явищ, понять і об'єктів» [2]. Тобто таксономія – це принцип систематизації будь-чого. Для фінансової звітності – принцип систематизації статей звітності й іншої інформації про фінансовий стан, фінансові результати, сукупний дохід, рух грошових коштів компанії.

Таксономію фінансової звітності слід розглядати як емпіричну гіпотезу, де в основу покладено результат попереднього практичного досвіду. Такі гіпотези висвітлюють причини та можливі результати діяльності, але не розкривають закономірності, які їх спричинили.

Внаслідок наукової діяльності завжди передбачається якісний результат, якого раніше не було: або принципово новий, що не має аналогів у минулому, або якісно новий, якому передував аналогічний результат [3]. Щодо ТФЗ, то йдеться саме про якісно новий результат, якому передував аналогічний. Аналогічним попереднім результатом може розглядатися облікова політика підприємства. Тому закономірним стає питання, чи є ТФЗ альтернативою обліковій політиці.

Характеризуючи властивості таксономії фінансової звітності як системи, слід розуміти і брати до уваги характеристики середовища, в якому вона реалізується як елемент інформаційної моделі підприємства. За теорією систем модель підприємства має такі властивості: подільність, цілісність, інтегративність, комунікативність та ієрархічність [4].



На доказ актуальності ТФЗ як елементу інформаційної моделі підприємства скористаємося аргументами В. М. Жука, який підтверджує важливість уміння керівників працювати з фінансовою звітністю, «роллю інформації в системі управління економікою (бізнесом), завдяки чому фінансова звітність у системі забезпечення інформацією менеджменту набуває пріоритетного значення; зміною ставлення до інформації в ринкових умовах, коли вона перетворюється на специфічний товар з усіма наслідками (комерційна таємниця, вартість, ціна і так далі)» [5]. ТФЗ як «відкритій інформаційній системі» [6, 7] притаманні властивості, що визначають здатність системи реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Процеси глобалізації, що відбуваються в економічних системах, визначають особливості постіндустріального етапу розвитку «від інформаційного суспільства до суспільства знань і вмінь» [8], де інформація поступово стає домінуючим об'єктом власності, що наділяє ТФЗ роллю постачальника ресурсу інформаційного типу. Незважаючи на визнання цінності облікової інформації, ТФЗ, на відміну від інших підсистем функціонально розвиненої системи управління, не представлена в літературі для менеджерів і керівників. Розгляд ТФЗ як елементу системи управління відповідає поглядам вітчизняних науковців щодо «сучасних економічних процесів, які характеризуються ускладненням внутрішніх і зовнішніх інформаційних зв'язків та зумовлюють необхідність створення гнучких активно-адаптивних облікових систем», здатних до комунікації [9].

Слід визнати, що розуміння ТФЗ, а разом з цим обставин, за яких така система може реалізуватися в інформаційній моделі з користю для ефективного управління підприємством, заслуговує на предметний розгляд.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження сучасного значення таксономії фінансової звітності для створення такого інструменту управління, як інформаційна модель підприємства, і забезпечення завдань управління, а також теоретичне обґрунтування відповідності ТФЗ вимогам, які висуваються інституціональним середовищем.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під таксономією фінансової звітності слід розуміти класифікації і систематизації елементів фінансової звітності як інформаційної системи та зв'язки між складовими такої системи.

Таксономія – це тільки назва, тобто таксономії як такої не існує, є тільки запис про її існування [10]. А те, що реальне в таксономії – це її елементи. Наприклад, візьмемо таксономію звіту про фінансові результати. Це тільки назва, а реальне – це створені розділи звіту, його елементи – доходи, витрати, проміжні фінансові результати тощо.



Оскільки записи пов'язані не з таксономією, а з її елементами, то й уся наступна робота з таксономією – це робота з її елементами.

Звітність як будь-яка система наділена зовнішніми й внутрішніми зв'язками, як прямими, так і зворотними. Для зв'язків цього типу передбачається, що наявність одних елементів системи обумовлює необхідність інших елементів, які взаємодіють з першими. Так, активи, зобов'язання і власний капітал передбачають наявність доходів і витрат, що зумовлюють зміни у власному капіталі. Такі зв'язки ще називають структурними [9].

Дослідження такого економічного об'єкта, як підприємство, за допомогою математичного апарату, у формі фінансової звітності, можна зарахувати до економіко-математичного моделювання цього об'єкта. Лише у рідкісних випадках вивчення моделі приводить до короткої і точної відповіді, яка є остаточною метою дослідження. Значно частіше вивчення моделі лише додає нову інформацію, що пов'язана з проблемою, яка підлягає вивченню [9]. Унаслідок цього для ТФЗ може знадобитися інший підхід, новий погляд на об'єкти обліку, господарські процеси чи явища, щоб «вихопити» з моря інформації необхідний результат. Тому важлива цілеспрямованість побудови моделей: потрібно не вивчати все, що пов'язано з проблемою класифікації і систематизації явищ, понять і об'єктів в обліку, а намагатися по можливості економічним шляхом йти до мети – точності відображення підприємства як об'єкта управління.

Дослідження моделі тим успішніше, чим більше під час його побудови прийнято до уваги основних уявлень про припустимі властивості досліджуваного об'єкта, явища або процесу.

Таксономію фінансової звітності можна зарахувати до логіко-математичних (формальних) моделей, які є втіленням уявлених моделей в систему математичних співвідношень (рівнянь і нерівностей, логічних виразів, таблиць, матриць, схем тощо). Якщо визначатися за характером відображення причинно-наслідкових зв'язків моделі між детермінованими й імовірнісними, таксономію доцільно зарахувати до перших. Тож таксономія фінансової звітності як математичне моделювання об'єктів управління вимагає чіткого плану дій, який умовно можна поділити на три кроки: математична модель – алгоритм розрахунку – комп'ютерна програма.

На першому кроці побудови таксономії вибирають «еквівалент» об'єкта управління (підприємства), що у математичній формі відображає найважливіші (ключові) його властивості: закони і закономірності, яким він підпорядковується, структурні та інформаційні зв'язки складових частин об'єкта управління і т. д. На другому кроці розробляють чи вибирають алгоритм реалізації математичної моделі за допомогою комп'ютерної техніки. Працюючи над ТФЗ, її приводять до форми, зручної для застосування наближених



числових методів, визначають послідовність облікових процедур і логічних операцій, які необхідно виконати, щоб отримати з певною точністю шукані результати. Алгоритми не повинні спотворювати основні властивості моделі ТФЗ як об'єкта управління, бути економними та адаптивними щодо особливостей інформаційних інтересів різних користувачів фінансової звітності. А вже третій крок полягає у створенні комп'ютерного забезпечення реалізації алгоритму розв'язування задач за допомогою використання алгоритмічних мов систем програмування чи мов конкретних прикладних пакетів програм.

Використовуючи ТФЗ як тріаду «математична модель – алгоритм розрахунку – комп'ютерна програма», користувач фінансової звітності отримує універсальний, гнучкий і відносно доступний інструмент для оцінювання фінансового стану підприємства і подальшого прийняття економічних рішень. Таку тріаду можна тестувати на «пробних обчислювальних експериментах», після чого проводити різноманітні й детальні дослідження для отримання нової інформації про якісні та кількісні властивості й характеристики підприємства як об'єкта управління.

Привнесення в економічну науку точних знань за умови використання різних методів, способів і підходів – від якісного аналізу нелінійних і стохастичних моделей до сучасних мов програмування – дає змогу обмежити інтуїтивне прийняття управлінських рішень і розширити межі застосування раціональних методів.

Математичне моделювання економічних систем є процесом побудови, вивчення і застосування моделей за такими основними етапами:

I етап. Передбачається наявність деяких знань про об'єкт-оригінал. Пізнавальні можливості моделі зумовлюються відображенням суттєвих рис (властивостей) об'єкта-оригіналу. Вивчення одних властивостей модельованого об'єкта відбувається за рахунок нехтування іншими. Наприклад, якщо ТФЗ будується на пріоритетності достовірного визначення фінансового результату, виконавці спираються на принцип обачності (консерватизму) і вимушені дещо нехтувати принципом історичної собівартості. В разі пріоритетності достовірної оцінки активів ТФЗ орієнтується навпаки – на принцип історичної собівартості і принцип нарахування. Тож ТФЗ як будь-яка модель відповідає оригіналу (підприємству) тільки в строго обмеженому сенсі. Тому для вивчення окремо фінансового стану, окремо фінансових результатів може бути побудовано декілька «спеціалізованих» ТФЗ-моделей, які відображають лише певні аспекти досліджуваного об'єкта або характеризують об'єкт у різних рівнях деталізації.

II етап. На цьому етапі ТФЗ постає як самостійний об'єкт дослідження. Однією з форм такого дослідження є проведення



«модельних» експериментів, коли свідомо змінюють умови функціонування моделі й систематизують результати експериментів, унаслідок чого з'являється множина знань про підприємство-оригінал.

III етап. Виконується перенесення знань з моделі на оригінал, тобто формується множина управлінських рішень, з якої слід обрати найбільш якісні. Генерування управлінських рішень відбувається за певними правилами.

IV етап. Практична перевірка одержаних за допомогою ТФЗ-моделі знань (впровадження результатів управлінських рішень) та використання їх для побудови (оновлення) облікової політики підприємства.

Значимо, що моделювання ТФЗ є циклічним процесом, тобто за першим чотирьохетапним циклом може наступити другий, третій і т. д. Тоді знання про досліджуваний об'єкт або явище розширюються, поглиблюються й уточнюються, а вихідна модель поступово вдосконалюється.

Для побудови ТФЗ можна скористатися способами і правилами чіткого формулювання та впорядкування інформаційних (освітніх) цілей «таксономії Блума» [11], що поділяються на дві групи:

– способи і правила першої, когнітивної групи передбачають сприйняття і відтворення інформації, а також розв'язання проблем, у ході яких необхідно переосмислити наявні знання, будувати їхні нові об'єднання, структури, створювати нові знання. Цілі цієї групи в основному представлені у формалізованій фінансовій звітності;

– способи і правила другої групи (емоційно-ціннісна сфера) становлять цілі формування емоційно-особистісного ставлення до процесів і явищ, виражаються через сприймання, інтерес, формування ставлення, його осмислення і прийняття управлінських рішень. Такі цілі досягаються через розкриття в примітках до фінансової звітності.

ТФЗ спирається на використання чіткої, впорядкованої системи цілей при поданні облікової інформації, що дуже важливо для побудови процесу прийняття управлінських рішень. По-перше, розуміючи цілі діяльності підприємства, особа, яка готує звітність, впорядковує її, визначає першочергові, базові елементи, порядок і перспективу подальшої роботи; по-друге, знання конкретних цілей дає можливість надати користувачам звітності орієнтири в прийнятті рішень [10]; по-третє, чітке формулювання цілей, які виражені через результати діяльності, піддається надійній і об'єктивній оцінці.

Цілі інформаційного забезпечення у когнітивній сфері можуть бути виражені через такі елементи (їх ще називають елементами таксономії Блума) [11]: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез і оцінка. Зокрема, категорія «знання» для ТФЗ означає сприйняття та відтворення інформації, що подається у звітності. Йдеться про здатність користувачів фінансової звітності до запам'ятовування і



відтворення термінів, конкретних фактів, методів і процедур, основних понять, правил, принципів, за якими складається фінансова звітність. Показником розуміння змісту фінансової звітності може бути здатність користувачів встановлювати зв'язок одного елементу звітності з іншим, перетворювати його із однієї форми вираження в іншу, переводити його з однієї групи об'єктів в іншу (наприклад, з необоротних активів в поточні і навпаки). Як показник розуміння може також бути інтерпретація фінансової звітності, прогнозування майбутніх наслідків, що впливають із наявних даних.

ВИСНОВКИ

Під таксономією фінансової звітності слід розуміти класифікації і систематизації елементів фінансової звітності як інформаційної системи та зв'язки між складовими такої системи. Розуміння ТФЗ, а разом з цим обставин, за яких така система може реалізуватися в інформаційній моделі підприємства, корисне для ефективного управління і прийняття економічних рішень. ТФЗ спрямована на забезпечення завдань управління.

Таксономія фінансової звітності належить до логіко-математичних (формальних) моделей, які є втіленням уявних моделей у систему математичних співвідношень (рівнянь і нерівностей, логічних виразів, таблиць, матриць, схем тощо), і до детермінованих за характером відображення причинно-наслідкових зв'язків моделей.

Таксономія фінансової звітності спирається на використання чіткої, впорядкованої системи цілей при поданні облікової інформації, що дуже важливо для побудови процесу прийняття управлінських рішень. По-перше, розуміючи цілі діяльності підприємства, особа, яка готує звітність, впорядковує її, визначає першочергові, базові елементи, порядок і перспективу подальшої роботи; по-друге, знання конкретних цілей дає можливість надати користувачам звітності орієнтири в прийнятті рішень; по-третє, чітке формулювання цілей, які виражені через результати діяльності, піддається надійній і об'єктивній оцінці.

Якщо ж аналізувати проблеми моделювання економічних систем, коли необхідно брати до уваги людський чинник (слабоформалізовані об'єкти), то до зазначених вимог необхідно додати вимоги про акуратне розмежування математичних і побутових термінів, завбачливе застосування математичного апарату до вивчення явищ і процесів, виходячи з пріоритетності шляху «від задачі до методу, а не навпаки», та ін.

Привнесення в економічну науку точних знань за умови використання різних методів, способів і підходів – від якісного аналізу нелінійних і стохастичних моделей до сучасних мов програмування – дає змогу обмежити інтуїтивне прийняття управлінських рішень і розширити межі застосування раціональних методів.



СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» відносно удосконалення деяких положень [Електронний ресурс] : Закон України від 05.10.2017 № 2164 - VI]. Режим доступу : <https://minfin.com.ua/2017/10/05/30298069/>.
2. Таксономия как источник идеальных форм отчетности по МСФО [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http://www.ifrs.org/XBRL/Resources/Pages/IFRS Taxonomy-Illustrated -2015.aspx?](http://www.ifrs.org/XBRL/Resources/Pages/IFRS%20Taxonomy-Illustrated-2015.aspx?).
3. Волкова В. Н. Теория систем [Текст] : учебник для вузов. М. : Высшая школа, 2006. 456 с.
4. Воскобойников А. Э. Системные исследования: базовые понятия, принципы и методология [Электронный ресурс] // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». 2013. № 6 (ноябрь – декабрь). Режим доступу : http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2013/6/Voskoboynikov_Systems-Research/.
5. Жук В. М. До проблеми облікового забезпечення управління аграрним сектором економіки // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2008. Випуск 16. Том 3. С. 478–482.
6. Єфіменко Т. І. Облікове забезпечення інформаційного моделювання підприємства // Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія «Економічні науки». Харків : ХНАУ, 2014. № 3. С. 133–140.
7. Тлущкевич Н. В. Основополагающие теории учетной науки с позиции институционализма // Общество и экономика постсоветского пространства : международный сборник научных статей. Выпуск V (Липецк, 18 октября 2013 г.) / отв. ред. А. В. Горбенко. Липецк : Гравис, 2013. 280 с.
8. Савченко И. В. Информационное общество или общество знаний? [Электронный ресурс] // Современные наукоемкие технологии. 2008. № 10. С. 45–46. Режим доступа : www.rae.ru/snt/?section=content&op.
9. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.
10. Єфіменко Т. І., Орлова В. М. Наказ про облікову політику: подання бухгалтерських ризиків // Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія «Економічні науки». Харків : ХНАУ, 2016. № 3. С. 133–141.
11. Таксономия уровней познания Бенджамина Блума [Электронный ресурс]. Режим доступа : <https://nsportal.ru/shkola/algebra/library/2013/09/29/taksonomiya-urovney-rozpnaniya-bendzhamina-bluma>.

Дата надходження до редакції – 22.11.2017 р.

УДК 336.36

JEL Classification: H 72, H 77

Сукач О. М., Луценко Н. О.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті досліджено сучасний стан бюджетної децентралізації в Україні та виокремлено основні проблеми. На основі аналізу реалізації політики бюджетної децентралізації на місцевому рівні визначено основні чинники впливу. У статті досліджено виконання місцевих бюджетів в Україні за 2012–2016 рр. у частині доходів. За результатами аналізу визначено джерела формування доходів місцевих бюджетів в Україні та проблеми, що призвели до



неефективного розвитку місцевих бюджетів. На основі здійсненого дослідження окреслено проблеми забезпечення стабільної фінансової бази органів місцевого самоврядування та сформовані шляхи її зміцнення.

***Ключові слова:** децентралізація, місцевий бюджет, доходи, повноваження, органи місцевого самоврядування, фінансування.*

Sukach O., Lutsenko N.

East European University of Economics and Management

BUDGETARY DECENTRALIZATION IN UKRAINE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

The article discussed the current state of budgetary decentralization and highlight the major problem of this process in Ukraine. The main factors affecting the degree of decentralization are defined. The analysis of realization of policy of budgetary decentralization is conducted at local level. The analysis of local budgets in Ukraine are provided regarding the revenues from 2012–2016. The results of the analysis have determined the sources of revenue's formation of local budgets in Ukraine, and identified the problems impending to the effective development of local budgets.

The problems of the financial base of local governments were defined on the base of the research. The ways of strengthen the financial autonomy of local governments were formed.

***Keywords:** decentralization, local budget, income, powers, local government, financing.*

ВСТУП

Суспільні та політичні зміни, які супроводжуються глобалізацією фінансів, зумовлюють побудову кардинально нового механізму державного управління. Окреслені зміни стосуються як державного управління, так і регіонального розвитку. Ефективність використання обмежених бюджетних ресурсів, досягнення сталого економічного розвитку країни потребують впровадження заходів, спрямованих на подальше реформування бюджетної системи України. У сучасних реаліях саме мобільність місцевих бюджетів і продуктивність місцевих органів влади дозволяють у повному обсязі реалізовувати повноваження щодо підтримки стабільного соціально-економічного розвитку регіонів.

Основою регіонального розвитку значної частини європейських країн є принцип децентралізації, що передбачає перерозподіл повноважень між різними рівнями влади та ефективність надання суспільних благ і послуг.



Децентралізація має як переваги, так і недоліки, що виникають у процесі порівняння суспільних витрат і вигод. Питання децентралізації постійно опрацьовуються науковцями, практиками та політиками. Так, на думку І. Луніної, в процесі децентралізації здійснюється перерозподіл повноважень (прав та обов'язків) або між органами влади одного рівня (горизонтальна децентралізація), або між центральною й місцевою владою (вертикальна децентралізація) [6].

Децентралізація – це передача значних повноважень і бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Метою такого перерозподілу є надання більших повноважень тим органам, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно [7].

На думку Зубріліної В., «децентралізованими можна вважати системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування тих країн, де власні надходження місцевих бюджетів складають понад 50 %, а країни, де рівень надходжень від трансфертів складає понад 45 %, мають централізовану систему фінансового забезпечення» [4].

Децентралізація передбачає, перш за все, передачу відповідальності як у фінансовому аспекті, так і правовому (передача повноважень). Світова практика реформування бюджетної системи демонструє підвищений науковий і практичний інтерес до питань бюджетної децентралізації, адже зміна макроекономічного підходу до функціонування державного сектору зумовлює необхідність верифікації позитивного впливу бюджетної децентралізації на динаміку соціально-економічних процесів.

Конститутивними засадами бюджетної децентралізації є створення більшого зв'язку між системою управління й населенням, що потребує зміцнення фінансової системи місцевих органів влади, які набувають нових повноважень щодо сприяння регіональному розвитку.

Проблеми бюджетної децентралізації досліджено в працях таких науковців, як Г. Возняк, О. Дем'янчук, Н. Калінюк, О. Кирилюк, В. Кудряшов, І. Луніна, М. Мних, С. Савчук, Б. Селінков, О. Сунцова та ін.

Н. Калінюк вважає, що питання бюджетної децентралізації найскладніше в сфері управління фінансами. На думку автора, «органи нижчого рівня, як правило, не мають достатніх коштів для реалізації своїх нових бюджетних повноважень» [5, с. 322].

Але, незважаючи на значний внесок науковців, процес бюджетної децентралізації в Україні й дотепер потребує змін та значного регулювання з боку уряду. На думку І. Луніної та Д. Серебрянської, справжня децентралізація влади так і не відбулася. Держава розширила джерела доходів місцевих громад, однак зовсім забула про те, що



починати слід було б із визначення функцій і повноважень місцевого самоврядування. Відтак де-юре фінансово незалежні регіони де-факто стали ще більше залежати від субвенцій із державного бюджету [6].

Фактично децентралізація в Україні обмежилась зміною представників, які виконують загальнодержавні функції, а відтак і розмежування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування залишилися неузгодженими до кінця.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основною метою статті є дослідження сучасного стану реалізації принципів бюджетної децентралізації в Україні та стану фінансового забезпечення місцевих бюджетів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах структурних зрушень, що відбуваються в Україні, питання подальшого впровадження й підтримки бюджетної децентралізації залишається актуальним, адже визначає основні принципи та механізми процесу передачі повноважень від центральних до місцевих органів влади.

В європейських країнах зміст бюджетної децентралізації розкривають через:

- процесування та організаційну самостійність, що передбачає самостійне формування, затвердження і виконання планів, кошторисів, бюджетів, а також здійснення контролю за ними й формування звітності;
- децентралізацію влади – надання місцевому самоврядуванню фінансових ресурсів на виконання власних повноважень: завдань і функцій;
- децентралізацію доходів – закріплення за місцевими органами влади переліку власних доходів, достатніх для фінансування власних повноважень [1, с. 78].

Бюджетна система України донедавна характеризувалася цілковитою залежністю від дій і рішень уряду. Але процесуальні зміни, що відбуваються в Україні з 01.01.2015, кардинально змінили стан речей. Внесення змін до Бюджетного й Податкового кодексів і прийняття низки нормативних актів сприяли отриманню місцевими бюджетами фінансової самостійності та можливості плануватися та бути ухваленими без прив'язки до дати прийняття Державного бюджету України.

Позитивним стало розширення джерел наповнення місцевих бюджетів унаслідок передачі з державного бюджету на місця низки податків, а також запровадження нових зборів, зокрема 100 % плати за надання адміністративних послуг, 100 % державного мита, 10 %



податку на прибуток підприємств. Але слід визнати, що бюджетна децентралізація, попри очевидні переваги в частині розширення фінансової бази, призвела до втрати місцевими бюджетами стабільної частини доходів до загального фонду по ПДФО (оскільки з 2015 року об'єднані громади замість своїх 75 % отримують 60 %, а обласні бюджети замість 25 % отримують 15 %), а компенсація цього податку введенням, наприклад, податку на майно не рятує ситуації, позаяк на даний момент відсутня база оподаткування (житлові будинки, квартири) [3, с. 60–61].

Відповідні зміни й корективи мали свої позитивні тенденції. Так, згідно зі звітною інформацією Державного казначейства України, до загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) у 2016 р. надійшло 366,0 млрд грн (+14,1 %) (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка доходів місцевих бюджетів України
за 2012–2016 рр., млн грн

Стаття	2012	2013	2014	2015	2016	Приріст, %
Податкові надходження	73270	78388	75250	98218	146902	49,6
Неподаткові надходження	12636	12128	12258	20148	21757	8,0
Інше	2326	1852	1510	2114	1986	-6,1
<i>Всього</i>	<i>88232</i>	<i>92368</i>	<i>89017</i>	<i>120480</i>	<i>170645</i>	<i>41,7</i>
Міжбюджетні трансферти	124460	115848	130601	173980	195395	12,3
Разом	212692	208216	219618	294460	366040	24,3

Джерело: побудовано автором за даними [2, 8, 9]

Зростання дохідних статей має позитивну динаміку. Але, незважаючи на ствердні зміни, варто відзначити, що збільшення переліку дохідних джерел і частки їхнього зарахування до бюджетів відповідного рівня, обсяг міжбюджетних трансфертів продовжує залишатися на рівні майже 60 % від загальних надходжень. Перманентне зростання трансфертів указує на недостатність джерел формування місцевих бюджетів і недостатність фінансування місцевих бюджетів, що так і не вдалося подолати шляхом децентралізації. Проте варто зауважити, що запровадження нових видів трансфертів (базова дотація, освітня субвенція, субвенція на підготовку робітничих кадрів, медична субвенція, субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру, реверсна дотація) стало дофінансуванням делегованих державою повноважень місцевим громадам.

Загальний темп приросту доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2016 р. становив 41,7 % (рис. 1).

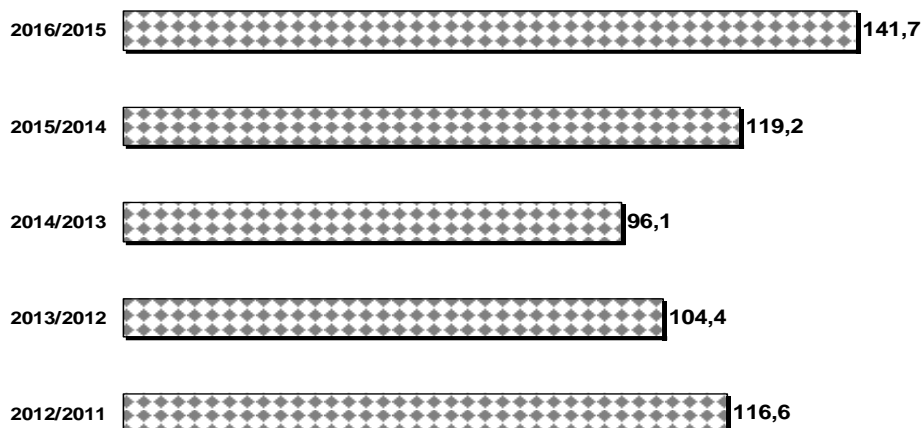


Рис. 1. Темпи зростання доходів місцевих бюджетів у 2012–2016 рр., %
Джерело: побудовано автором за даними [9]

Певних змін зазнала й структура податкових та неподаткових доходів місцевих бюджетів (табл. 2). У звітному періоді відбулось збільшення податкових доходів за рахунок податку на доходи фізичних осіб (+0,7 %), місцевих податків і зборів (+1,0 %) та інших податкових надходжень.

Таблиця 2

Доходи місцевих бюджетів у розрізі статей (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 2011–2016 рр., млн грн

Стаття	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Податкові надходження</i>						
Податок на доходи фізичних осіб	54 065	61 066	64 586	62 557	54 921	78 971
Акцизний податок	908	1243	1359	159	7685	11 628
Податок на прибуток підприємств	358	443	675	260	4277	5879
Місцеві податки і збори	2550	5457	7314	8056	27 041	42 261
Плата за користування надрами	1445	1751	1205	1421	1019	1082
Інше	3060	3310	3249	2797	3276	7080
Всього	62 386	73 270	78 388	75 250	98 218	146 902
<i>Неподаткові надходження</i>						
Надходження бюджетних установ	8266	9494	8871	9588	15 287	14 764
Доходи державних підприємств (окрім НБУ)	402	608	456	337	478	1775
Адміністративні збори та платежі	1906	1738	1925	1583	2846	3360
Інше	343	796	876	749	1537	1857
Всього	10 916	12 636	12 128	12 258	20 148	21 757

Джерело: побудовано автором за даними [2, 8]



Негативним фактом стало скорочення, за результатами виконання бюджетів у 2016 р., частки неподаткових надходжень до 13,9 %, у той час як 2015 р. вони становили 18,4 % (рис. 2).

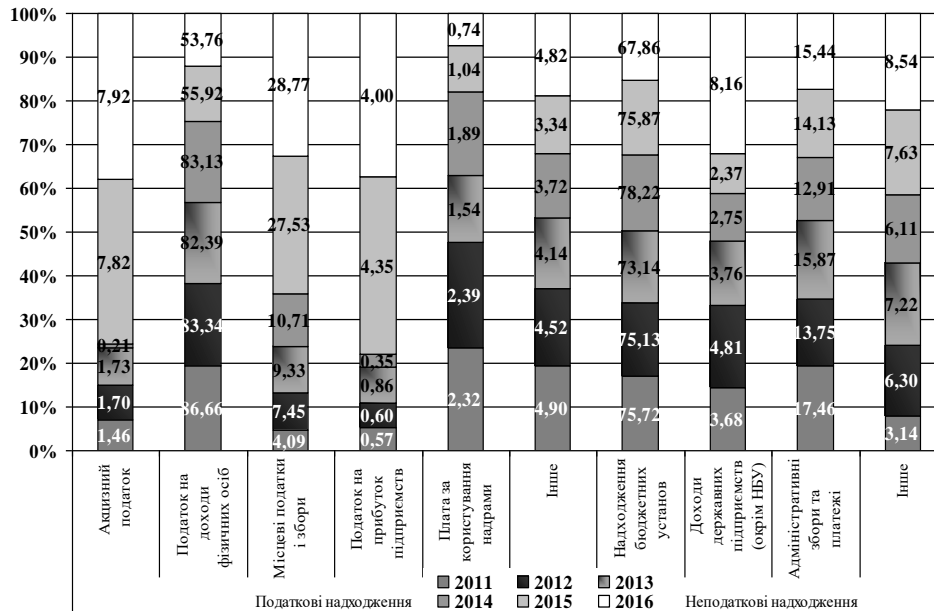


Рис. 2. Структура доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів), %

Джерело: побудовано автором за даними [8, 9]

Окрім зміни дохідних джерел, позитивним результатом децентралізації стала можливість розміщення місцевими органами влади своїх власних надходжень в установах банків. Це теж позитив, оскільки дає змогу більш оперативно керувати власними наявними коштами та уникати ситуацій, коли Казначейство відмовляється профінансувати витрати, посилаючись на відсутність коштів на рахунках.

Місцеві органи влади тепер можуть за спрощеною процедурою надавати місцеві гарантії і брати запозичення від міжнародних фінансових організацій.

Але, незважаючи на низку позитивних факторів, і дотепер існують проблемні аспекти впровадження бюджетної децентралізації. Так, слід зауважити, що для обґрунтування рішень щодо децентралізації коштів у бюджетній системі принагідна повна й достовірна інформація щодо територіальної структури та інтенсивності фінансових потоків регіону. На основі отриманої інформації може бути визначено рівень фінансової самодостатності території та здатність самостійного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.



ВИСНОВКИ

Децентралізація супроводжується підвищенням продуктивності бюджетної системи. В умовах децентралізації фінансування власних повноважень місцевих органів влади відбувається за рахунок власних коштів. Відтак значна увага має приділятися стимулюванню ділової активності адміністративно-територіальних одиниць, що дозволить збільшити обсяги національного продукту і, як наслідок, наповнення бюджету. З метою залучення додаткових коштів і визначення додаткових джерел доцільним є підвищення комерційної активності місцевих органів влади у межах чинного законодавства.

Серед існуючих проблем реалізації принципів бюджетної децентралізації варто виокремити відсутність механізму перерозподілу бюджетних функціональних повноважень між органами державної та місцевої влади і, як наслідок, відсутність розподілу рівня відповідальності між ними. Так, сучасна практика демонструє передачу повноважень на місцевий рівень, але віднесення їх до компетенції органів місцевого самоврядування. Відтак доцільною є структуризація переліку власних і делегованих повноважень, що реалізуються органами місцевого самоврядування, а держава має зберегти лише контрольні функції на регіональному рівні.

Самостійність місцевої влади, з одного боку, сприятиме збільшенню стимулів оптимізації доходів у межах своєї компетенції, а з іншого – відбуватиметься стимулювання щодо раціонального витрачання коштів та накопиченого інфраструктурного потенціалу, адже наповнення бюджету значною часткою залежить від платників податків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін.]; швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» – DESPRO. К. : Софія, 2012. 128 с.
2. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. К., 2017. 92 с.
3. Возняк Г. В. Бюджетна децентралізація: європейський досвід та перспективи для України // Фінанси та банківська справа. 2016. Вип. 3 (119). С. 56–62.
4. Зубріліна В. В. Фінансово-бюджетна децентралізація: оцінка рівня та напрями розширення // Економічний простір : збірник наук. праць. 2014. № 91. С. 94–109.
5. Калінок Н. Бюджетна децентралізація в країнах з перехідною економікою // Збірник наукових праць УАДУ при Президентіві України. 2002. Вип. 2. С. 322–328.
6. Луніна І., Серебрянська Д. Декларації та реалії бюджетної децентралізації [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. Україна. № 43. – 13 листопада 2015 р. Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/finances>.
7. Прес-центр ініціативи «Децентралізація влади» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/tag/match/byudzhets>.
8. Ціна держави. Доходи бюджету [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.cost.ua/budget/revenue/#29>.
9. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>.

Дата надходження до редакції – 19.08.2017 р.



ПРОГРАМИ ТА ПРОЕКТИ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

УДК 519

JEL C 00: C 25:C 61

Коваль В. В., Могілей С. О.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВ'ЯЗАННЯ БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНИХ ЗАДАЧ ОПТИМІЗАЦІЇ

У статті розглядаються основні методи та моделі розв'язання як одно-, так і багатокритеріальних задач оптимізації. Надається постановка задачі пошуку оптимального плану транспортних перевезень за наявності кількох видів транспорту.

***Ключові слова:** математичне програмування, оптимізаційні задачі, симплекс-метод, критерії оптимізації, чисельні методи, транспортна задача.*

Koval V., Mohilei S.

East European University of Economics and Management

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF SOLVING OF MULTI-CRITERIAN OPTIMIZATION TASKS

The article deals with the basic methods and models of solving both single- and multi-criteria optimization problems. The task of finding an optimal plan for transportation having several types of transport is given.

***Keywords:** mathematical programming, optimization problems, simplex method, optimization criteria, numerical methods, transport task.*

ВСТУП

На якому рівні не знаходилося б суспільне виробництво, якими великими не були б трудові, матеріальні й фінансові ресурси, перед господарськими керівниками завжди стоїть завдання найкращого використання виробничих ресурсів і потужностей.

Окремим галузям народного господарства, виробничим об'єднанням, підприємствам і їхнім структурним підрозділам надана можливість самостійно вирішувати питання раціонального використання виділених ресурсів для досягнення своїх виробничих цілей. У межах установлених нормативів, лімітів і прав виробничі



об'єднання і підприємства можуть маневрувати наявними ресурсами, приймати важливі економічні й виробничі рішення, від яких залежить використання устаткування, продуктивність праці, собівартість і якість продукції, а також всі інші показники виробничо-господарської діяльності [5].

З математичної точки зору в залежності від того, як змінюються вхідні параметри будь-якої математичної задачі, може змінюватися і її кінцевий розв'язок. Тобто множина значень вхідних параметрів (множина обмежень) породжує деяку множину розв'язків. На практиці досить часто виникає потреба у відшуванні деякого оптимального розв'язку з множини можливих. Критерієм оптимальності тут виступає певне екстремальне значення, що належить до загальної множини розв'язків задачі. В свою чергу сам клас таких задач має назву задач оптимізації.

Вчені цікавилися задачами оптимізації ще з часів Стародавньої Греції та Риму. Проте в цьому дослідженні особливу увагу варто приділити так званій задачі Штейнера.

Умова задачі Штейнера: у площині трикутника знайти точку, сума відстаней від якої до вершин трикутника є мінімальною.

Вперше задача була сформульована італійським математиком Вінченцо Вівіані у праці «Про максимальні і мінімальні значення» (1659), що вважається першою книгою, спеціально присвяченою проблемам оптимізації. Описана в ній задача отримала ім'я німецького геометра Якоба Штейнера, який у XIX столітті багато працював як над цією, так і над іншими подібними задачами.

Розв'язком задачі є точка Торрічеллі, тобто точка, з якої всі сторони трикутника видно під кутом 120 градусів. Якщо трикутник має кут не менший за 120 градусів, то точка Торрічеллі – вершина цього кута [2].

З розвитком науки і техніки оптимізаційні задачі почали набувати більш практичного змісту. Так, зокрема, вперше задача у вигляді пропозиції щодо укладання національного плану перевезень, яка дозволяє мінімізувати сумарний кілометраж, подана в роботі радянського економіста Л. М. Толстого (1930). Екстремальна задача з мінімізації транспортних витрат була сформульована ним 1939 р.

Один із різновидів транспортної задачі 1941 р. поставив американець Хічкок (проблема Хічкока). Але закінченого методу розв'язання цієї задачі він не розробив.

У загальному вигляді задача математичного програмування сформульована 1939 р. Л. В. Канторовичем. Саме він запропонував метод множників, що дозволяє її розв'язувати. Разом із М. К. Гавуриним 1949 р. Л. В. Канторович розробив метод потенціалів, який і дотепер є найбільш поширеним методом розв'язання транспортних задач [5].



ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є постановка цілком нової задачі багатокритеріальної оптимізації, яка полягає у визначенні оптимального плану транспортних перевезень за наявності кількох видів транспорту.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В найпростішому вигляді задачу оптимізації можна подати таким чином:

$$f(x) \rightarrow \text{extr}, x \in D,$$

де $f(x)$ – цільова функція, D – множина обмежень.

Як відомо з теорії вищої математики, екстремальним значенням функції може бути її максимальне (*max*) або мінімальне (*min*) значення. Що стосується множини обмежень, то нею може бути, в загальному вигляді, система рівнянь та нерівностей довільного порядку.

Саме вид цільової функції та математична формалізація множини обмежень (тобто модель задачі оптимізації) визначають методи розв'язання такої екстремальної задачі.

Зокрема, якщо цільова функція та система обмежень є лінійними, то оптимізаційна задача називається задачею лінійного програмування. Основним методом її розв'язання є симплекс-метод.

Варто зазначити, що, хоча симплексний метод і є універсальним способом розв'язування задач лінійного програмування з неперервними аргументами, проте окремі типи задач лінійного програмування мають таку структуру, яка дає змогу побудувати значно простіші за симплексний методи розв'язування. Найважливішим типом таких задач є транспортна задача [1].

Взагалі транспортна задача є поодиноким випадком канонічної задачі лінійного програмування, але з огляду на певні особливості для її розв'язання застосовуються специфічні методи, які, зокрема, дозволяють зробити важливі теоретичні узагальнення [3].

Проте якщо цільова функція та система обмежень задачі оптимізації мають нелінійний характер, то для реалізації таких моделей зазвичай застосовуються чисельні методи оптимізації.

Так, узагальненням вже згаданої вище проблеми Штейнера є така задача: для n точок A_1, A_2, \dots, A_n , заданих на площині, знайти точку A таку, щоб величина $|A_1A| + |A_2A| + \dots + |A_nA|$ була мінімальною. Ця задача має велике практичне значення для побудови найкоротшої мережі ліній (електропередач, телекомунікацій). Для випадку, коли дані точки є вершинами опуклого чотирикутника, розв'язок цієї задачі елементарний: шуканою точкою буде точка перетину діагоналей, але при $n=5$ розв'язок задачі вже не можна одержати явно. Для відшукування наближеного розв'язку узагальненої проблеми Штейнера можна



скористатися різними чисельними методами, перелік яких наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Чисельні методи оптимізації

№	Назва методу	Коротка характеристика (ідея) методу
1	2	3
1	Наближені методи одновимірної мінімізації (пошук відрізка локалізації точки мінімуму, метод дихотомії, метод золотого перерізу, метод Фібоначчі, метод парабол)	Використовуються за умови унімодальності досліджуваних функцій. Саму функцію досліджують лише у скінченній кількості точок, тобто в межах певного відрізка локалізації. Відбувається покроковий аналіз точок даного відрізка, зокрема за допомогою різних способів поділу відрізка та відшукування екстремального значення функції з певною заданою точністю.
2	Методи пошуку глобального мінімуму функції однієї змінної (методи рівномірного та послідовного перебору, метод ламаних)	Використовуються для класу ліпшицевих функцій, тобто відрізком локалізації функції фактично є деякий відрізок $[a;b]$ з умови Ліпшиця. Більш економічні порівняно з методами п. 1.
3	Методи спуску першого і нульового порядків	В загальному належать до методів покоординатного спуску. В цих методах напрям руху на кожному кроці ітераційного процесу вибирається з числа напрямів спадання функції, що мінімізується.
4	Метод Ньютона та його модифікації	Доцільно використовувати, якщо цільова функція $f(x)$ в задачі безумовної мінімізації двічі неперервно диференційована і частинні похідні першого та другого порядків обчислюються досить просто. Враховується квадратична частина розкладу функції $f(x)$ в ряд Тейлора.
5	Методи спряжених напрямів	Швидкість збіжності аналогічна швидкості збіжності квазіньютонівських методів, проте дані методи мають відносно невелику трудомісткість завдяки властивості спряженості напрямів спуску.
6	Субградієнтний метод та його модифікації	Використовується для мінімізації опуклих кусково-лінійних функцій і передбачає рух у напрямі, який дає зменшення відстані до точки мінімуму, якщо кроковий множник досить малий.
7	Монотонні E -субградієнтні методи	Монотонний метод для розв'язування задачі негладкої опуклої мінімізації. Нагадує градієнтний метод найшвидшого спуску. В результаті застосування одержується E -стаціонарна точка.
8	Методи з усередненням E -субградієнтів	Поєднують переваги немонотонних субградієнтних методів та монотонних E -субградієнтних методів.
9	Метод проєкції градієнта	Використовується в задачах умовної оптимізації. З урахуванням умови опуклості допустимої множини можливі напрями знаходяться за допомогою операції проєктування антиградієнта на допустиму множину.



Продовження табл. 1

1	2	3
10	Метод умовного градієнта	Метод умовної оптимізації. Належить до методів спуску. Друга назва – метод лінійної апроксимації (лінеаризації) цільової функції.
11	Метод можливих напрямів	Напрямок спуску обирається з конусу можливих напрямів, який задається системою лінійних нерівностей так, щоб у цьому конусі довільний вектор утворював тупий кут з градієнтом функції, що мінімізується.
12	Метод штрафних функцій	Не належить до методів спуску. В його основі – ідея перетворення задачі оптимізації з обмеженнями в послідовність задач без обмежень.
13	Методи стохастичного програмування	Непрямі методи – задана задача замінюється деякою еквівалентною їй детермінованою задачею; прямі методи – методи стохастичних квазіградієнтів, скорочення нев'язок, стохастичної апроксимації.
14	Методи глобальної багатоекстремальної оптимізації	Ефективні, якщо на цільову функцію та допустиму множину накладені певні досить жорсткі обмеження.

Джерело: [2]

Задача оптимізації називається багатокритеріальною, якщо вона містить більше ніж одну цільову функцію (критерій).

Математична формалізація багатокритеріальної задачі оптимізації є такою:

$$f_i(x) \rightarrow \overline{extr}, i = \overline{1, n}, x \in D,$$

де $f_i(x)$ – цільові функції (n штук); D – множина обмежень.

Наприклад, задача визначення оптимального рецепту комбікорму являє собою класичну багатокритеріальну задачу оптимізації. В першу чергу критерієм оптимізації є найнижча собівартість продукції, що виготовляється на комбікормовому заводі (ККЗ). По-друге, продукція ККЗ повинна бути максимально поживною.

Результатом розв'язання даної задачі є показники ваг входження (частка або %) кожного компоненту комбікорму в загальну масу партії (порції). Сума цих показників повинна дорівнювати 1 (або 100%):

$$\sum_{i=1}^n x_i = 1; 0 \leq x_i \leq 1; i = \overline{1, n},$$

де x_i – вага i -го компоненту в рецепті комбікорму;

n – кількість компонентів.

Відповідно мінімальна собівартість та максимальна поживність продукції – цільові функції цієї задачі:



$$Z = \sum_{i=1}^n p_i x_i M \rightarrow \min; P = \sum_{i=1}^n c_i x_i M \rightarrow \max,$$

де p_i – вартість i -го компоненту комбікорму, грн;

c_i – поживність i -го компоненту комбікорму, кормових одиниць/кг;

M – маса партії (порції), кг.

Також задачу можна розглядати, враховуючи обмеженість доступних ресурсів, тобто інформацію про наявні залишки компонентів комбікорму:

$$x_i M \leq a_i,$$

де a_i – залишок i -го компоненту комбікорму, кг [4].

Дослідники Шикін та Чхартішвілі в [6] так само розглядають багатокритеріальну задачу з двома цільовими функціями, які вважаються рівноправними, проте в більш загальному вигляді. Автори доходять висновку, що така задача взагалі не має розв'язків – задовольнити обидві вимоги одночасно неможливо. Отже, треба шукати деякий компромісний розв'язок.

Серед методів відшукування такого розв'язку варто виділити два: метод поступок та метод ідеальної точки.

Обидва методи використовують множину Парето, складену в даному випадку з допустимих точок задачі, які не можуть бути «зсунуті» в межах допустимої множини з покращенням одразу за обома критеріями. Іншими словами, з покращенням значення одного з критеріїв неодмінно погіршується значення іншого.

Метод (послідовних) поступок полягає в тому, що особа, яка приймає рішення (ОПР), працюючи в режимі діалогу зі спеціалістом, аналізує точки на межі Парето і врешті погоджується зупинитися на деякій компромісній.

Метод ідеальної точки полягає у відшуванні на межі Парето точки, найближчої до точки утопії, що задається ОПР. Зазвичай ОПР формулює ціль у вигляді бажаних значень показників, і часто в якості координат цільової точки обирається сполучення найкращих значень всіх критеріїв (зазвичай ця точка не реалізується при заданих обмеженнях, тому її й називають точкою утопії) [6].

Однією з нових задач такого типу може слугувати транспортна задача, яка враховує не лише критерій мінімальної собівартості перевезень, а й мінімального рівня ризику (аварій). Причому самі перевезення виконуються не одним, а кількома видами транспорту, наприклад, автомобільним, залізничним та водним. Також зазначимо, що сумарна кількість потреб пунктів доставки не перевищує сумарної



кількості запасів в пунктах відправки – тобто така транспортна задача є відкритою.

ВИСНОВКИ

1. У процесі дослідження методів та моделей розв'язання багатокритеріальних задач оптимізації було поставлене цілком нове завдання, що полягає у відшуванні оптимального плану транспортних перевезень за наявності кількох видів транспорту: автомобільного, залізничного та водного. Критеріями оптимізації в рамках даної транспортної задачі є найменша сумарна собівартість перевезень, а також найнижчий сумарний рівень ризику при здійсненні транспортування товарів з пунктів відправки до пунктів доставки.

Математична формалізація даної задачі є такою:

$$S = \sum_{i,j=1}^{m,n} a_{ij} x_{ij} + \sum_{i,j=1}^{m,n} b_{ij} y_{ij} + \sum_{i,j=1}^{m,n} c_{ij} z_{ij} \rightarrow \min;$$

$$R = \sum_{i,j=1}^{m,n} f_{ij} x_{ij} + \sum_{i,j=1}^{m,n} g_{ij} y_{ij} + \sum_{i,j=1}^{m,n} h_{ij} z_{ij} \rightarrow \min,$$

де $i = \overline{1, n}$, $j = \overline{1, m}$ – n пунктів відправки та m пунктів доставки відповідно;

x_{ij} , y_{ij} , z_{ij} – кількість одиниць товару, що перевозиться з i -го пункту відправки до j -го пункту доставки відповідно автомобільним, залізничним та водним транспортом (шукані величини);

a_{ij} , b_{ij} , c_{ij} – вартість перевезення одиниці товару з i -го пункту відправки до j -го пункту доставки відповідно автомобільним, залізничним та водним транспортом;

f_{ij} , g_{ij} , h_{ij} – ризик аварії при перевезенні вантажу з i -го пункту відправки до j -го пункту доставки відповідно автомобільним, залізничним та водним транспортом;

S , R – функції собівартості й ризику відповідно.

Множина обмежень D складається з таких рівнянь і нерівностей:

$$D : \begin{cases} \sum_{i,j=1}^{m,n} x_{ij} \leq A, \\ \sum_{i,j=1}^{m,n} y_{ij} \leq B, \\ \sum_{i,j=1}^{m,n} z_{ij} \leq C, \\ N_j = x_{ij} + y_{ij} + z_{ij} \leq M_i, \end{cases}$$



де A, B, C – сумарна вантажопідйомність парків автомобільного, залізничного та водного видів транспорту відповідно;

M_i, N_j – величини запасів в i -му пункті відправки та потреб j -го пункту доставки відповідно.

2. Дослідження методів та моделей багатокритеріальних задач оптимізації було й залишається актуальною проблемою сучасної науки. Разом з тим розвиток інформаційних технологій, всеохоплююча комп'ютеризація суспільства, прагнення до максимальної автоматизації всіх сфер людської життєдіяльності відкриває все більше можливостей для практичного застосування отриманих наукових результатів. Саме в цьому контексті постановка та розв'язання нових оптимізаційних задач прикладної спрямованості може дозволити створення високоякісних програмних продуктів для впровадження на українських і зарубіжних підприємствах.

3. Теорія математичного програмування на сучасному етапі свого розвитку володіє досить вагомим науковим апаратом для розв'язування великого спектру оптимізаційних задач. Проте дуже часто виникає потреба в розширенні моделей і доповненні методів таких задач, особливо якщо йдеться про задачі багатокритеріальної оптимізації. Зокрема, йдеться про проблему пошуку оптимального плану транспортних перевезень, іншими словами – про транспортну задачу.

4. У статті надається постановка багатокритеріальної транспортної задачі, яка враховує наявність трьох видів транспорту (автомобільного, залізничного, водного), а також містить дві цільові функції як критерії мінімальних собівартості та рівня ризику транспортних перевезень. В подальшому результат розв'язання такої задачі може бути використаний для автоматизації підприємств і підрозділів транспортної логістики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бартіш М. Я., Дудзяний І. М. Дослідження операцій. Частина 1. Лінійні моделі : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 168 с.
2. Жалдак М. І., Триус Ю. В. Основи теорії і методів оптимізації : навч. посіб. Черкаси : Брама-Україна, 2005. 608 с.
3. Конюховский П. В. Математические методы исследования операций. Спб. : Питер, 2001. 192 с. : ил.
4. Маркетингові технології в освіті, бізнесі, управлінні : матеріали науково-практичної конференції, 23 березня 2017 р. / Черкаський державний технологічний університет. Черкаси : ФОП Гордієнко, 2017. 109 с.
5. Самойленко М. І., Скоков Б. Г. Дослідження операцій (Математичне програмування. Теорія масового обслуговування) : навч. посібник. Харків : ХНАМГ, 2005. 176 с.
6. Шикин Е. В., Чхартишвили А. Г. Математические методы и модели в управлении : учеб. пособ. 3-е изд. М. : Дело, 2004. 440 с.

Дата надходження до редакції – 02.10.2017 р.



Плаксюк О. О.

Черкаський державний технологічний університет

МІЖНАРОДНІ ТРАНСФЕРИ ЗНАНЬ В СИСТЕМІ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ

Проведено дослідження організації кластерів на базі університетів з метою трансферу знань, просування інновацій та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних університетів шляхом залучення закордонних інвестицій.

Ключові слова: кластерний підхід, глобальна конкурентоспроможність ВНЗ, трансфер знань, інноваційно-технологічні кластери, комерціалізація, інвестиції.

Plaksyuk O.

Cherkasy State Technological University

INTERNATIONAL TRANSFER OF KNOWLEDGE IN THE UKRAINIAN UNIVERSITIES CLUSTERIZATION SYSTEM: REGIONAL AND INDUSTRIAL ASPECTS

The study of cluster organization based on universities was conducted to transfer knowledge, promote innovation and increase the competitiveness of domestic universities by attracting foreign investments.

Keywords: cluster approach, global competitiveness of higher educational establishment, knowledge transfer, innovative and technological cluster, commercialization, investments.

ВСТУП

Основна місія діяльності сучасних університетів дещо змінюється під впливом соціально-економічного розвитку. Сучасний рівень розвитку світової науки вимагає від вітчизняних науковців налагоджувати зовнішні зв'язки з іншими країнами та організаціями з метою забезпечення власної еволюції та трансферу знань.

Університети світового класу до своїх характеристик усе частіше долучають поняття підприємницького університету, який активно конкурує в глобальному науково-освітньому просторі [1].

Такий тип університетської освіти, як джерело нових знань, повинен пов'язувати дослідження та комерціалізацію їхніх результатів, стати джерелом не тільки нових ідей, а й нових бізнес-структур.



Процес створення та трансферу знань спонукає перехід провідних країн від масового виробництва та лінійної передачі знань до відкритої постіндустріальної інтерактивної інноваційної системи, двигуном якої є знання. А перехід до економіки знань обов'язково має супроводжуватися одночасним реформуванням університетів і системи освіти в цілому [2, 3].

Проблемі трансферу знань в системі кластерної економіки присвятили свої праці, дослідження й аналітичні огляди вітчизняні науковці та експерти, зокрема Омеляненко В. А. [6], Черних В. В. [5], Рюміна Є. Л. [7], Пятак І. В. [8], Ільницький Д. [1] та багато інших. Але фінансові, технічні, екологічні, організаційні, політичні та інші проблеми суттєво стримують розвиток «нової економіки». Необхідність поглибленого вивчення науково-трансфертної функції ВНЗ з метою забезпечення галузевого й регіонального розвитку малого та середнього бізнесу обумовила доцільність подальших досліджень цієї надзвичайно важливої для країни проблеми.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження ролі ВНЗ у формуванні міжнародних науково-технологічних кластерів як базису трансферу знань.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Потенціал інновацій та економічного розвитку в економіці знань спирається на провідну роль університетів і формування нових інституційних форм і соціальних форматів для виробництва, трансферу та застосування знань. Таке бачення включає не лише креативне руйнування, що з'являється в результаті природної інноваційної динаміки за Шумпетером, але й креативне оновлення в кожному з трьох суб'єктів. З неінституційної точки зору розрізняють три основні конфігурації в позиціонуванні університетів, промисловості та урядових інституцій: (I) державницька конфігурація – держава відіграє провідну роль, управляючи науковими установами і промисловістю, а також обмежуючи їхню здатність ініціювати й розвивати інноваційні перетворення (наприклад, у Росії, Китаї, деяких країнах Латинської Америки та Східної Європи); (II) конфігурація невтручання – обмежене втручанням держави в економіку (наприклад, США, деякі країни Західної Європи), з промисловістю в якості рушійної сили, а два інших суб'єкти виступають як допоміжні структури, відіграють обмежену роль у інноваціях: університет діє в основному в якості постачальника кваліфікованого людського капіталу, уряд – регулятора соціальних і економічних механізмів; (III) збалансована конфігурація характерна для переходу до суспільства знань, де університет та інші установи знань діють у партнерстві з промисловістю й урядом, і навіть беручи на себе ініціативу.



Ключовим у концепції потрійної спіралі є підприємницький університет, який займає проактивну позицію у застосуванні й створенні нового знання, діє в інтерактивному режимі. Розвиваючи зв'язки, університети поєднують розрізнені об'єкти інтелектуальної власності та спільно використовують їх. Інновації перестають бути виключно внутрішньокорпоративною справою і залучають зовнішніх партнерів, серед яких університети, які традиційно до інноваторів не належали [1].

У розвитку нової економіки знань значне місце надано університетській освіті як основній базі для кластерного формування не тільки в національному, а й в міжнародному масштабі. Саме університет, виконуючи освітню функцію, може стати таким лідером, що об'єднає навколо себе інших суб'єктів господарської діяльності й визначатиме стратегію розвитку кластера.

Наукова та технологічно-інноваційна діяльність вимагає від усіх членів кластера відповідного високого рівня забезпечення тих чи інших етапів інноваційних процесів. Тому від конкурентоспроможності окремого учасника кластера залежить кінцевий результат діяльності об'єднання і його глобальне становище на ринку інновацій. Підвищення освітньої й наукової складової у контексті проведення науково-дослідницької та трансфертної діяльності, що забезпечується науково-дослідницькими ВНЗ, дає можливість сформувати регіональну й глобальну конкурентоспроможність як окремого ВНЗ, так і кластера загалом. Кластеризація є закономірним процесом і виступає, з одного боку, захисним механізмом виживання у період глобалізації, оскільки остання спонукає, стимулює об'єднання суб'єктів господарювання для підвищення їхньої конкурентоспроможності, а з іншого – як невідворотна, необмежена за своїм впливом форма прояву глобалізації, що за своєю суттю і є всепроникаючим, складним, багаторівневим процесом інтеграції різних суб'єктів, процесом поглиблення світових взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними. Кластери, як зазначають науковці й практики, можуть забезпечити сприятливе середовище для ефективного використання людського потенціалу та прискореного розвитку регіонів і країни загалом. Як показує іноземний досвід, формування технологічних або інноваційних кластерів повинно відбуватись довкола ядра, яким є ВНЗ та НДІ. Сьогодні кластерний підхід дозволяє ВНЗ оцінювати свою конкурентоспроможність, розробляти програми та стратегії розвитку ВНЗ, залучати інвестиції, впроваджувати інновації, співпрацювати з великим бізнесом і органами влади, встановлювати тісніші контакти та зворотний зв'язок, скорочувати витрати на технологічну й наукову діяльність завдяки кооперації [4].

Очевидно, що міжнародні кластери у найближчому майбутньому можуть стати конкурентами транснаціональних і багатонаціональних



корпорацій, які до цього часу вважалися ключовими гравцями на світовій арені. На сьогоднішній день міжнародні кластери активно співпрацюють з ТНК та БНК, а у найближчій перспективі мають на меті поглинути такі структури. Міжнародний бізнес у XXI сторіччі не матиме національності та діятиме виключно за законами ринку і глобальної конкуренції. Міжнародні кластери – наймасштабніші бізнесові структури і об'єднують підприємства кількох країн. Це можуть бути економічно розвинені країни світу, а також країни, що розвиваються [5].

Створення міжнародного кластера на базі університету дасть можливість значно підвищити його конкурентоспроможність завдяки залученню іноземних інвестицій, просуванню та впровадженню власних інноваційних продуктів, обміну досвідом і знаннями. Для впровадження такої інноваційно-інвестиційної політики, що базується на управлінні трансферами знань, доцільно вивчати міжнародний досвід розвинених країн з метою їхнього зацікавлення і залучення до співпраці.

Кластерний підхід регіонального рівня широко застосовують у таких розвинених країнах світу, як Австрія, Італія, Німеччина, Фінляндія, Франція, Канада, США, Китай, Індія, Японія та ін. [4].

І. В. Литвин [4], дослідивши рівень міжнародної конкурентоспроможності країн, виявив, що, з одного боку, країни завдячують своєму рівню розвитку потужним ВНЗ, які з року в рік посідають провідні місця у різноманітних рейтингах, зокрема за рівнем науково-технологічної роботи, а з іншого – напрошується висновок, що ці ВНЗ і отримали можливості та стартову підтримку від держави для започаткування своєї діяльності. Ще один висновок, який можна зробити, – це можливості ВНЗ отримати доступ до науково-технологічного, виробничого і фінансового співробітництва, інтегрування та кооперації свого регіону розташування.

Формування транснаціонального кластера здійснюється шляхом реалізації сильних сторін окремих фірм усередині кластера. Такі відносини характеризуються високим рівнем орієнтованості на клієнта, загальними технологіями. Фірми мінімізують ризик і невизначеність за допомогою моделі кластера за рахунок використання загальної комунікаційної інфраструктури та поетапного входження на світові ринки, що підтверджує основні положення теорії створення міжнародних корпорацій і стратегічних союзів [6].

Інкубатори, які функціонують при науково-дослідних інститутах, вищих навчальних закладах, виступають як сполучна ланка в розробці нововведень між науковими установами і приватним бізнесом. У процесі своєї діяльності вони надають ефективну фінансову та консультативну підтримку підприємствам, які мають намір опанувати високотехнологічну продукцію. Отже, діяльність бізнес-інкубатора при



вищому навчальному закладі має подвійний характер – інноваційний та інвестиційний. Відповідно і послуги підтримки малих підприємств доцільно розглянути окремо у напрямку інноваційної та інвестиційної діяльності. Приватний бізнес, що починає свою діяльність з участі у програмах бізнес-інкубатора, від початку привертає увагу інвесторів. Це пояснюється тим, що серед інвесторів бізнес-інкубатори заробили гарну репутацію. Проте особливістю бізнес-інкубатора є те, що він не фінансує фірми, які опікає. Діяльність бізнес-інкубаторів незалежно від спеціалізації носить характер інноваційної діяльності без заздальгідь визначеної ефективності вкладення капіталу, тобто інвестор виступає, як правило, у вигляді венчурного капіталіста, але його діяльність може розглядатися і як благодійна (як діяльність спонсорів), що при відповідному правовому опрацюванні цього питання (особливо у сфері оподаткування) може бути вельми привабливим для потенційних інвесторів.

Тому поруч із інноваційними послугами бізнес-інкубатор має можливість надавати й інвестиційні послуги: сприяння у пошуку кредитних та інших фінансових ресурсів підприємцям-початківцям, зокрема в отриманні кредитів і банківських гарантій; робота з венчурними фондами і приватними інвесторами; пошук інвесторів і посередництво в контактах з потенційними діловими партнерами; залучення коштів вітчизняних грантодавців та інвесторів; залучення бюджетних коштів; забезпечення взаємодії між підприємництвом і державним науково-технічним сектором для розвитку кооперативних відносин та ін. Схематично зв'язки між ВНЗ та різними соціально-економічними структурами відображено на рис. 1.

Завдяки такій організаційній формі різко прискорюється впровадження нових технологій, а фундаментальна наука завдяки інтенсивності зворотного зв'язку отримує додаткові стимули. Підвищується якість освіти, створюється нове соціокультурне середовище в регіоні, збільшується база оподаткування і підвищується якість життя.

Виходячи з унікальності набору знань, що формується в кожній національній інноваційній системі, міжнародний кластер необхідно аналізувати, в першу чергу виходячи з ефекту перетоку знань. Така концепція базується на розумінні інноваційної системи як інституціональної моделі генерації, трансферу та використання знань, їхнього втілення в нових продуктах, технологіях, послугах у всіх сферах життя суспільства. При цьому реалізація цих процесів відбувається завдяки певному набору явних і неявних знань. Тому саме потоки знань у міжнародному кластері стають найбільш важливою перевагою кластера як способу організації виробництва та поширення продукції у випадку високих технологій.

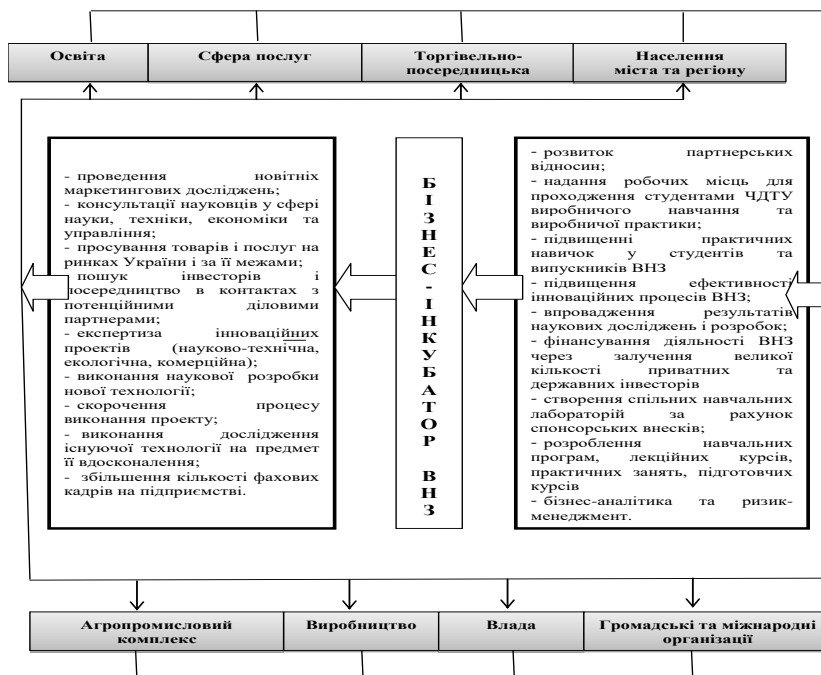


Рис. 1. Інноваційно-інвестиційні зв'язки бізнес-інкубатору на базі ВНЗ

Джерело: власна розробка

Відповідно до Ікуджиро Нонака, явні знання являють собою інформацію, що може бути записана та збережена в деякому формалізованому виді. Неявні ж знання ґрунтуються на вміннях, тобто накопиченому досвіді індивідів, що робить їх важкими для класифікації та зберігання.

На думку Малберга та Повера, кластери створюють знання трьома шляхами:

- 1) шляхом різних форм спільних дій фірм, університетів та інших учасників кластерів (actors);
- 2) за рахунок посилення конкуренції та суперництва між підприємствами, що входять у кластер;
- 3) за рахунок посиленого перетоку, викликаного мобільністю і соціальною спільністю внаслідок встановлення зв'язків у кластері [6].

Саме університети безпосередньо впливають на розвиток підприємництва у суспільстві та збагачують студентів відповідними вміннями і навичками. Нині Болонський процес однозначно визначає необхідність коригування системи відносин університетів з підприємствами, зараховуючи діяльність щодо трансферу знань до ключових компонентів розвитку університету.

Комерціалізація наукових досліджень в європейських вишах має давню історію. У великих і передових університетах, починаючи з



2000 року, створюються спеціальні структурні підрозділи, що займаються інноваційним розвитком, трансфером знань і технологій (ТЗТ). Головним завданням таких структурних підрозділів є доведення наукових досліджень, що проводяться в університеті, до комерційного використання, встановлення взаємодії між вузівською наукою і промисловими підприємствами, фінансовими структурами та іншими суб'єктами реального сектору економіки. За допомогою таких структурних підрозділів університети можуть укласти вигідні угоди щодо реалізації інтелектуальної власності, права на яку належать університету.

ВИСНОВКИ

З огляду на те, що промислові підприємства, НДІ, КБ змушені боротися за власне виживання, вони практично повністю відмовилися фінансувати спільні дослідницькі проекти, структури, різко скоротили замовлення на підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації фахівців. У цих умовах базові кафедри, філії кафедр, навчально-науково-виробничі комплекси, наукові та інженерні центри, технопарки існують або за рахунок комерційних проектів, або за рахунок вишів, у яких і так не вистачає засобів. Від того, як буде надалі розвиватися інноваційна діяльність в університетах по трансферу знань і технологій, значною мірою залежить майбутнє університетів, науки, промисловості, технічної і економічної безпеки країни, щоб вітчизняні новатори могли вийти на світовий ринок технологій, розширити коло потенційних замовників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільницький Д. Університети в глобальній економіці знань: еkleктична парадигма / // Міжнародна економічна політика. 2015. № 1 (22). С. 123–154.
2. Huang C.-C., Fan Y.-N., Chern C.-C., Yen P.-H. Measurement of analytical knowledge-based corporate memory and its application // Decision Support Systems. № 54. Elsevier. 2013. P. 846–857.
3. Knowledge Economy Index (KEI) 2012 Rankings. World Bank [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://siteresources.worldbank.org/INTUNIKAM/Resources/2012.pdf>.
4. Литвин І. В. Провідні ВНЗ у системі науково-технологічних кластерів країн світу у період глобальних трансформацій [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua>. С. 179–191.
5. Черних В. В. Міжнародні кластери: економічна сутність і класифікація // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 118 (частина I). 2014. С. 203–213.
6. Омеляненко В. А., Вернидуб Н. О. Теоретичні основи та аналіз світового досвіду міжнародного розвитку високотехнологічних кластерів [Електронний ресурс] // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. 2013. № 2 Sm. Режим доступу : www.es.rae.ru/mino/160-1281.
7. Рюміна Є. Л. Кластерний підхід як конкурентна перевага регіонального розвитку / // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2012. № 4 (20). С. 117–120.
8. Пятак І. В. Кластерний підхід в управлінні регіональним економічним розвитком // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2013. № 3 (23). С. 107–110.

Дата надходження до редакції – 04.10.2017 р.

*Сурай А. С.**Черкаський державний технологічний університет*

ТЕОРІЯ СИСТЕМ ЯК БАЗИС ПОБУДОВИ МУЛЬТИКОМПОНЕНТНОГО ПРОТОТИПУ ДІЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНУ

У статті запропонований прототип ділового середовища регіону. Мультikomпонентний прототип покликаний імітувати ділове середовище регіону, території та, відповідно, використовуючи взаємозв'язки, дозволить оптимізувати його стан. У зв'язку з тим, що прототип базується на елементах, які мають якісний, але не числовий характер, проведена спроба формалізувати отримані результати за допомогою теорії систем. Запропонований прототип ділового середовища має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення, що пов'язано з виділенням особливостей ділового середовища в різних регіонах і можливістю створення цілісної картини ділового середовища регіону.

Ключові слова: прототип, ділове середовище, бізнес-середовище, регіональний підхід, теорія систем.

*Suray A.**Cherkasy State Technological University*

THEORY OF SYSTEMS AS THE BASIS OF CONSTRUCTION OF THE MULTICOMPONENT PROTOTYPE OF BUSINESS ENVIRONMENT OF THE REGION

Thus, the business environment in the region is a multicomponent phenomenon that includes 7 key subsystems. The proposed prototype of the business environment has not only theoretical but also purely practical significance, which is associated with the allocation of business environment characteristics in different regions and the possibility of creating a coherent picture of the business environment in the region. The obtained results are the necessary ground for further study of the methodological aspects of the analysis of the business environment of the regions of the country in the conditions of global transformation processes.

Due to the fact that the prototype proposed by us is based on elements that are of a qualitative but not numerical nature, we have attempted to formalize the obtained results. It is necessary, first of all, to transfer the



prototype to the data plane that provides us with modern statistics. Thus, the theorized prototype of the business environment in the region can be the basis for constructing an applied model for assessing the level of development of the business environment in the region.

Keywords: *prototype, business environment, regional approach, theory of systems.*

ВСТУП

Зазначимо, що незважаючи на вагомий обсяг наукових розробок і значні досягнення у сфері вивчення основ функціонування й розвитку ділового середовища та методів його аналізу, низка моментів теоретичного, методичного і практичного характеру з окреслення компонентного складу ділового середовища, його характеристик залишається остаточно не вирішеною, дискусійною, вимагає уточнень і подальшого розвитку, що й обумовлює необхідність проведення цього наукового дослідження.

Запропонований прототип ділового середовища регіону має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення. Це пов'язано з виділенням особливостей ділового середовища в різних регіонах та можливістю створення цілісної картини ділового середовища регіону, що, в свою чергу, може виступити підґрунтям розробки конкретних заходів стимулювання ділової активності регіону.

Особливості й закономірності функціонування ділового середовища висвітлено у працях таких зарубіжних учених, як Лебон Г. [1], Парсонс Т. [2], Ешбі У. Р. [4]. Інституційні й інформаційні проблеми формування бізнес-середовища вивчали Проданова Л. В. [11], Фінагіна О. В. [12] та ін. Ділове середовище розглядала через призму культурно-ментальних зрушень та довіри Корольок Т. О. [5]. Сучасні автори, такі як Кармелюк Г. І. [6], Белов Н. А. [7] та інші, доповнюють і розкривають окреслену проблематику.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Ми вбачаємо завдання в тому, щоб запропонувати прототип ділового середовища, який дасть можливість імітувати ділове середовище регіону, території та, відповідно, використовуючи взаємозв'язки, оптимізувати його стан. Прототип дозволить виявляти неявні зв'язки і спрогнозувати вплив змін кожного з факторів, що формують ділове середовище, на систему в цілому.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Прототип – замісник об'єкта, це певний аналог об'єкта дослідження, наближений опис якого-небудь класу явищ зовнішнього світу. Прототип відображає властивості об'єкта. Поняття прототипу засновано на принципі аналогії.

Відомо, що будь-який прототип гомоморфний (подібний)



реальному об'єкту, відображаючи найбільш істотні властивості досліджуваного об'єкта, не тотожний йому, а є лише наближеним його описом, оскільки процеси, що відбуваються в ньому, значно різноманітніші, ніж можливості його опису.

Прототип ділового середовища регіону повинен відповідати таким вимогам:

– *універсальність* прототипу в описі економічних закономірностей;

– *вимога до структури* прототипу. Прототип повинен забезпечувати можливість модифікації й аналізу її окремих частин;

– *вимоги гнучкості* прототипу. Прототип повинен давати можливість відтворення різних ситуацій в умовах зміни елементів ділового середовища як об'єкта;

– *вимога до реалізації* прототипу. Прототип повинен бути таким, щоб експериментатору було зручно з ним працювати.

Ця стаття містить матеріали, що є логічним продовженням дослідження автора в напрямку розробки прототипу ділового середовища, який дасть можливість імітувати ділове середовище регіону, території та, відповідно, використовуючи взаємозв'язки, оптимізувати його стан. У попередньому дослідженні А. С. Сурай введені базисні основи розуміння компонентного складу ділового середовища і запропонована його візуальна інтерпретація [3, с. 77–82].

У зв'язку з тим, що запропонований нами прототип базується на елементах, які мають якісний, але не числовий характер, нами проведена спроба формалізувати отримані результати за допомогою теорії систем.

Ділове середовище розглядається як складна система, що володіє специфічними властивостями:

1. *Функціональна цілісність (емерджентність)* і її парадокс. Поняття цілісності або функціональної емерджентності введено У. Р. Ешбі [4] і має два визначення. У першому випадку поняття трактують так, що властивості цілого не зводяться до сумарних властивостей частин (холізм – «філософія цілісності»). У другому випадку емерджентність трактують як взаємоузгоджені дії елементів системи, що забезпечують її функціонування як єдиного цілого, не порушуючи поставленої мети. Парадокс цілісності полягає в тому, що пізнання системи як цілісної неможливе без аналізу її частин. Результатом аналізу можуть бути:

– елементи системи, які не несуть на собі цілісні її властивості;

– поява елементів системи (підсистеми), які зберігають у якійсь формі цілісні її властивості. Такий спосіб аналізу називають «цілісною» декомпозицією.

Таким чином, парадокс цілісності полягає в тому, що цілісний опис системи можливий при «цілісній» її декомпозиції. Причому для



складної системи властивості, притаманні системі в цілому, не належать жодному її елементу. Функціональна цілісність у складних системах забезпечена завдяки обміну енергією, речовиною, інформацією.

В економічних системах для забезпечення цілісності застосовують негативні зворотні зв'язки, що забезпечують її рівновагу за рахунок протидії зовнішньому супротиву. Якщо існуюча рівновага системи піддається зовнішньому впливу, що змінює будь-яку з умов рівноваги, то в ній виникають процеси, спрямовані на те, щоб протидіяти цій зміні. Принцип визначає механізм гомеостазису в системі і спрямований на утримання рівноважного стану системи. Прикладом може виступити закон відповідності попиту і пропозиції. Також на прототипі дуже добре видно взаємодію таких рівноважних елементів, представлених радіантами, як ділові звичаї та довіра і конкурентна складова. На прототипі площа радіанта «Ділові звичаї та довіра» (№ 12) більша за площу радіанта «Конкурентна складова» (№ 5). Це можна пояснити тим, що між довірою і конкуренцією існує протиріччя. Чим більшою мірою довіра виступає критерієм вибору, тим сильніше обмежується конкурентна складова. Таке положення сформульоване Королюк Т. О. [5, с. 4–18].

В роботі Кармелюк Г. І. [6] поняття емерджентності системи трактується як трійка $(f_1, f_2, p(f_1, f_2))$, де f_1 – прототип системи, якщо його розглядати як «чорний» ящик (закон функціонування); f_2 – прототип системи, який визначає її структуру при її внутрішньому розгляді (алгоритм функціонування). Прототипи f_1, f_2 є носіями системи, $p(f_1, f_2)$ – функція, що набуває значення 1 або 0. Значення 1 функція набуває тоді, коли існує взаємно-однозначна відповідність між елементами прототипу f_1, f_2 ; значення 0 функція набуде тоді, коли цієї відповідності немає. Зазначена функція визначає функціональну цілісність системи (емерджентність). Прототип f_1 – це будь-яка алгебра, яка використовується для опису системи по f_2 .

2. *Мета системи.* Мета – це заздалегідь мислимий результат практичної діяльності людини. У цій роботі мета – це створення умов для ефективної діяльності підприємця з метою підвищення його соціального статусу.

3. *Структура.* Структура – це сукупність усіх елементів та істотних зв'язків між ними, що забезпечують цілісність, стійкість і тотожність системи ділового середовища при різних змінах, різноманітності елементів і відмінності їхньої природи. Така властивість пов'язана зі специфікою підприємницького процесу, який при взаємодії елементів покликаний забезпечити ефективність функціонування ділового середовища.

4. *Складність і зв'язаність системи.* Складність системи визначається кількістю елементів і числом зв'язків між ними:



складність зростає пропорційно числу елементів і квадрату зв'язків. Зв'язаність – це зв'язок між елементами системи, особливий характер взаємодії елементів між собою. Число різних станів даної системи складає 2^{755} . Крім наявності зв'язків між елементами, для системи характерна наявність цілеспрямованої взаємодії між ними. В цьому випадку можна сказати, що система здатна реалізувати певну функцію.

5. *Симетричність*. Конструкція ділового середовища не суперечить закону симетрії. Зміна (деформація) окремих областей (елементів) може призвести до втрати ефективності ділового середовища та звуження ринку. Прототип ділового середовища регіону побудований з урахуванням правила «золотого перетину» (поділ відрізка в крайньому і середньому відношенні). Слід зазначити, що американські економісти використовують правило «золотого перетину» при прогнозуванні.

6. *Діяльність*. Ділове середовище складається з ряду підсистем, наділених специфічними ознаками, що відповідають конкретним цілям і загальним завданням щодо підвищення якості підприємницької діяльності.

7. *Ієрархічність системи і її парадокс*. Ієрархія – це сукупність вкладених одна в одну підсистем, що розрізняються за рівнями підпорядкування. Однією з характеристик ієрархічних систем є коефіцієнт ієрархії. У соціально-економічних системах, до яких належить ділове середовище, коефіцієнт ієрархії досягне одиниці, в технічних системах цей коефіцієнт може досягати декількох тисяч. Парадокс ієрархічності полягає в тому, що завдання опису даної системи можливе лише при наявності опису іншої системи, в яку входить дана система.

У свою чергу опис системи як елемента іншої системи можливий тільки при описі її як системи. Таким чином, парадокс ієрархічності являє собою взаємну обумовленість вирішення двох завдань: опису системи як такої; опису системи як елемента більш широкої системи.

8. *Синергія*. Ділове середовище як система являє собою єдине ціле, де спільні дії індивідів у просторі й часі спрямовані на досягнення бажаного результату.

Ділове середовище бінарної побудови, воно включає в себе дві фази: розвиток, або духовну складову, і збереження, або матеріальну складову діяльності бізнесмена. Між підсистемами існує паралельно-перехресний зв'язок як «закон замкнутих просторів», виявлений Н. А. Біловим: «Якщо при змінах станів одного з двох взаємодіючих у замкнутому просторі елементів спостерігаються зміни іншого, то ці зміни такі, що призведуть до усунення змін в першому елементі» [7, с. 1107–1112].

В дослідженні Сурай А. С. виокремлено чотири основні підсистеми ділового середовища, кожна з яких у проектуваному



прототипі представлена у вигляді кола радіусом A_k (площа кожного кола інтерпретується нами як параметр даного чинника в діловому середовищі). Ділове середовище прототипу представлено у вигляді сфери, яку обмежує коло «Культурно-ментальна детермінація регіону», в яке вписані чотири окружності, що симетрично перетинаються та мають спільні апоцентри з колом «Культурно-ментальна детермінація регіону» і ототожнюють чотири підсистеми, які в даному прототипі збалансовані між собою. Три похідних підсистеми представлені у вигляді рівностороннього трикутника, вписаного у коло «Культурно-ментальна детермінація регіону», кожна з граней якого відображає одну з похідних перехресних підсистем і, відповідно, перетинає як мінімум два з основних радіантів. Причому інституційна і екологічна є похідними від двох систем (перетинає їх), а інформаційна – від трьох, з якими корелює. Таку будову називатимемо мультикомпонентним прототипом ділового середовища.

Взаємодія підсистем у вигляді чотирьох кіл утворює елементний склад ділового середовища у вигляді 28 ключових елементів (K_e), з яких 12 апоцентрів (A_p) ($A_1, A_2, A_3, A_4, D_1, D_2, D_3, D_4, F_1, F_2, F_3, F_4$), 16 площин-радіантів (P_n) різної конфігурації і площі та вписаного рівностороннього трикутника, кожна з граней якого відображає одну з похідних перехресних підсистем і, відповідно, перетинає як мінімум два з основних радіантів (рис. 1). Необхідні й достатні вимоги до мультикомпонентного прототипу ділового середовища:

а) при мультикомпонентному прототипі ділового середовища буде виконуватися рівність площ чотирьох радіантів:

$$\begin{cases} G_1=G_2=G_3=G_4; \\ E_1=E_2=E_3=E_4; \\ C_1=C_2=C_3=C_4; \\ B_1=B_2=B_3=B_4; \end{cases} \quad (1)$$

б) точки перетину – апоцентри в кількості 12 розташовані симетрично на чотирьох колах, вкладених в коло «культурно-ментальна детермінація регіону» A_d .

$$A_k(G_1, G_2, G_3, G_4) > A_k(F_1, F_2, F_3, F_4) > A_k(C_1, C_2, C_3, C_4) > A_k(B_1, B_2, B_3, B_4) \quad (2)$$

Таким чином, умови (А, Б) є умовами мультикомпонентного прототипу ділового середовища;

в) якщо не враховувати апоцентри дотику кіл чотирьох підсистем з колом «Культурно-ментальна детермінація регіону», то 28 її апоцентрів, різні за походженням, утворюють так звану «еталонну міру» – позначимо її E_M , яка виступить необхідною умовою (В) мультикомпонентного прототипу;

г) останньою необхідною умовою прототипу як системи буде така вимога: відстані S між апоцентрами перетину похідних

перехресних середовищ з колом «Культурно-ментальна детермінація регіону» рівні між собою. Відстань між апоцентрами грані, що відображає інформаційну підсистему до апоцентру перетину даної грані з її висотою T3, рівні між собою та поділяють на рівнозначні площини радіанти G2, E1, C4, B4, C1, E3, G3.

$$\left\{ \begin{array}{l} S(H;H1)=S(H1;H2)=S(H2;H); \\ S(H2;H3)=S(H3;H2); \\ G2\sim G3; E1\sim E3; C4\sim C1; B4\sim B4 \end{array} \right. \quad (3)$$

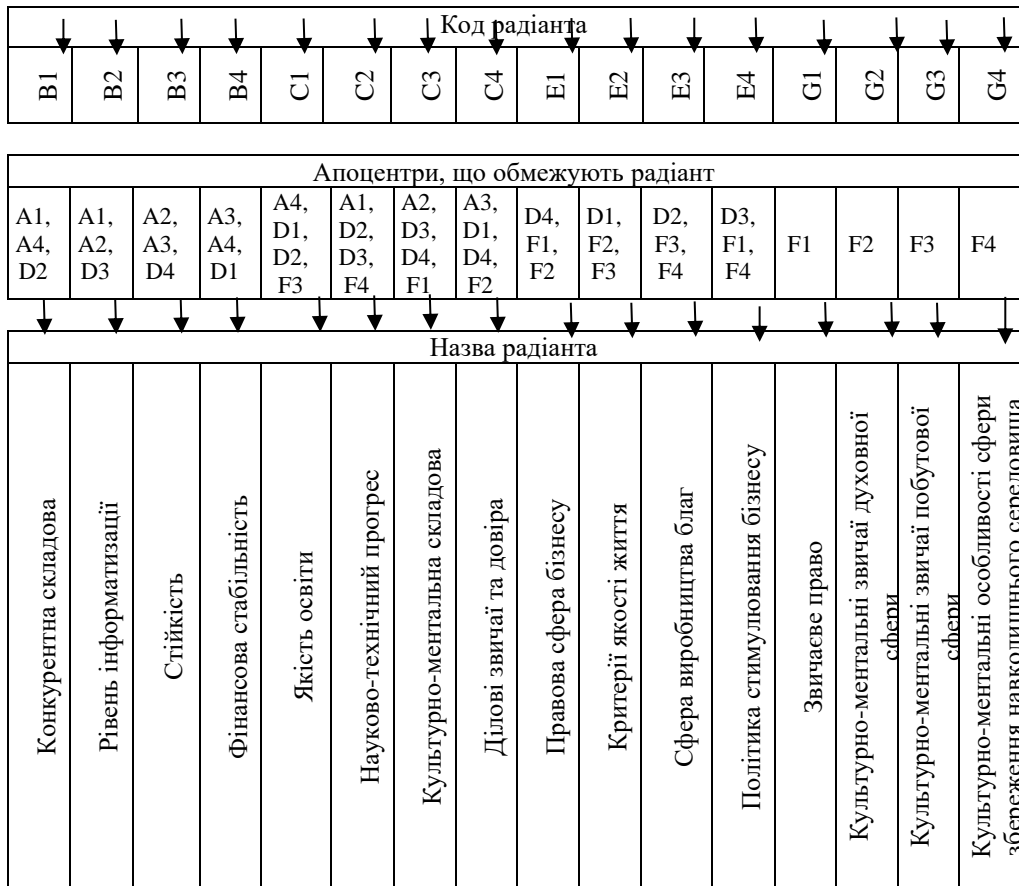


Рис. 1. Взаємозв'язок апоцентрів з радіантами

Джерело: власна розробка

Сформовані чотири достатні умови мультикомпонентного прототипу ділового середовища дозволяють говорити про її властивості як системи. Під системою розуміють сукупність взаємодіючих елементів, здатних реалізувати певну функцію [8, с. 79]. В цьому дослідженні ефективність економічного процесу, що протікає в рамках національних кордонів, є функцією ділового середовища. Система функціонує ефективно, якщо вона досягає поставлених цілей з



мінімальними затратами.

Слід зазначити відносність понять «елемент» і «система», оскільки система ділового середовища може бути елементом іншої більш великої системи – суспільства.

Отримані складові – апоцентри та радіанти – відповідають висунутій раніше гіпотезі про те, що ділове середовища як складна система описується прототипом [3, с. 77–82]. У нашому розумінні прототип ділового середовища – це система, відображена за допомогою «ідеальної міри» ІМ взаємозв'язаних складових (апоцентри перетину та радіанти), яким присвоєно латинські літери. Схема ідентична «квадратній» схемі AGIL Т. Парсонса з суттєвим доопрацюванням [2, с. 13–23]. Апоцентри та утворені радіанти утворюють «еталонну міру» (замкнута множина, яка не має виділених апоцентрів, тобто та, що співпадає з більшістю всіх кінцевих апоцентрів), що має ідеальні дрібники 1, 2, 4, 7, 14 – інтегральні елементи, які визначають умови розвитку і вдосконалення ділового середовища.

З математичної точки зору «еталонна міра» – це натуральне число, яке дорівнює сумі всіх своїх правильних (тобто менших цього числа, включаючи 1, але виключаючи саме число) дрібників – для «еталонної міри» другого порядку ЕМ 1, 2, 4, 7, 14; для ЕМ першого порядку 1, 2, 3. Поняття «еталонна міра» отримало своє відображення у працях Евкліда в кінці IX ст. (книги «Начала») [9, с. 50–62].

Еталонність міри дозволяє навести два рівняння ділового середовища:

Перше рівняння рівноваги ділового середовища:

$$28 = 1 + 2 + 4 + 7 + 14.$$

Суть його – підтримка екології на високому рівні – залежить від економічної культури підприємців, що можливо при стабільному політичному режимі, високому рівні розвитку інфраструктури, якісному виробничому процесі на всіх його етапах (побудованому на енергозберігаючих технологіях) і адекватному пропозиції попиту.

Друге рівняння інформаційної результативності: $6 = 1 + 2 + 3$, сенс якого пов'язаний із найважливішим значенням інформації для прогнозування ринкових процесів.

Сформульовані рівняння підкоряються властивостям теорії систем. Зокрема, їм властива емерджентність, сформульована У. Р. Ешбі. Що стосується даних рівнянь і досліджуваного прототипу, то взаємоузгоджені дії елементів системи, які забезпечують її функціонування як єдиного цілого, не порушують поставленої мети. Це рівняння найперше, розкриємо його зміст: екологія = критерії якості життя + особливості формування особливості + особливості формування попиту + стійкість політичного режиму + інституційні характеристики.



У другому випадку властивості цілого не зводяться до сумарних властивостей частин: рівень інформатизації = quality-менеджмент + особливості формування особливості + політика цін.

Врахування п'ятої інформаційної взаємодії при побудові прототипу ділового середовища розкриває сучасні вимоги до бізнес-процесів і демонструє повноту, завершеність прототипу, його цілісність.

Таким чином, ділове середовище – це впорядкована система, яка враховує об'єктивність економічних законів і підпорядковується властивостям теорії систем.

Розвиток системи ділового середовища залежить від двох, здавалося б, абсолютно протилежних факторів: стійкості системи і здатності її виходити з цього стійкого стану. Таким чином, забезпечується динамічна рівновага – умова будь-якого процесу розвитку. Необхідно також враховувати, що ступінь динамічної рівноваги залежить від внутрішньої різноманітності системи (елементів різної природи). Внутрішня різноманітність забезпечує і стійкість самої системи (блокує зовнішні і внутрішні обурення), і навпаки – виводить систему зі статичної рівноваги, причому в певному напрямку. Тут особливу роль відіграє інваріантний фактор ділового середовища, тобто важливого значення набуває місце розташування географічного регіону, де протікають підприємницькі процеси.

Досліджувані якісні (нечислові) підсистеми характеризуються тим, що над ними не можна виконувати арифметичні операції. Відповідно виникає потреба в математичних методах, що забезпечують спільну порівнювану обробку різнорідних числових даних і даних нечислової природи. Такий метод розробив В. В. Луценко [10], він має назву «Системно-когнітивний аналіз» (СК-аналіз). Метод включає розрахунок коефіцієнтів, що дозволяють оцінити рівень системності прототипу як об'єкта. «Закон зростання емерджентності» – властивість системи: при зростанні кількості елементів у системі частка системної інформації в поведінці її елементів зростає.

Системне узагальнення формули Хартлі для кількості інформації:

$$I = \text{Log}_2 \sum_{2^k-1}^B C_B^k, \quad (4)$$

де K – кількість елементів (потужність станів об'єкта управління);

B – максимальний рівень складності змішаних станів об'єкта управління;

C_B^k – поєднання «по b » класичних станів.

При $B = K$ вираз (4) набуває вигляду:

$$I = \text{Log}_2(2K - 1). \quad (5)$$



При $K > 4$ похибка вираження (2) не перевищує 1 %.
Коефіцієнт емерджентності Хартлі (1):

$$I \leq \frac{\text{Log}_2 \sum_{2k-1}^B C_B^k}{\text{Log}_2 K} \leq \frac{K}{\text{Log}_2 K} \quad (6)$$

відображає рівень системності об'єкта і змінюється від 1 (системність відсутня) до $K/\text{Log}_2 K$ (системність максимальна). Цей показник відображає важливість функціонування всіх елементів системи ділового середовища, елементи мають однакову важливість.

Досліджуємо коефіцієнт емерджентності Хартлі (1) для такої системи варіантів:

$$\left\{ \begin{array}{l} K = B \\ K = \text{Ап (апоцентри - A1, A2, A3, A4, D1, D2, D3, D4, F1, F2, F3, F4)} \\ K = \text{Pн (радіанти)} \\ K = \text{Ке (ключові елементи)} \end{array} \right. \quad (7)$$

$$\begin{array}{l} \text{а) } K = B = \text{Ап,} \\ I \leq \frac{\text{Log}_2(2^{12} - 1)}{\text{Log}_2 12} \leq \frac{12}{\text{Log}_2 12}; I = \frac{\text{Log}_2(4096 - 1)}{3,58} = \frac{11,99}{3,58} = 3,347; I \\ \leq 3,347 \leq 3,58. \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \text{б) } K = B = \text{Pн,} \\ I \leq \frac{\text{Log}_2(2^{16} - 1)}{\text{Log}_2 16} = \frac{\text{Log}_2(65536 - 1)}{4} = \frac{15,99}{4} = 3,99. \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \text{в) } K = B = \text{Ке,} \\ I \leq \frac{\text{Log}_2(2^{28} - 1)}{\text{Log}_2 28} = \frac{\text{Log}_2(268435456 - 1)}{5,29} = \frac{27,98}{5,29} = 5,289; I \\ \leq 5,289 \leq 5,29. \end{array}$$

Отримані дані підтверджують, що мультикомпонентний прототип ділового середовища регіону являє собою систему. Причому при зростанні кількості елементів в системі коефіцієнт емерджентності зростає, що свідчить про різноманітний стан даної системи і інформацію, яка міститься в кожному елементі.

Коефіцієнт емерджентності Харкевича (ψ):

$$0 \leq \frac{\text{Log}_2 K^1}{\text{Log}_2 N} \leq 1 \quad (8)$$

змінюється від 0 до 1 і визначає ступінь детермінованості системи; розрахований показник відповідає більшості реальних систем, поведінка яких залежить від багатьох факторів, кількість яких перевищує кількість станів системи, причому жоден зі станів не визначається однозначно ніякими сполученнями діючих підсистем.



$$\psi = \frac{\text{Log}_2 K^1}{\text{Log}_2 N}$$

$$\text{a) } K = 12, I = 3,347, N = 2^{28}$$

$$\psi = \frac{\text{Log}_2 12^{3,347}}{\text{Log}_2 2^{28}} = \frac{\text{Log}_2 4092,79}{28} = \frac{11,99}{28} = 0,43; 0 \leq 0,43 \leq 1.$$

$$\text{b) } K = 16, I = 3,9975, N = 2^{28}$$

$$\psi = \frac{\text{Log}_2 16^{3,9975}}{\text{Log}_2 2^{28}} = \frac{\text{Log}_2 65083,3}{28} = \frac{15,99}{28} = 0,57; 0 \leq 0,57 \leq 1.$$

$$\text{c) } K = 28, I = 5,289, N = 2^{28}$$

$$\psi = \frac{\text{Log}_2 28^{5,289}}{\text{Log}_2 2^{28}} = \frac{\text{Log}_2 45083624,9}{28} = \frac{25,4}{28} = 0,9; 0 \leq 0,9 \leq 1.$$

Вихідні дані ділового середовища і результати його функціонування знаходяться під впливом мінливих умов, тому носять імовірнісний характер. У цих умовах зв'язок між елементами об'єкта встановлюється за допомогою методів статистики. Формою прояву таких зв'язків є статистична закономірність.

Таким чином, ділове середовище регіону – мультикомпонентне явище, що включає 7 ключових підсистем. Запропонований прототип ділового середовища має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення, що пов'язано з виділенням особливостей ділового середовища в різних регіонах та можливістю створення цілісної картини ділового середовища регіону. Отримані результати є необхідним підґрунтям для подальшого дослідження методичних аспектів аналізу ділового середовища регіонів країни в умовах глобальних трансформаційних процесів.

У зв'язку з тим, що запропонований нами прототип базується на елементах, які мають якісний, але не числовий характер, нами проведена спроба формалізувати отримані результати. Це необхідно, в першу чергу, щоб перевести прототип у площину даних, що надає нам сучасна статистика. Таким чином, теоретизований прототип ділового середовища регіону може виступити основою побудови прикладної моделі оцінки рівня розвитку ділового середовища регіону.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лебон Г. Психология социализма : пер. с фр. СПб. : Макет, 1995. С. 18.
2. Talcott Parsons. The Theory of Human Behavior in its Individual and Social Aspects // The American Sociologist. Vol. 27. № 4. Winter 1996. Pp. 13–23.
3. Сурай А. С. Обґрунтування мультикомпонентного характеру ділового середовища регіону // Причорноморські економічні студії : науковий журнал. Одеса : Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2017. Вип. 20. С. 77–82.
4. Эшби У. Р. Что такое мыслящая машина? // Зарубежная электроника. 1962. № 3.
5. Королюк Т. О., Малий І. Й. Державне регулювання фінансового посередництва як чинник відновлення суспільної довіри // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. / за заг. ред. Ю. І. Єханурова, А. В. Шегди. К. : Київський університет,



2011. С. 4–18. 6. Кармелюк Г. І. Теорія ймовірностей та математична статистика : посіб. з розв'язання задач. К. : Центр учбової літератури, 2007. 576 с. 7. Belov N. A., Alabin A. N. and Prokhorov A. Yu. Electrical Resistance and Strength of Cold Rolled Sheets of Aluminum Alloys Containing up to 0.64 wt.%Zr // Proceedings of the 12th International Conference on Aluminium Alloys, September 5-9, 2010, Yokohama, Japan. The Japan Institute of Light Metals. Pp. 1107–1112. 8. Економічний словник-довідник / за ред. С. В. Мочерного. К. : Феміна, 1995. С. 79. 8. Ball W.W. Rouse (1960). A Short Account of the History of Mathematics (4th ed. [Reprint. Original publication: London: Macmillan & Co., 1908]). New York : Dover Publications. Pp. 50–62. 9. Луценко Е. В. Универсальная когнитивная аналитическая система «Эйдос» : монография. Краснодар : КубГАУ, 2014. 600 с. 10. Проданова Л. В., Фоміна О. О. Економіка регіонів України: втрачені ресурси і резерви майбутнього // Бізнес Інформ. 2016. № 2. С. 114–120. 11. Фінагіна О. В., Поддубняк В. В. Соціальні трансформації та особливості їх інституціоналізації в українському суспільстві // Управління проектами та розвиток виробництва. 2011. № 4. С. 142–146.

Дата надходження до редакції – 03.10.2017 р.

УДК 004.77

JEL Classification: R 58

*Костьян Н. Л., Тарандушка Л. А.
Черкаський державний технологічний університет*

АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ СПІЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЛОКАЛЬНИХ РЕСУРСІВ МЕШКАНЦІВ БАГАТОПОВЕРХОВОГО ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ

У роботі обґрунтовано доцільність створення спільних інформаційних ресурсів мешканців житлового будинку на базі локальної комп'ютерної мережі. Здійснено аналіз і вибір мережових технологій та устаткування для локальної мережі багатоповерхового будинку. Визначено чинники, що впливають на вибір устаткування. Побудовано топологічну й загальну електричну схеми локальної мережі. Проведено математичні розрахунки мережі та економічну ефективність і термін окупності проекту впровадження локальної комп'ютерної мережі житлового будинку.

Ключові слова: *локальна комп'ютерна мережа, топологія мережі, загальна електрична схема, пропускна здатність мережі, бюджет потужності.*



Kostian N., Tarandushka L.
Cherkasy State Technological University

ANALYSIS OF THE FEASIBILITY CREATING A JOINT INFORMATION LOCAL RESOURCE OF THE MULTYSTORIED HOUSE INHABITANTS

The expediency of creation joint information resources inhabitants of a residential house on the basis of a local computer networks. The analysis and choice of network technologies and equipment for local area network (LAN) building have done. Factors which influence on the choice of equipment are determined. The topology and overall electrical circuits of local area network is built. The mathematical calculations network, cost effectiveness and payback period of the project implementation LAN apartment building are done.

Keywords: *local computer network, network topology, general electrical circuit, bandwidth network, power.*

ВСТУП

Використання мережевих технологій приватними користувачами почалося ще з середини 2000 року, але на території нашої країни набуло поширення лише з 2004–2005 років. Доступ до мережі Інтернет спочатку реалізовувався за допомогою телефонних ліній і модемних з'єднань, що були досить нестійкими, мали невелику швидкість та малу стабільність. Застосування сучасних технологій і сервісів відкрило нові можливості для соціальних комунікацій, організації віртуальних соціальних середовищ. Сьогодні яскраво проявляється феномен локалізації користувачів Інтернету [3, 4]. У зв'язку з цим спостерігається розподіл населення на різні сегменти за інтересами, приналежністю до соціальних груп, місцем проживання. Тому значно зростає роль локальних комп'ютерних мереж (Local Area Network, LAN) як основних осередків Інтернету [5].

Більшість глобальних сервісів можна замінити локальними. Наприклад, сервіс електронної пошти можна організувати в локальній мережі без участі віддалених поштових сервісів [8]. Розміщення інформаційних ресурсів у локальній мережі може значно збільшити швидкість доступу до них і забезпечити необхідний рівень захисту конфіденційної інформації. В Україні спостерігається тенденція проектування мереж на міському рівні. Зокрема, в Києві, Одесі та Харкові ряд інтернет-провайдерів об'єднує локальні мережі в одну міську мережу. Ці міські мережі будуються на основі високошвидкісних оптоволоконних кабельних систем, що з'єднують між собою окремі мережі.



При проектуванні мережі необхідно врахувати вимоги щодо продуктивності, надійності, універсальності, простоти і прозорості з точки зору кінцевого користувача, керованості, захищеності локальної мережі та доступної вартості необхідних робіт.

Продуктивність забезпечується принциповою, але не завжди практично реалізованою можливістю розпаралелювання робіт між декількома комп'ютерами мережі. Тому швидкість обміну даними і час реакції мережі на запит повинні бути скорочені до мінімуму для забезпечення виконання максимально можливої кількості та ефективності поставлених завдань. Оскільки цикл розвитку й використання комп'ютерної техніки і мережевого обладнання невеликий, слід передбачити деяку надмірність при виборі технології, яка буде в основі локальної мережі.

Компоненти, які будуть використані для її побудови, повинні забезпечувати належний рівень надійності, що виключає використання продукції маловідомих виробників. Оскільки загальний електромагнітний фон у приміщеннях з такою кількістю комп'ютерів достатньо високий, слід звернути увагу на запобігання завад сигналів та перешкод при мережі. Також необхідно передбачити простоту ремонту і налаштування мережі при виникненні неполадок. Необхідно забезпечити збереження даних і захист їх від спотворень. До того ж повинна підтримуватися несуперечність даних, наприклад, якщо для підвищення надійності на декількох файлових серверах зберігається декілька копій даних, то потрібно постійно забезпечувати їхню ідентичність [7].

Локальна мережа повинна бути побудована на базі найбільш поширеної технології, що дозволило б у майбутньому без особливих проблем розширити її, а можливо і модернізувати, без серйозної заміни наявного устаткування і повторних кабелів. Повинна бути забезпечена сумісність із найбільш популярними програмними продуктами і підтримка широкого спектру необхідної апаратної бази [1].

Прозорість може бути досягнута на двох різних рівнях – на рівні користувача і на рівні програміста. Принципи роботи мережевого устаткування і програмного забезпечення повинні бути гранично прості й прозорі для кінцевого користувача, що позбавить від необхідності проводити додаткові тренінги з навчання користувачів для роботи з мережею. Основні дії, пов'язані з використанням локальної мережі, повинні бути максимально наближеними до аналогічних операцій на локальному комп'ютері. Прозорість на рівні програміста вимагає приховання всіх деталей розподілення засобами мережевої операційної системи.

При проектуванні мережі необхідно продумати дії щодо запобігання несанкціонованого доступу до даних і передбачити контрзаходи при спробі як навмисного, так і ненавмисного псування



інформації, а також знайти оптимальний баланс між вартістю і приведеними вище параметрами локальної мережі.

Значний внесок у дослідження питань, пов'язаних із проектуванням локальних комп'ютерних мереж, належить науковцям України та СНД, зокрема Бурову Є. В. [1], Брутову В. В. [6], Бухтияровій І. Н. [5], Воробйову С. Г. [6], Дурневій Е. Е. [2–3], Лонцову В. В. [2–3], Михасеву В. Г. [4], Прончеву В. В. [3–6], Жукову І. А. [7] та багатьом іншим. У більшості робіт зроблено акцент на актуальності локальних обчислювальних мереж [2–4, 6]. Робота [7] присвячена закономірностям виникнення пошкоджень і відмов, процесів відновлення роботи обладнання мережі, проблемі забезпечення необхідного рівня надійності й ефективності функціонування комп'ютерних мереж. В роботі [5] описана процедура налаштування поштового сервера в локальній мережі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є обґрунтування можливості створення ефективної локальної мережі багатоповерхового будинку. Усі користувачі мережі – мешканці будинку, для яких необхідно організувати доступ до всесвітньої мережі Інтернет та локальних ресурсів, серед яких принт-сервер, файл-сервер, сервер додатків та сервер баз даних.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вихідними даними до проекту локальної мережі є така інформація:

1. План житлового будинку, який має 9 поверхів, 4 під'їзди, по 4 квартири на кожному поверсі. Всього 144 квартири, по 36 на один під'їзд.

2. Найближча точка підключення до інтернет-провайдера знаходиться на відстані 100 метрів від будинку.

3. Забезпечення швидкості обміну даними між абонентами – 100 Мб/с або більше.

Необхідно врахувати розміщення в локальній мережі периферійних пристроїв (принтерів, сканерів) та забезпечити розподілений доступ до них.

Технологією, яка на сьогодні застосовується найчастіше при створенні сучасних локальних мереж, є технологія Ethernet – сімейство протоколів стандарту IEEE 802.3. Загальна кількість мереж, що працюють за протоколом Ethernet нині, оцінюється в декілька мільйонів. Всі види стандартів Ethernet (зокрема, Fast Ethernet і Gigabit Ethernet) використовують один і той же метод розділення середовища передачі даних – метод CSMA/CD. Цей метод доступу до середовища передачі даних застосовується виключно в мережах з логічною загальною шиною (до яких належать, наприклад, радіомережі).



Завдяки стабільності та відносно невеликій вартості Ethernet – найпоширеніший та найдоступніший стандарт для створення як приватних, так і корпоративних мереж. Тому доцільним буде застосування цієї технології при розробці проекту мережі багатоквартирного будинку, щоб забезпечити приватних користувачів доступом до Інтернету, а також надати їм можливість користуватися додатковими послугами, які мають бути закладені в архітектуру мережі.

В процесі дослідження було проведено аналіз популярних стандартів Ethernet. Порівняння основних параметрів стандартів наведено в таблиці 1. Для вирішення поставленого завдання найбільш доцільно використовувати Gigabit Ethernet. Ця технологія є найприйнятнішою при організації взаємодії вузлів у локальній мережі на каналному й фізичному рівні, а також забезпечує оптимальну швидкість передачі даних – 1000 Мбіт/с.

Застосування волоконно-оптичного кабелю у даному типі локальної мережі має суттєві переваги. Він передає дані на значні відстані без необхідності регенерації сигналу. Оскільки сигнали, що передаються по ньому, є світловими, а не електричними, оптоволоконний кабель нечутливий до електромагнітних і радіочастотних перешкод, як, наприклад, мідний коаксіальний кабель. Це робить оптоволоконний кабель ідеальним середовищем передачі даних у мережі. Оптоволоконний кабель стійкий до блискавки, тому придатний для зовнішньої прокладки. Він забезпечує вищий ступінь захисту від несанкціонованого доступу, оскільки відгалуження набагато легше виявити у порівнянні, наприклад, з мідним кабелем (при відгалуженні різко зменшується інтенсивність світла).

Оптоволоконний кабель також має і свої недоліки. Він дорожчий за мідний кабель і дорожче обходиться його прокладка. Приєднання конекторів до оптоволоконного кабелю вимагає великого мистецтва й часу, а отже, і грошей. Виходячи з потреб проекрованої мережі, був вибраний оптоволоконний кабель TKO SM 04F G652D, оскільки він забезпечує надмірну швидкість передачі даних, а до кінцевого устаткування – мідна вита пара PANDUIT PUC6004IG-EY U/UTP категорії 6, призначена для передачі сигналу в комп'ютерних або телекомунікаційних мережах. Вита пара складається з 4 пар мідних провідників діаметром 0,5 мм, звитих з різним кроком. До того ж із 2000 року компанія Apple стала випускати перші персональні комп'ютери, що мали можливість 1000BASE-T з'єднання. Незабаром це стало вбудованою особливістю в більшості сучасних комп'ютерів.



Таблиця 1

Порівняльна характеристика найпоширеніших стандартів Ethernet

Параметри мережі	Gigabit Ethernet	ATM	FDDI
Максимальна довжина сегмента	25-100 м (кабель категорії 5);	200 м (кабель категорії 5)	2 км (багатомодовий оптоволоконний)
Діаметр мережі	550-2000 (оптоволоконний кабель)	2 км (оптоволоконний кабель)	100 км
Швидкість передачі, Мбіт/с	Визначається відповідним стандартом	N/a	100
Метод доступу до середовища передачі	1024	25.6-622	Передача маркера
Тип транспортного кадра	CSMA/CD	Встановлення з'єднання (PVC/SVC)	IEEE 802.5
Режим повнодуплексної передачі	Ethernet	Ячейка розміром 53 байта	Є
Передача мультимедіа	Є	Є	Реалізована в FDDI II
Інтеграція з існуючими мережами	Є (стандарт IEEE802.1 Q/p)	Є	Є
Пріоритетна область застосування	Є	Є	Магістраль мережі
Порівняльна вартість реалізації	Високошвидкісний доступ до серверів організації	Магістраль мережі	Висока
Топологія	Середня	Висока	Подвійне кільце
Відмовостійкість	Шина/зірка	Будь-яка	Висока
Масштабованість	Середня	Висока	Низька (не більше 1000 клієнтів)
Забезпечення цілісності та конфіденційності	Високе	Низьке	Високе
Перетин адресних просторів вузлів, підключених у різні VPN	Низький	Високий	Немає
Якість обслуговування	Немає	Допускається	Так, з протоколом RSVP та/або 802.1 Q/p

Джерело: власна розробка

В якості мережевих серверів було обрано серверні рішення лінійки ProLiant від виробника Hewlett-Packard, який має широкий вибір обладнання для реалізації будь-яких завдань. Вони побудовані на платформі Intel® Xeon®, яка відрізняється високою надійністю. Сервери цієї лінійки відповідають усім вимогам проектованої мережі.

Всі сервери ProLiant мають одну платформу, але для кожного конкретного сервера було обрано свою модифікацію в залежності від



поставлених завдань. Наприклад, для файл-сервера необхідна модифікація з більшою кількістю жорстких дисків, а для принт-сервера – мінімальна модель, оскільки для виконання його функцій не потребується великих потужностей.

Вибір мережевого комутатора складався з двох основних критеріїв: надійність і доступність. Обрані комутатори, а саме DGS-3120 та DGS-1210, мають широкий набір можливостей для контролю мережі. Комутатор DGS-3120 додатково має можливість встановлення до 16 SFP-модулів, що дає можливість приєднання його безпосередньо до оптоволоконних каналів зв'язку. Топологія проекрованої мережі представлена на рис. 1.

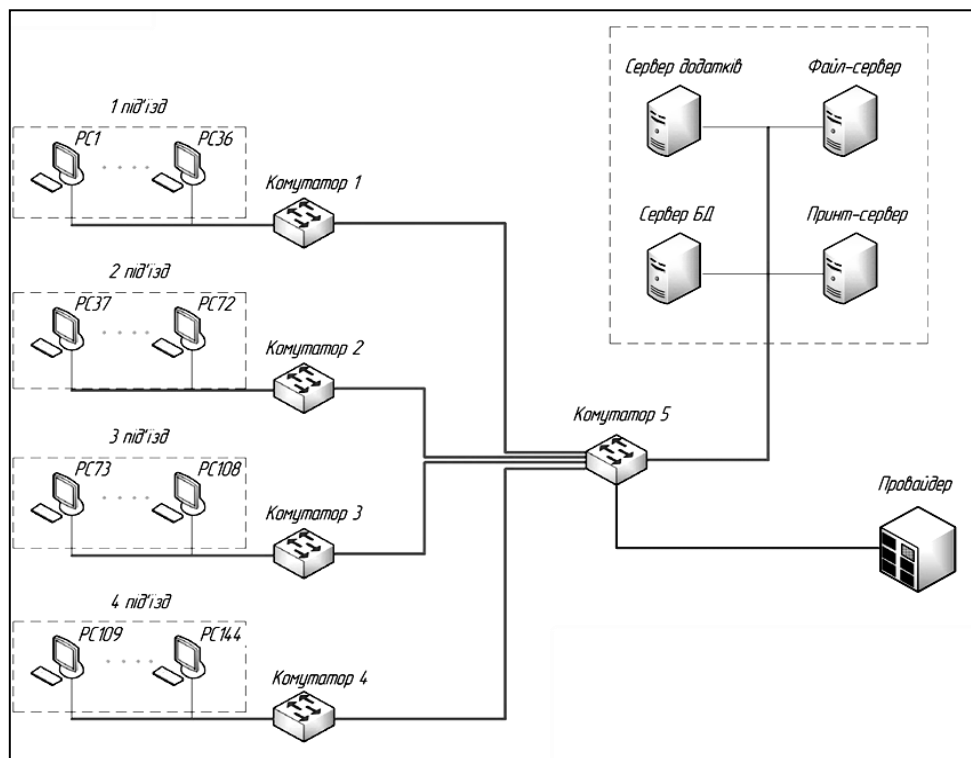


Рис. 1. Топологія мережі 9-поверхового будинку

Джерело: власна розробка

Загальна електрична схема проекрованої мережі наведена на рис. 2, а перелік умовних позначень, що використано на схемі, – в таблиці 2.

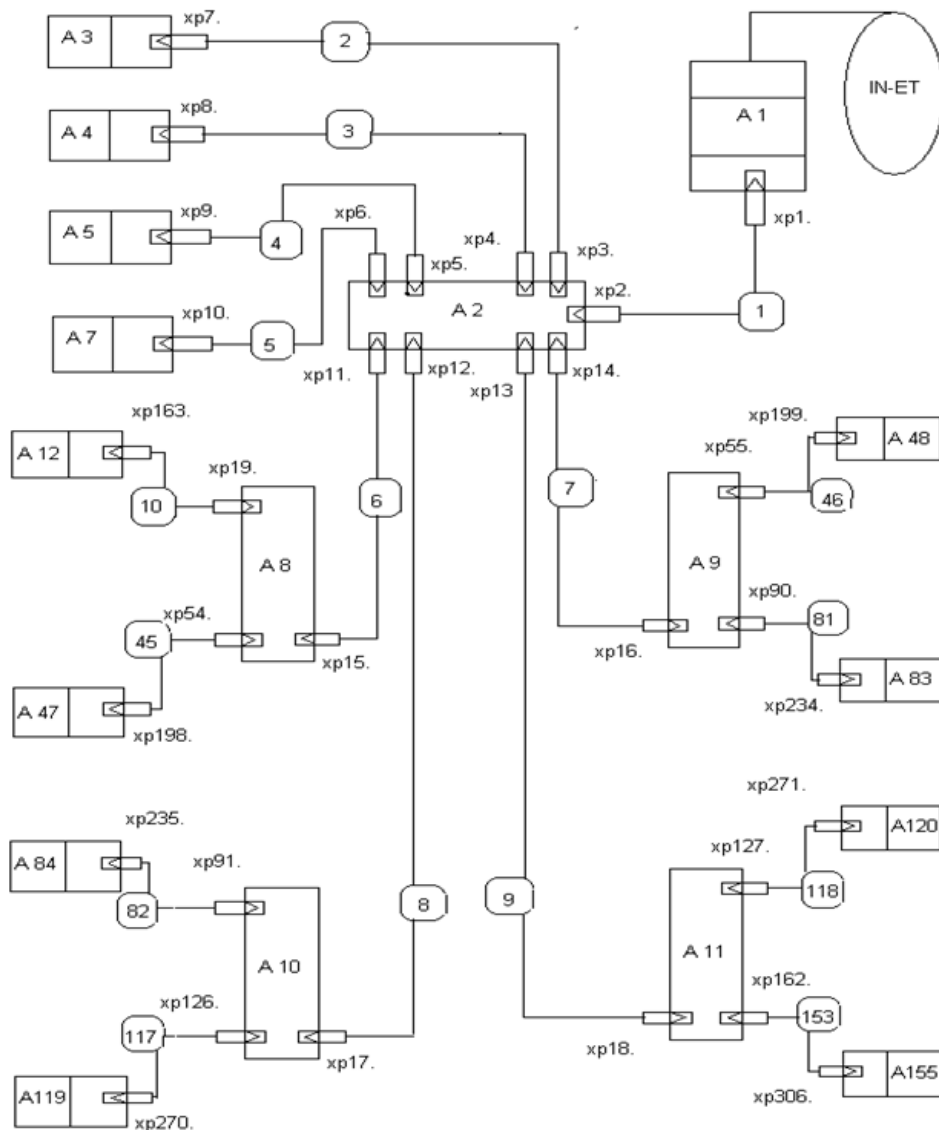


Рис. 2. Загальна електрична схема мережі будинку
Джерело: власна розробка

Таблиця 2

Умовні позначення до загальної електричної схеми

Позначення	Найменування	Кількість	Примітка
1	2	3	4
A1	Модем 3C VDSL 16715	1	
A2	Комутатор Switch 3C 16732	1	
A3	Сервер баз даних	1	Pentium 4-2800.03Y 512 Mb. HDD 200Gb
A4	Сервер додатків	1	Athlon XP 2500+.03Y1 Gb. HDD 200



Продовження табл. 2

1	2	3	4
A5	Принт-сервер	1	Pentium 4 - 2200.ОЗУ 512 Mb. HDD 120
A7	Файл-сервер	1	ServerSet 4 HE ОЗУ 1024 HDD 800Gb
A8-A11	Комутатор Switch 3C 17204-ME	4	
A12-A155	Робоча станція	144	Athlon XP 2200.ОЗУ 256 Mb. HDD 80 Gb
xp1-xp18	З'єднувач SC	18	
xp19-xp306	Роз'єм RJ-45	288	
1-9	Оптоволокно MMF 50/125	200	м
10-153	Вита пара STP 5(Shielded Twisted Pare)	999	м

Джерело: власна розробка

Під корисною пропускною здатністю протоколу розуміється швидкість передачі призначених для користувача даних, які переносяться полем даних кадру (пакету). Ця пропускна спроможність завжди менша номінальної бітової швидкості протоколу Gigabit Ethernet за рахунок декількох чинників: службової інформації кадру; міжкадрових інтервалів; очікування доступу до середовища. Під час проведення розрахунків локальної мережі були отримані такі результати:

- для кадрів мінімальної довжини корисна пропускна здатність – 540,8 Мбіт/с;
- для кадрів максимальної довжини корисна пропускна здатність – 976,2 Мбіт/с.

Вважатимемо, що середня сім'я складається з трьох осіб. Кожному членові сім'ї необхідно дати можливість використання таких додаткових послуг: телефонний зв'язок, телебачення, доступ до Інтернету, можливість замовлення покупок, а також такі важливі послуги, як доступ до різних довідкових служб, наприклад, довідкова авто- і залізничного вокзалу, аеропорту. В локальній мережі мешканці будинку можуть обмінюватись файлами фільмів або скачувати їх із сервера. Ці файли є найбільш ресурсозатратними. Найбільше поширений формат, в якому розповсюджуються фільми. Це формат компресії відео і звуку MPEG-4. Середньостатистичний фільм у форматі MPEG-4 займає обсяг дискового простору 1400 Мб або 11200 Мбіт.

Враховуючи, що в кожную квартиру дані передаються зі швидкістю ~970 Мбіт/с, визначимо час, необхідний для завантаження одного фільму з різним ступенем завантаження каналу:

$$t = L / V,$$

де t – час завантаження фільму;



L – обсяг дискового простору, займаного фільмом;

V – швидкість передачі даних у квартирі для одного мешканця.

$$V=970/3 = 323 \text{ Мбіт/с:}$$

$$t=11200/323 = 34,67 \text{ секунд.}$$

Повний час завантаження буде дорівнювати приблизно 38 секунд, оскільки швидкість запису на жорсткий диск має свій певний поріг; для описаних робочий станцій це теоретичні 300 Мбіт/с.

З погляду потужності кожен оптичний порт активного устаткування характеризується потужністю передавача, чутливістю і динамічним діапазоном приймача. Різниця між вихідною потужністю передавача і чутливістю приймача (у децибелах) називається бюджетом потужності (power budget). Тут передбачається, що устаткування, встановлене на протилежних кінцях лінії, симетричне. Ця симетрія обумовлюється стандартизацією параметрів трансиверів для конкретних мережевих технологій. Бюджет визначається активним устаткуванням, він характеризує рівень втрат, що може вносити лінія без порушення стійкості з'єднання. Для сучасних мережевих технологій бюджет складає 11–20 дБ (20 дБ означає, що до приймача досягне лише 1 % потужності джерела).

Втрати в лінії розраховують за специфікаціями на компоненти (волокно та коннектори) для конкретної довжини хвилі й режиму передачі (SM/MM). Втрати в лінії залежать від багатьох факторів, включаючи температуру, вологість, деформацію волокон, рівень радіаційного опромінення, час (старіння елементів), чистоту поверхонь коннекторів. Бюджет лінії повинен покривати втрати у всіх її елементах із запасом у 3–6 дБ. Запас необхідний, оскільки передавач згодом деградує (його потужність падає), а вигини волокна і додаткові з'єднання (у випадку ліквідації наслідків аварії) підвищують загасання в лінії.

Для розрахунку оптичної лінії локальної мережі використано таку вихідну інформацію:

- втрати оптичного кабелю – 0,34 дБ/км;
- довжина каналу – 110 метрів;
- кількість з'єднань – 2 коннектори;
- втрати на кожному з'єднанні – 0,15 дБ;
- чутливість приймача – 29 дБ.

Втрати від передавача до волокна складають:

$$L = L_{\text{opt}} * D_{\text{opt}} + C_{\text{conn}} * C_{\text{loss}} = 0,11 * 0,34 + 2 * 0,15 = 0,3374 \text{ дБ,}$$

де L_{opt} – коефіцієнт втрат; D_{opt} – довжина лінії;

C_{conn} – кількість з'єднань;

C_{loss} – втрати на кожному з'єднанні.

Бюджет лінії складає: $29 - 0,3374 = 28,6626 \text{ дБ.}$



Таким чином, у проєктованій мережі залишається запас 28,66 дБ, що більш ніж достатньо для нормального функціонування та подальшого розвитку мережі.

Для забезпечення захисту даної будинкової розподіленої мережі виникла потреба в адміністративному контролі за доступом до технічного приміщення, моніторингу мережі за допомогою спеціальних можливостей мережевого обладнання та криптографічному захисті мережевої інформації на основі алгоритму шифрування RSA. Згідно із проведеними розрахунками, розмір ключа в 64 біт та довжина імітовставки 56 біт забезпечить надійний захист інформації в проєктованій мережі.

Було проведено економічні розрахунки ефективності впровадження локальної мережі 9-поверхового будинку. Коефіцієнт економічної ефективності капітальних витрат склав 0,76, а термін окупності проєкту – 1,315 року.

ВИСНОВКИ

Для досліджуваної локальної мережі було обране необхідне обладнання, яке забезпечить ефективне функціонування мережі, що підтверджено відповідними розрахунками. Для даної мережі визначено техніко-економічні показники, результатом яких є термін повної окупності мережі – один рік і три місяці.

Розвиток локальних мереж сприяє розвитку глобальної мережі в цілому. Локалізація певних сервісів покращить якість їхнього функціонування, забезпечить новий якісний рівень захисту конфіденційної інформації. Таким чином, на даний момент є доцільним формування та подальший розвиток локальних ресурсів мешканців багатоповерхових житлових будинків.

Напрямки подальших досліджень будуть спрямовані на проєктування комп'ютерних мереж більших масштабів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буров Є. В. Комп'ютерні мережі [Текст] : підручник. Львів : Магнолія Плюс, 2008. 262 с.
2. Durneva E. E., Lontsov V. V., Pronchev G. B. Stratification of Internet users // Математическое моделирование социальной и экономической динамики (MMSED-2010) : труды Третьей международной конференции, 23–25 июня 2010 г. М. : ЛЕНАНД, 2010. С. 99–100.
3. Дурнева Е. Е., Прончев Г. Б., Лонцов В. В. Феномен регионализации пользователей Интернета в условиях глобализации // Мир и Россия: регионализм в условиях глобализации : материалы III Международной научно-практической конференции, г. Москва, 11–12 ноября 2010 г. Часть I. М. : РУДН, 2010. С. 32–39.
4. Михасев В. Г., Прончев Г. Б. Компьютерные сети, Интернет и мультимедиа технологии. М. : МИПК им. И. Федорова, 2007. 120 с.
5. Прончев Г. Б., Бухтиярова И. Н., Фесенко В. В. Компьютерные коммуникации. Сервис электронной почты : учебное пособие. М. : КДУ, 2009. 122 с.
6. Об актуальности локальных вычислительных сетей в настоящее время / Г. Б. Прончев, В. В. Фесенко, В. В. Брутов и др. // Молодой ученый. 2010. № 12. Т. 1. С. 53–56.
7. Жуков І. А., Дрововозов В. І., Масловський Б. Г. Експлуатація комп'ютерних систем та мереж. К. : НАУ, 2007. 368 с.

Дата надходження до редакції – 28.09.2017 р.



НАШІ АВТОРИ

Грушева А. А., слухач магістратури за напрямом підготовки «Облік і оподаткування» Українського державного університету залізничного транспорту, м. Харків

Дешевенко Л. П., к. і. н., доцент, доцент кафедри туризму Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Дмитрук Б. П., к. е. н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Драган І. О., д. н. держ. упр., старший науковий співробітник, професор кафедри управління та адміністрування Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Єфіменко Т. І., к. е. н., професор, професор кафедри обліку і аудиту Українського державного університету залізничного транспорту, м. Харків

Коваль В. В., к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Костьян Н. Л., доцент кафедри автомобілів та технологій їх експлуатації Черкаського державного технологічного університету

Лисенко А. В., викладач кафедри економічної кібернетики Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Луценко Н. О., старший викладач кафедри маркетингу Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Манн Р. В., д. е. н., доцент, професор кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету

Миргородська Д. О., студентка спеціальності «Менеджмент» Черкаського державного технологічного університету

Мінка В. Ф., к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту Українського державного університету залізничного транспорту, м. Харків

Могілей С. О., викладач кафедри економічної кібернетики Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Одінецов М. М., д. е. н., професор, професор кафедри економіки Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Одінцева Т. М., к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Панкова Л. І., к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету



***Пасічник Ю. В.**, д. е. н., професор кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України*

***Плаксюк О. О.**, к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету*

***Проданова Л. В.**, д. е. н., доцент, професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету*

***Савченко С. О.**, д. е. н., професор, проректор з науково-дослідної роботи Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*

***Сукач О. М.**, к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*

***Сурай А. С.**, к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету*

***Тарангул Л. Л.**, д. е. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, проректор з наукової роботи Університету державної фіскальної служби України*

***Тарандушка Л. А.**, к. т. н., доцент, доцент кафедри автомобілів та технологій їх експлуатації Черкаського державного технологічного університету*

***Титаренко Ю. С.**, аспірантка PhD, викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування Черкаського державного технологічного університету*

***Ткаченко О. О.**, ст. викладач кафедри туризму Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*

***Щербина С. І.**, викладач циклової комісії суспільних дисциплін, спеціаліст вищої категорії Черкаського державного бізнес-коледжу*



ПРО НАБІР ДО АСПІРАНТУРИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 051 «ЕКОНОМІКА»

Набір до аспірантури Східноєвропейського університету економіки і менеджменту здійснюється відповідно до правил прийому, що розроблені відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2015 № 1556-VII (зі змінами); Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2017 році, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України 13 жовтня 2016 року № 1236, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 23 листопада 2016 року за № 1515/29645; наказу МОН України від 06. 11.2015 № 1151 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266»; Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261; Порядку організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства, затвердженого наказом МОН України 01.11.2013 № 1541 (у редакції наказу МОН України від 11.12.2015 № 1272), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 05 січня 2016 року за № 8/28138; наказу МОН України від 21.10.2016 № 1464л «Про ліцензування освітньої діяльності на третьому освітньо-науковому рівні».

Проведення освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти Східноєвропейський університет економіки і менеджменту здійснює відповідно до отриманої ліцензії за спеціальністю 051 «Економіка».

Підготовка здобувачів ступеня доктора філософії здійснюється:

- в аспірантурі Східноєвропейського університету економіки і менеджменту за очною (денною) або заочною формою навчання;
- поза аспірантурою (для працівників, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи у відповідному вищому навчальному закладі).

До аспірантури на конкурсній основі приймаються особи (громадяни України, іноземні громадяни, а також особи без громадянства, що проживають на території України на законних підставах), які здобули ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста).

Фінансування підготовки кадрів для громадян України та прирівняних до них осіб в аспірантурі здійснюється за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб (на умовах контракту, зокрема за кошти грантів, які отримав Східноєвропейський університет



економіки і менеджменту на проведення наукових досліджень, за якими передбачається підготовка здобувачів ступеня доктора філософії).

Строки та порядок прийому заяв та документів для вступу до аспірантури Східноєвропейського університету

Прийом документів для вступу до аспірантури здійснює приймальна комісія разом із відділом аспірантури Східноєвропейського університету у такі терміни:

Етапи вступної кампанії	Терміни вступної кампанії	
	Денна, заочна	Заочна
Початок прийому заяв та документів	01 серпня 2017 р.	01 серпня 2017 р.
Закінчення прийому заяв та документів	29 серпня 2017 р.	23 листопада 2017 р.
Строки проведення вступних випробувань	з 04 по 08 вересня 2017 р.	з 24 по 28 листопада 2017 р.
Оприлюднення рейтингового списку рекомендованих до зарахування	Не пізніше 11 вересня 2017 р.	Не пізніше 30 листопада 2017 р.
Зарахування вступників	Не пізніше 29 вересня 2017 р.	Не пізніше 01 грудня 2017 р.

Для вступу в аспірантуру у встановлені терміни вступники подають на ім'я ректора такі документи:

- 1) заяву на ім'я ректора;
- 2) копію диплома (разом з додатком до нього) магістра (спеціаліста) із зазначенням здобутої спеціальності;
- 3) список опублікованих наукових праць і винаходів (за наявності);
- 4) рекомендацію Вченої ради відповідного університету (інституту) на наукову роботу (за наявності);
- 5) сертифікат на підтвердження знання англійської мови тестів TOEFL, або International English Language Testing System, або сертифікат Cambridge English Language Assessment (не нижче рівня B2 Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти або аналогічного рівня) (за наявності);
- 6) презентацію дослідницьких досягнень у вигляді реферату;
- 7) дві фотокартки 30 x 40 мм.

Паспорт та оригінали диплома про вищу освіту і додатка до нього, сертифікати на підтвердження знання англійської мови пред'являються вступником особисто.

Усі копії документів засвідчуються за оригіналами приймальною комісією/відділом аспірантури. Копії документів без пред'явлення оригіналів не розглядаються.



Особа, яка подає для вступу до аспірантури диплом, що виданий іноземним вищим навчальним закладом, допускається до вступних випробувань нарівні з іншими особами. Зарахування такого вступника здійснюється у разі успішного складання ним вступних випробувань та прийняття Вченою радою Східноєвропейського університету рішення про визнання його диплому.

Особливості організації прийому до аспірантури

Для прийому вступників на здобуття ступеня доктора філософії відповідним наказом ректора створюється приймальна комісія.

Для проведення конкурсного відбору при вступі до аспірантури приймальна комісія організовує прийом заяв і документів, вступні випробування, здійснює конкурсний відбір претендентів на зарахування.

До вступних випробувань допускаються особи, які вчасно подали усі необхідні для вступу документи згідно з цими правилами прийому.

Про допуск до складання вступних випробувань до аспірантури вступник повідомляється у тижневий термін. Оприлюднення списку осіб допущених до складання вступних випробувань здійснюється через офіційний веб-сайт Східноєвропейського університету.

Приймальна комісія може відмовити особі в допуску до проходження вступних випробувань до аспірантури виключно у зв'язку з неподанням у встановлений строк документів або поданням їх після закінчення встановленого строку.

Вступні випробування до аспірантури Східноєвропейського університету складаються з:

1) вступного іспиту зі спеціальності у вигляді співбесіди (в обов'язку програми рівня вищої освіти магістра (спеціаліста) з відповідної спеціальності) – ваговий коефіцієнт 0,5;

2) вступного комбінованого іспиту з іноземної (англійської, німецької або французької) мови в установленому обов'язі – ваговий коефіцієнт 0,25.

Вступник, який підтвердив свій рівень знання, зокрема англійської мови, дійсним сертифікатом тестів TOEFL, або International English Language Testing System, або сертифікатом Cambridge English Language Assessment (на рівні не нижче рівня B2 Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти або аналогічного рівня) звільняється від складання вступного іспиту з іноземної мови. Під час визначення результатів конкурсу зазначені сертифікати прирівнюються до результатів вступного випробування з іноземної мови з найвищим балом.

3) презентації дослідницьких досягнень у вигляді реферату з обраної спеціальності – ваговий коефіцієнт 0,25.

Оцінка результатів вступних випробувань здійснюється за шкалою від 100 до 200 балів.



ЗАПРОШУЄМО АВТОРІВ ДО СПІВПРАЦІ

У Східноєвропейському університеті економіки і менеджменту видається фаховий журнал «Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту».

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з економічних наук (наказ Міністерства освіти і науки України № 1328 від 21.12.2015).

Науковий журнал «Вісник СУЕМ» друкує статті за такими напрямками:

- економіка і організація,
- фінанси, банківська справа та страхування,
- інвестиції і ринок,
- облік і оподаткування,
- менеджмент і адміністрування,
- проблеми маркетингу,
- дослідження молодих вчених.

Журнал виходить два рази на рік, статті приймаються до 15 квітня та 15 жовтня кожного року.

Статті слід надсилати електронною поштою на адресу journal3.suem@gmail.com. Після прийняття редакцією до друку (перевірки на відповідність вимогам та рецензування членами редколегії) необхідно подати (або надіслати поштою) до редакції журналу рукопис статті у паперовій формі, кожна сторінка підписана автором (авторами). Окремо подаються відомості про автора (ПІБ, місце роботи, посада, науковий ступінь, вчене звання, адреса, телефон, адреса електронної пошти).

Максимальна кількість **співавторів – не більше трьох.**

Автори подають **рецензію доктора наук** з висновком «Стаття відповідає вимогам та рекомендується до друку у науковому журналі «Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту».

Автори, які є аспірантами або здобувачами Університету, подають **висновок наукового керівника.**

Статті, що відхилені рецензентами, повертаються авторам на доопрацювання. Доопрацьована стаття надсилається до редакції в тижневий термін. Рукопис статті автору не повертається.

Автори оплачують вартість публікацій у розмірі **300 грн за обсяг 0,5 авторських аркушів (20 000 символів) та вартість поштових витрат (50 грн)**. При бажанні співавтора мати окремий екземпляр додатково сплачується **100 грн**. Оплата здійснюється після прийняття Редколегією позитивного рішення (автор повідомляється електронною поштою).

Копія квитанції про оплату подається електронною поштою.

Оплата у готівковій формі здійснюється в касі Університету, а безготівковою формою за такими платіжними реквізитами:

Одержувач платежу: ВНЗ «СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ» (у формі ТОВ), код 14204539 МФО 322313, р/р 26006000001174 АТ «Укресімбанк», вул. Н.-Левицького, 16, м. Черкаси, 18036 (призначення платежу: за друк статті, із зазначенням прізвища автора).



Обов'язкові елементи статті:

- **УДК** даної теми дослідження (зазначається у лівому кутку вгорі);
- **JEL Classification** даної теми дослідження (зазначається у правому кутку вгорі);
- **дані про автора** (українською, російською та англійською мовами): прізвище, ім'я та по батькові; науковий ступінь, вчене звання; місце роботи (навчання), посада;
- **назва статті** (українською, російською та англійською мовами);
- **анотація** (українською, російською та англійською мовами);
- **ключові слова** (не менше трьох та не більше восьми) українською, російською та англійською мовами;
- **постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;**
- **аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття;**
- **формулювання цілей статті (постановка завдання);**
- **виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;**
- **висновки з даного дослідження і перспективи подальшого дослідження даної теми;**
- **література** (не більше десяти посилань на наукові джерела; посилання подаються по тексту у квадратних дужках; на кожне використане джерело, зазначене у розділі «література», по тексту повинно бути не менше одного посилання).

Вимоги до оформлення статті:

- редактор – Microsoft Word (розширення файлу doc або rtf);
- формат редактора для формул – Microsoft Equation;
- шрифт тексту – Times New Roman, 12 кегль;
- інтервал між рядками – 1;
- береги: лівий, правий, верхній, нижній – 4 см;
- для рисунків та таблиць: шрифт – Times New Roman, 10 кегль, інтервал між рядками – 1;
- рисунки, таблиці, діаграми створюються з використанням чорно-білої гами; кольорові графічні об'єкти, заливки та зноски не допускаються!
- обсяг статті (зі списком використаної літератури, таблицями, схемами тощо) 8–13 сторінок формату А4;
- матеріал статті оформлюється із зазначенням відповідних розділів;
- бібліографічний опис у списку джерел наводиться у відповідності до вимог МОН України.

За відсутності одного з перелічених компонентів, наявності великої кількості стилістичних, орфографічних і граматичних помилок, а також при оформленні, що не відповідає вимогам, матеріали Редколегією до розгляду не приймаються, не рецензуються та не повертаються автору.

Адреса редакції: вул. Н.-Левицького, 16, Черкаси, 18036.

Відповідальний секретар журналу Дешебенко Людмила Петрівна,
тел. (0472) 64-72-00 (внут. 101).



ВІСНИК СУЕМ № 2 (23), 2017

Науковий журнал

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 16612 – 5084Р від 23.04.2010.

Редактор О. М. Строгалова

Підписано до друку 04.12.2017. Формат 84x108/16.
Друк різнографічний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 12,8. Тираж 100 прим. Зам. № 35-21.
Адреса редакції, видавця, виготовлювача: 18036, м. Черкаси, вул. Н.-Левицького, 16
Телефон редакції: (0472) 64-72-00 (101), факс (0472) 64-73-00,
e-mail: journal3.suem@gmail.com

Надруковано на обладнанні СУЕМ

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 3734 від 17 березня 2010 р.

Видається за рекомендацією Вченої ради СУЕМ

Статті проходять рецензування. Передрук і переклади матеріалів,
опублікованих у журналі, дозволяються лише зі згоди автора та редакції.
